

Universiteit Leiden

Het effect van een alternatief detentieregime op gedrag en gezondheid van gedetineerden

Een experiment in een penitentiaire inrichting

Ben Vollaard, Marike Knoef, Tom van Dijk

oktober 2019

Voorwoord

Voor u ligt de eerste experimentele evaluatie in Nederland van een verandering in het detentieregime. De tijd was rijp voor een experiment waarin veelbelovende interventies gericht op een verbetering van het leefklimaat binnen de penitentiaire inrichting (PI) in de praktijk werden getoetst. Maatregelen als zelf koken door gedetineerden, telefoon op cel en een sleutel van de eigen cel zijn allemaal wel eens beproefd, maar zonder hard empirisch bewijs voor een gewenst effect op agressief gedrag door gedetineerden en gezondheid van gedetineerden kan bijvoorbeeld de tendens naar meer autonomie voor gedetineerden zo weer omslaan en is niets geleerd.

De PI Nieuwegein leende zich goed voor een strak opgezet experiment. Met het bewijs dat dit experiment oplevert hebben beleidsmakers een beter idee wat ze kunnen verwachten van meer autonomie en beter contact met de buitenwereld voor gedetineerden.

Primaire doel van de beproefde interventies is agressief gedrag van gedetineerden te voorkomen en hun psychische en fysiek gezondheid te verbeteren. Vrijheidsbeneming is de straf; het idee is niet gedetineerden daarnaast ook bloot te stellen aan een onveilige omgeving en geestelijk en lichamelijk te 'breken'. Een beter leefklimaat voor gedetineerden betekent tegelijk een beter werkklimaat voor het personeel. Hoe minder zij met agressie te maken hebben, hoe beter.

Uniek aan dit experiment is dat de kwantitatieve analyse is gecombineerd met een kwalitatieve analyse op basis van focusgroepgesprekken met gedetineerden en personeel en observaties ter plaatse. De kwantitatieve resultaten zijn hierdoor goed te duiden en de kwalitatieve analyse levert tegelijk leerpunten op die met alleen een cijfermatige toets nooit boven water zouden zijn gekomen.

Op andere terreinen zoals in de geneeskunde, het onderwijs, het arbeidsmarktbeleid en de overlastbestrijding kent de experimentele aanpak al een veel rijkere geschiedenis. Dit onderzoek vormt het bewijs dat een experimentele opzet van onderzoek ook goed mogelijk is binnen de context van detentie, zelfs wanneer het ingrijpende veranderingen in het regime betreft. Verrassende bijvangst van dit onderzoek is dat verschillen in de dagelijkse gang van zaken binnen één PI omwille van een experiment geen breekpunt blijken voor zowel personeel als gedetineerden. We vinden ook geen aanwijzingen dat de regimeverschillen binnen de PI de effectmeting hebben verstoord, bijvoorbeeld doordat gedetineerden in de controlegroep zich uit onvrede vaker ongewenst gedragen. Dit onderzoek biedt hiermee perspectief op méér experimenteel onderzoek binnen penitentiaire inrichtingen in Nederland.

Een Engelstalig wetenschappelijk artikel op basis van dit onderzoek is in voorbereiding. Zoals gebruikelijk zullen de onderliggende gegevens en de code om de onderzoeksresultaten te repliceren na publicatie van dit artikel in het publieke domein beschikbaar komen.

Ben Vollaard, Marike Knoef, Tom van Dijk

Dankwoord

Dit veldexperiment had een lange aanloop. De eerste contacten tussen de PI Nieuwegein en de auteurs van dit rapport dateren van begin 2016. Stuwende kracht achter de uiteindelijke realisatie is vooraleerst Caroline Oosterboer, plaatsvervangend vestigingsdirecteur van deze PI. Zij heeft het experiment 'geadopteerd' en ze heeft doorgezet op momenten waarop dat nodig was. Daarnaast heeft Nienke Tenneij, beleidsmedewerker op het hoofdkantoor van DJI, vanaf het begin er alles aan gedaan het experiment te faciliteren. Commentaar van Caroline Oosterboer en Nienke Tenneij heeft het eindrapport op vele punten verbeterd.

Vanuit de PI Nieuwegein willen wij de medewerkers en hun leidinggevenden van de bij het experiment betrokken afdelingen A, B, E en F bedanken. De afdeling Bureau Management Ondersteuning (BMO) heeft de dagelijkse organisatie rond het afnemen van enquêtes en het houden van gesprekken in goede banen geleid.

De betrokken gedetineerden zijn wij erkentelijk voor het willen delen van hun ervaringen, zowel door het invullen van de enquêteformulieren als door het deelnemen aan de gesprekken in de focusgroepen.

Vanuit het DJI hoofdkantoor willen wij Ron Scherf, Jill van de Rijt en Joost de Loeff bedanken voor de aanlevering van administratieve data en het faciliteren van zowel de gedetineerdensurvey als het medewerkerstevredenheidsonderzoek, ook wanneer voor de uitvoering hiervan zeer weinig tijd was ingepland.

We zijn het WODC erkentelijk voor een financiële bijdrage voor het uitvoeren van het onderzoek. Dirk Sikkels heeft nuttig commentaar op het rapport geleverd.

Menno van Benthum van onderzoeksbureau SEO heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan hoofdstuk 1 van dit onderzoek. Daarnaast dank aan Sander Janssens, Natalia Kieruj, Joep van Kroonenburg, Joost Leenen, Marije Oudejans en Maarten Streefkerk van CentERdata voor hun aandeel in onder andere het verzamelen van de enquêtegegevens. Anouk Bosma van de Universiteit Leiden en haar collega's zijn we erkentelijk voor het ter beschikking stellen van de gegevens van de gedetineerdensurvey die in het voorjaar 2017 in de PI Nieuwegein is afgenomen.

Inhoud

Samenvatting	5
1. Doel en aanleiding	9
2. Inhoud van de interventie	14
3. Vormgeving van het experiment	18
4. Gebruikte gegevens	22
5. Kwantitatieve resultaten: geregistreeerde incidenten	27
6. Kwantitatieve resultaten: perspectief van gedetineerden	31
7. Kwantitatieve resultaten: perspectief van personeel	41
8. Kwalitatieve observaties	46
9. Conclusies	56
Literatuur	62
Summary	64
Bijlage 1. Vragenlijst Gedetineerdensurvey (eindmeting)	65
Bijlage 2. Vragenlijst Medewerkerstevredenheidsonderzoek	71
Bijlage 3. Vragenlijst wekelijkse online-enquête personeel	82
Bijlage 4. Betrouwbaarheidsintervallen hoofdstuk 6	83
Bijlage 5. Betrouwbaarheidsintervallen hoofdstuk 7	87

Samenvatting

Experimentele evaluatie van interventies gericht op verbetering van het leefklimaat

Dit onderzoek beschrijft de eerste experimentele evaluatie in Nederland van een verandering in het detentieregime gericht op een verbetering van het leefklimaat in een penitentiaire inrichting (PI). De evaluatie toetst of de regimeverandering heeft geresulteerd in minder misdragingen door gedetineerden en een betere gezondheid van gedetineerden tijdens verblijf in de PI. Daarmee biedt dit experiment een wetenschappelijke onderbouwing voor de beslissing de regimeverandering ook in andere PI's in Nederland door te voeren.

Voor het experiment benutten we willekeurige toewijzing van gedetineerden aan afdelingen binnen deze PI. Tijdens de periode waarvoor wij gegevens hebben verzameld – 11 maanden voorafgaand aan het experiment (januari-november 2017) en 10 maanden van het experiment (december 2017-september 2018) – bevinden zich in totaal 1.029 gedetineerden op de bij het experiment betrokken afdelingen; het merendeel voor betrekkelijk korte tijd. Eén vleugel van de PI met twee afdelingen is willekeurig gekozen voor het implementeren van de interventies; in de identieke, andere vleugel met twee afdelingen geldt het gewone regime. Door willekeurige toewijzing van gedetineerden zijn gedetineerden in de interventiegroep vergelijkbaar met de controlegroep in het gewone regime. De twee vleugels zijn gespiegeld en daarom identiek wat betreft voorzieningen, ruimtelijke inrichting, aantal cellen en aantal medewerkers. Tijdens de interventieperiode vormt het enige verschil tussen de twee vleugels het regime. We meten het effect van de regimeverandering door de trend in gedrag en gezondheid van gedetineerden in de interventie-afdelingen te vergelijken met de trend in de controle-afdelingen. Daarbij veronderstellen we dat de ontwikkelingen in gedrag en gezondheid bij afwezigheid van de interventies hetzelfde was geweest in de interventie- en controleafdelingen. Bij de analyse houden we expliciet rekening met het feit dat de gedetineerden slechts over vier afdelingen verdeeld zijn.

De kwantitatieve evaluatie is gebaseerd op gegevens op afdelingsniveau – door het personeel geregistreerde incidenten en een frequente enquête over de sfeer op de afdeling – en gegevens op individueel niveau – enquêtes voor en na de regimeverandering onder zowel gedetineerden als personeel. De kwantitatieve analyse is gecombineerd met een kwalitatieve analyse op basis van focusgroepgesprekken en individuele gesprekken met personeel en gedetineerden en ook observaties in de PI. De kwalitatieve analyse vormt allereerst een extra toets op de resultaten van de kwantitatieve analyse. Als de kwalitatieve analyse de kwantitatieve resultaten bevestigt, dan vergroot dat het vertrouwen in de resultaten. Daarnaast biedt de kwalitatieve analyse een beeld van hoe de verschillende maatregelen die onderdeel uitmaken van de regimeverandering zijn ontvangen. Dit voegt wat toe, omdat de kwantitatieve analyse alleen een schatting geeft van het totale effect van het complete pakket aan maatregelen. Ten slotte geeft de kwalitatieve analyse informatie over implementatie van de interventies. Dit is relevant voor het elders doorvoeren van dezelfde regimeverandering.

Gedetineerden op de interventieafdeling wisten dat ze onderdeel uitmaakten van een experiment. Ook de gedetineerden op de controleafdeling wisten van het experiment in de PI, al blijkt uit gesprekken dat hun kennis over de interventie nogal beperkt is. Verschillen in regime binnen één PI leverden geen problemen op voor gedetineerden en personeel, zo blijkt uit gesprekken. Een andere indicatie hiervoor is dat van de ruim duizend klachten die de PI jaarlijks ontvangt er niet één het langdurige verschil in regime betrof. Ten slotte geven de antwoorden van gedetineerden in een enquête geen aanleiding om te vermoeden dat gedetineerden strategisch zijn gaan antwoorden op vragen naar onder meer slachtofferschap van agressief gedrag.

Goede terugkeer in maatschappij gebaat bij beperken van 'schade van detentie'

Het uiteindelijke doel van de onderzochte regimeverandering is het bewerkstelligen van een betere terugkeer in de maatschappij van gedetineerden. Dit vormt één van de in de wet vastgelegde doelen van het strafrecht, het doel waar de Dienst Justitiele Inrichtingen (DJI) zich op richt. De andere doelen, vergelding, afschrikking en bescherming van de maatschappij worden gediend door het feit van de vrijheidsbeneming zelf. Deze

evaluatie richt zich op uitkomsten *tijdens* detentie; de effecten na detentie zijn pas over enige jaren te evalueren. Effecten tijdens detentie geven wel een eerste beeld van wat later is te verwachten: vanuit eerder onderzoek is bekend dat gedrag en gezondheid tijdens detentie een grote invloed hebben op de kans op terugval in criminaliteit na detentie.

De uitdaging waar DJI voor staat is om veroordeelden tijdens detentie niet geestelijk en lichamelijk te 'breken'. Dat is een grote uitdaging, want de penitentiaire inrichting heeft zich bewezen als een omgeving waarin dit snel kan gebeuren. Het opsluiten en het wegnemen van initiatief kan grote negatieve veranderingen in geestelijke en lichamelijk gezondheid met zich meebrengen, zo blijkt uit eerder onderzoek. Als dit gebeurt, dan heeft dat natuurlijk zijn weerslag op het gedrag van gedetineerden. De mate van stress neemt toe en fysieke en verbale agressie kunnen daardoor toenemen. Hierdoor wordt de situatie nóg minder leefbaar, wat verder ten koste kan gaan van de gezondheid.

Inhoud van de interventie: meer autonomie, betere contacten met de buitenwereld

Tijdens het experiment kregen gedetineerden in de interventiegroep een grotere mate van autonomie en ook betere mogelijkheden voor contact met de buitenwereld. Dit zijn twee factoren waarvan te verwachten is dat ze het leefklimaat in de PI verbeteren.

De gedetineerden kregen meer autonomie door hen zelf boodschappen te laten bestellen en zelf hun eten te laten koken, hen een sleutel te geven waarmee zij tijdens recreatietijd zelf hun cel van buitenaf konden openen en sluiten en ze kregen een pasje waarmee ze zelf naar de arbeid en sportactiviteiten konden gaan. In het standaardregime krijgen gedetineerden kant-en-klare maaltijden, laten ze hun cel tijdens recreatietijd open of vragen personeel hun cel open of dicht te doen en gaan de gedetineerden in groepen op initiatief en onder begeleiding van personeel naar activiteiten. Tijdens het experiment moesten gedetineerden in de interventiegroep dus meer zelf initiatief nemen en dus ook meer zelf nadenken over wat wanneer te doen.

Uit enquêtegegevens blijkt de ervaren autonomie, waaronder de mogelijkheid zelf te beslissen over zaken en de bewegingsvrijheid, tijdens het experiment inderdaad te zijn toegenomen in de interventiegroep vergeleken met de controlegroep. In gesprekken geven zowel het personeel als de gedetineerden aan zeer enthousiast te zijn over het zelf koken en de eigen celsleutel. De gedetineerden gooien weinig tot geen eten meer weg. Ze vinden het ook fijn hun eigendommen beter te kunnen beschermen. Het personeel is blij om niet telkens te hoeven opdraven voor het openen of sluiten van een celdeur. Over het pasjessysteem hebben verschillende medewerkers gemengde gevoelens. Ze hebben het gevoel de controle te verliezen. De gedetineerden zijn hier ook niet bijzonder enthousiast over.

De gedetineerden in de interventiegroep kregen betere mogelijkheden voor contact met de buitenwereld door een telefoon op cel en de inrichting van een gastvrije bezoekszaal. Met de telefoon op cel kunnen gedetineerden tussen zes uur 's ochtends en tien uur 's avonds voor eigen kosten iedereen bellen die zij willen, afgezien van geblokkeerde nummers. De bezoekszaal is gezellig ingericht, er zijn zitjes gemaakt zodat de gedetineerde direct contact heeft met bezoek en er schenkt een gedetineerde koffie of thee. Een bewaker zit tussen de gedetineerden; hij of zij geeft gezinnen hun privacy en zorgt dat mogelijke probleemgevallen dichtbij zitten. In het standaardregime moeten gedetineerden de telefooncel op de afdeling met elkaar delen en kunnen zij dus ook niet bellen gedurende de vele uren dat ze op cel zitten. De bezoekszaal is kaal, wordt bewaakt door personeel op verhoogde stoelen, en gedetineerden en bezoek zijn gescheiden door een lange tafel die midden door de zaal loopt (de 'slang').

De gedetineerden in de interventiegroep zijn bij de eindmeting erg tevreden over de bezoekomstandigheden; er is veel enthousiasme over de nieuwe inrichting van de bezoekszaal. Bovendien lijkt de angst onder het personeel voor meer smokkel van drugs in de nieuwe bezoekszaal ongegrond: het aantal geregistreerde incidenten in de categorie drugs en andere contrabande verandert niet onder het nieuwe regime. We vonden ook dat de gedetineerden het 's avonds rustig kunnen telefoneren bijzonder op prijs stellen en dat dit veel gestress rond de telefooncel voorkomt.

Relatie tussen personeel en gedetineerden

Beoogd werd om de relatie tussen personeel en gedetineerden in de interventiegroep te verbeteren. Een goede verstandhouding van personeel met gedetineerden en minder machtsgebruik, dan wel het dreigen daarmee, zou tot beter gedrag moeten leiden van gedetineerden. In lijn daarmee zou het personeel niet langer een uniform dragen, maar gewoon hun eigen kleren. Binnen de tijdspanne van het experiment is dit beperkt gelukt. Het uniform is uiteindelijk ingeruild door eigen kleding, maar voor de rest is er weinig veranderd. We zien dan ook geen duidelijke veranderingen in de mate waarin personeel zegt te weten wat er speelt bij gedetineerden en ook niet in de perceptie van gedetineerden van hun relatie met het personeel. In gesprekken geven gedetineerden bovendien aan het al dan niet dragen van een uniform geen belangrijk punt te vinden.

Resultaten van de regimeverandering: effecten op gedrag en gezondheid van gedetineerden

De regimeverandering resulteerde in een statistisch significante reductie van 60 procent in het aantal incidenten van agressief gedrag van gedetineerden zoals door het personeel geregistreerd. Onze resultaten geven aan dat bij herhaling van het experiment het effect op agressief gedrag ook groter of kleiner kan uitvallen.

Als agressief gedrag van gedetineerden zo sterk is afgenomen, dan moet dat het dienstdoende personeel zijn opgevallen. Op basis van een wekelijkse enquête onder het personeel over de sfeer onder de gedetineerden vinden we inderdaad dat het beduidend minder onrustig is geworden in de interventiegroep vergeleken met de controlegroep. Ook dit effect is statistisch significant. Het 95 procent-betrouwbaarheidsinterval van dit effect ligt tussen een lichte en een sterke verbetering in de sfeer. Ook de kwalitatieve observaties bevestigen het beeld dat de gedetineerden in het alternatieve regime rustiger zijn geworden vergeleken met de gedetineerden in het standaardregime.

Een andere bron van gegevens over agressief gedrag – door personeel gerapporteerde prevalentie van slachtofferschap van agressie door gedetineerden – geeft een daling aan van 50 procent (in lijn met de incidentenregistratie). Het 95 procent-betrouwbaarheidsinterval van het effect op gerapporteerd slachtofferschap is wel dusdanig groot, dat we op basis van deze bron alléén geen harde conclusies zouden kunnen trekken over het effect op gedrag.

Een vierde bron van gegevens over agressief gedrag – door gedetineerden gerapporteerde frequentie van slachtofferschap van agressief gedrag van medegedetineerden – geeft een daling aan van 50 procent. Dit effect kunnen we ook weinig precies bepalen. Het 95 procent-betrouwbaarheidsinterval van dit effect is dusdanig groot, dat op basis van deze bron alléén geen harde conclusies zouden zijn te trekken over het effect op gedrag.

De resultaten op basis van geregistreerde incidenten, door personeel gerapporteerd slachtofferschap en door gedetineerden gerapporteerd slachtofferschap zijn consistent met elkaar. De geschatte effecten wijzen allemaal dezelfde kant op en zijn ook van dezelfde orde van grootte. Het enige verschil tussen de gevonden effecten is dat de ene meer precies is dan de ander. Dankzij het gebruik van meerdere databronnen voor agressief gedrag, kunnen we met grote betrouwbaarheid uitsluiten dat het gevonden effect is te herleiden tot meetfouten in een bepaalde databron. Daarnaast vergroot het gebruik van meerdere gegevensbronnen de betrouwbaarheid van de conclusies. Met elke extra steekproef die een soortgelijke effectgrootte laat zien – onder personeel over slachtofferschap, onder gedetineerden over slachtofferschap en onder personeel over de sfeer op de afdeling – neemt de betrouwbaarheid van deze conclusie verder toe.

We concluderen dus dat de regimeverandering op het punt van voorkomen van agressief gedrag van gedetineerden het beoogde effect heeft gehad. Daarmee laat dit onderzoek zien dat penitentiaire inrichtingen een belangrijk instrument in handen lijken te hebben om dit gedrag te sturen, namelijk door vormgeving van het dagelijkse regime.

Voor effecten op lichamelijke en geestelijke gezondheid en een verstoorde slaap van gedetineerden vinden we geen duidelijk bewijs; gedetineerden in het alternatieve regime rapporteren wel minder onrustig te slapen. De schaalscore voor onrustig slapen verbetert met ruim een punt op een schaal van 1 tot 5. Het 95 procent-betrouwbaarheidsinterval van dit effect ligt tussen -0,4 en -1,8.

Lessen voor bredere implementatie

De gunstige effecten op gedrag geven aan dat het niet voor de hand ligt de interventies te reserveren voor gedetineerden die dit door 'goed gedrag' verdienen. De interventies zijn weliswaar voor een deel te zien als voordelen voor individuele gedetineerden, denk bijvoorbeeld aan de telefoon op cel, maar de effecten ervan komen voor een belangrijk deel ten goede aan de gemeenschap: alle medegedetineerden en het personeel delen in het betere leefklimaat op de afdeling. De benadering 'goed gedrag belonen' past beter bij maatregelen waarvan de voordelen grotendeels bij de gedetineerde zelf neerslaan.

1. Doel en aanleiding

1.1 Doel van dit onderzoek

Het doel van dit onderzoek is zicht te krijgen op het effect van een detentieregime dat gebaseerd is op een aantal veelbelovende interventies gericht op verbetering van het leefklimaat voor gedetineerden. We onderzoeken effecten tijdens detentie op regeloverschrijdend gedrag van gedetineerden en op hun geestelijke en lichamelijke gezondheid. Dit doen we voor een niet-selectieve groep gedetineerden.

Hieronder gaan we aan de hand van een aantal vragen in op de aanleiding voor dit onderzoek. Tevens beschrijven we onze bijdrage aan de bestaande literatuur en de beperkingen van het experiment.

1.2 Waarom aandacht voor wat een gevangenisstraf met gedetineerden doet?

Het doel van opsluiten is onder meer het 'toevoegen van leed' vanwege het plegen van een zwaar vergriep. Het spreekt daarom voor zich dat gedetineerden gedurende deze straf een zware tijd hebben. Waarom maken we ons druk over wat een verblijf in de PI precies met gedetineerden doet?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het belangrijk om te bedenken dat de straf die een rechter oplegt vrijheidsbeneming is. Het ontnemen van de vrijheid om te gaan en te staan waar iemand wil is de straf. Die straf dient vier doelen: vergelding, afschrikking, bescherming van de maatschappij en voorkomen van recidive.

Het *uitvoeren* van deze straf kan op veel verschillende manieren. Opsluiten is één ding, maar hoe ziet de dag er uit voor een gedetineerde, wat eet hij, hoe lang mag hij uit zijn cel komen? Dat zijn belangrijke vragen, want we weten dat een gevangenisstraf grote negatieve effecten *kán* hebben op het geestelijk en lichamelijk welzijn van een persoon. Daar is, ook binnen de Nederlandse context, het nodige over bekend (bijvoorbeeld Meijers 2018). Gegeven dit feit is het bijzonder genoeg als een gedetineerde er niet slechter uitkomt dan dat hij er ingaat. Als dit laatste *wél* het geval is, dan kan dat strijdig zijn met één van de doelen van het strafrecht, namelijk het voorkomen van recidive.

Gegeven dit doel om herhaling te voorkomen, is het logisch om *óók* te kijken naar de omstandigheden waaronder gedetineerden 'zitten'. Kort door de bocht: wie geestelijk en lichamelijk is gebroken tijdens detentie heeft geen goed perspectief buiten de PI. DJI richt zich als uitvoerder van de gevangenisstraf daarom op het voorkomen van recidive door voorbereiding op terugkeer in de samenleving.

Zo is het ook geformuleerd in de wet. Artikel 2.2 van de Penitentiaire beginselenwet (Pbw) schrijft voor dat de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel zoveel mogelijk dienstbaar wordt gemaakt aan de voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij, rekening houdend met de veiligheid van de samenleving. Artikel 2.4 stelt dat gedetineerden aan geen andere beperkingen onderworpen zullen worden dan die welke voor het doel van de vrijheidsbeneming of in het belang van de handhaving van de orde of de veiligheid in de inrichting noodzakelijk zijn.

De aanleiding van dit onderzoek ligt dan ook in de vraag hoe een dagelijks regime dat een goede terugkeer bevordert of in ieder geval niet in de weg staat er uit ziet. Naast de dagelijkse gang van zaken zijn er natuurlijk andere factoren die van belang zijn voor terugkeer in de samenleving, zoals scholing. Daar gaan we in dit onderzoek niet nader op in (voor een recente, quasi-experimentele studie op dit vlak zie Bhuller et al. 2018).

1.3 Wat weten we over de invloed van het detentieregime op gedrag tijdens detentie?

“The situations we find ourselves in (...) determine our behaviour far more than we realise. People's dispositions on the other hand – their distinctive traits, attitudes, abilities, and tastes – are much less influential than we assume. So we make mistakes in assessing why it is that people – including ourselves – (...) behave in particular ways”. Nisbett (2015)

Situationele factoren hebben een grote invloed op gedrag. Zoals het citaat van sociaal psycholoog Richard Nisbett hierboven aangeeft, vergeten we dat nog wel eens. Regeloverschrijdend gedrag is daar geen uitzondering op (Clarke 1983). We hebben de neiging misdragingen toe te schrijven aan persoonlijke karakteristieken van de dader: er moet wel iets met hem 'mis' zijn, anders had hij het niet gedaan.

Nisbett wijst er op dat het goed mogelijk is dat omgevingskenmerken een veel doorslaggevender rol spelen. Met andere woorden: misschien is het zo dat *dezelfde* persoon in een iets andere omgeving *zonder de uitnodiging tot criminaliteit* het delict niet zou hebben gepleegd. Deze gedachte kunnen we inmiddels onderbouwen met veel wetenschappelijk bewijs (zie bijvoorbeeld Shariati en Guerette 2017 voor een recent overzicht van situationele criminaliteitspreventie).

Ook in de context van detentie is de link tussen waargenomen gedrag en de persoon van de gedetineerde snel gelegd. Iemand misdraagt zich, dus is er iets mis met deze persoon. Logisch, want het gaat tenslotte om een gedetineerde. Maar de mogelijkheid bestaat dat het gedrag van de gedetineerde veroorzaakt wordt door de manier waarop het leven in de PI is georganiseerd.

Als we bijvoorbeeld veel onderlinge agressie zien tussen gedetineerden, dan kan dat meer zeggen over de manier waarop de PI georganiseerd is dan over de gedetineerden zelf. Met andere woorden: onder andere omstandigheden kunnen *dezelfde* gedetineerden in dezelfde PI minder agressief gedrag vertonen. Dit besef is van groot belang, omdat het een grote verantwoordelijkheid legt bij degenen die beslissen over de dagelijkse gang van zaken in de PI. De gedetineerden zijn in sterke mate aan hen overgeleverd.

Voor gedetineerden geldt deze situatiebepaaldheid van gedrag wellicht nog sterker dan voor niet-gedetineerden (Meijers 2018). Vergeleken met de gemiddelde persoon is onder gedetineerden relatief vaak sprake van psychiatrische- en ontwikkelingsstoornissen of van een verstandelijke beperking, al zijn hier natuurlijk vele uitzonderingen op. Een 'licht ontvlambaar' persoon zou bijvoorbeeld sneller kunnen ontsporen als daartoe de uitnodiging bestaat dan een persoon met een hogere mate van emotionele zelfregulatie. Gedetineerden zijn gemiddeld genomen een relatief kwetsbare groep, wat de verantwoordelijkheid van de organisatie voor hun gedrag verder vergroot.

De factoren binnen de organisatie van het dagelijks leven in de PI die het gedrag en de gezondheid van gedetineerden beïnvloeden duiden Boone et al. (2016) aan als het leefklimaat. Op basis van een internationale literatuurstudie komen zij tot zes factoren die tezamen het leefklimaat bepalen:

1. De autonomie van de gedetineerden;
2. De contacten van gedetineerden met de buitenwereld, in het bijzonder met familie;
3. De contacten tussen gedetineerden en personeel;
4. De door gedetineerden ervaren veiligheid;
5. Een zinvolle dagbesteding voor gedetineerden;
6. Het fysieke welbevinden van gedetineerden.

Naast deze zes factoren die samenhangen met de dagelijkse gang van zaken binnen de PI onderscheiden Boone et al. (2016) een drietal andere determinanten van het leefklimaat: de gebouwelijke omgeving, de professionaliteit van het personeel en de samenstelling van de gedetineerdenpopulatie.

1.4 Waar is het verband tussen leefklimaat en gedrag en gezondheid van gedetineerden tijdens detentie op gebaseerd?

Voor een onderbouwing van het verband tussen bovengenoemde leefklimaat-factoren en gedrag en gezondheid van gedetineerden putten we voornamelijk uit de overzichtstudies van Molleman (2014) en Boone et al. (2016). We richten ons hierbij op de drie factoren die terug zullen komen in de regimeverandering: de autonomie van de gedetineerden, de contacten met de buitenwereld en de contacten tussen gedetineerden en personeel.

Autonomie van gedetineerden

Er bestaan indicaties dat een sterke inperking van de autonomie van gedetineerden – de mate waarin het aan gedetineerden wordt gelaten zelf keuzes te maken – gedurende het verblijf in de PI resulteert in meer regeloverschrijdend gedrag. Boone et al. (2016: 77) geven een overzicht van wat op dit punt bekend is. Het gaat hier om indicaties: het aangehaalde empirisch bewijs bestaat uit casestudies met kleine populaties zonder vergelijkbare controlegroep. In lijn hiermee laat een recent onderzoek van Meijers (2018) zien dat verlies aan autonomie – en meer algemeen een ‘verarmde omgeving’ met weinig cognitieve uitdagingen, fysieke activiteit en sociale interactie – leidt tot stress, slaapproblemen en een vergroot risico op agressief gedrag.

Contacten van gedetineerden met de buitenwereld, in het bijzonder familie

Op basis van een quasi-experimenteel onderzoeksontwerp vindt Tahamont (2018) een sterke relatie tussen het ontvangen van bezoek en ongewenst gedrag tijdens detentie. Zij gebruikt toevallige variatie in bezoekfrequentie die samenhangt met de afstand tussen de gevangenis en de woonplaats van de gedetineerde. Haar studie laat dus een directe causale relatie zien tussen contacten met de buitenwereld en gedrag. Over de precieze situatie waarin dit bezoek plaatsvindt en de gedragseffecten ervan is minder bekend. Onderzoek van Liebling en Arnold (2004: 327) geeft aan dat de kans op contact afneemt bij een tekort aan telefooncellen en bij fouilleringen met een vernederend karakter voor of na het bezoek.

Contacten tussen gedetineerden en personeel

Onderzoek dat een directe relatie legt tussen gedrag en gezondheid van gedetineerden en de verhouding tussen personeel en gedetineerden is er weinig. Bijna al het onderzoek richt zich op het verband tussen deze verhouding en de beleving van detentie door gedetineerden (zie Boone et al. 2016: 67 ev.). De beleving van detentie kan zich natuurlijk doorvertalen naar gedrag en gezondheid van gedetineerden. Zo zou het zo kunnen zijn dat medewerkers die weten wat er bij gedetineerden speelt beter in staat zijn om te voorkomen dat conflicten uit de hand lopen. Maar in welke mate dit plaatsvindt, is niet uit deze onderzoeken af te leiden. In de afwezigheid van experimentele variatie – zoals wel gecreëerd in de enigszins gelieerde context van bijvoorbeeld psychiatrische ziekenhuizen (Ros et al. 2013, Bowers et al. 2015) – is dit niet zo verwonderlijk. De invloed van de verhouding tussen gedetineerden en personeel is in de praktijk niet eenvoudig te scheiden van de invloed van andere factoren die ook gedrag en gezondheid van gedetineerden bepalen.

Een belangrijke bijdrage vormt het onderzoek van Beijersbergen et al. (2013, 2015). Op basis van longitudinale gegevens van gedetineerden in Nederlandse PI's vinden zij dat gedetineerden die zich rechtvaardiger en respectvoller bejegend voelen door het personeel zich minder vaak misdragen en minder psychische problemen hebben tijdens detentie. Ook internationaal onderzoek onder gedetineerden wijst op deze positieve effecten van een procedureel rechtvaardige behandeling door personeel (zie onder meer Gover et al. 2000, Reisig en Mesko 2009). De gevonden samenhang biedt de meest directe indicatie voor het belang van de verhouding tussen personeel en gedetineerden voor gedrag en gezondheid van gedetineerden.

1.5 Dragen beter gedrag en grotere gezondheid bij aan het doel om recidive te voorkomen?

We weten nu dat omstandigheden binnen de PI, waaronder de mate van autonomie en de kwaliteit van het contact met de buitenwereld, invloed kunnen hebben op het gedrag en de gezondheid van gedetineerden tijdens detentie. Maar het uiteindelijke doel van DJI bij het uitvoeren van gevangenisstraffen ligt *buiten* de PI.

Een belangrijke veronderstelling is dat een beter gedrag en een betere gezondheid bijdragen aan een lagere kans op recidive.

De bestaande empirische literatuur laat zien dat de volgende algemene regel opgaat: hoe slechter de omstandigheden tijdens detentie, hoe meer psychische problemen en regeloverschrijdend gedrag tijdens detentie en hoe groter de kans op recidive (zie Roodman 2017 voor een recent overzicht). 'Slecht' wil hier zeggen: veel stress, weinig veiligheid, achteruitgang in fysieke en mentale conditie. Wat domineert is dus de *schadelijke* invloed van slechte omstandigheden tijdens detentie op de verdere levensloop na detentie, niet een afschrikwekkend effect van de slechte omstandigheden. In termen van de vooral Engelstalige literatuur zijn slechte detentieomstandigheden dus '*scarring, not scaring*'.

Voor de verschillende factoren die samen het leefklimaat bepalen, bestaat ook empirisch bewijs over de afzonderlijke invloed op recidive. Boone et al. (2016: hoofdstuk 5) gaan daar in hun overzicht van de literatuur nader op in.

In dit onderzoek beperken we ons tot de invloed van de regimeverandering op het gedrag en gezondheid van gedetineerden tijdens detentie. Een mogelijke vervolgstap is na enige jaren te evalueren in hoeverre de regimeverandering ook van invloed is geweest op recidive.

Hoe ver moet DJI gaan in het voorbereiden op terugkeer in de samenleving?

Is het tijd voor een tropisch zwembad in de PI? Misschien dat dit ook een goede terugkeer in de samenleving bewerkstelligt? Naast afwegingen rond het bewaken van veiligheid – van het personeel, van mede-gedetineerden en daar waar het extramurale detentie betreft van mensen buiten de PI – is het een budgettaire afweging hoe ver DJI moet gaan bij het bereiken van haar doelstelling. Voorbereiden op terugkeer in de samenleving is immers niet gratis.

Een euro kan maar één keer uitgegeven. Resocialisatie van gedetineerden is één van de doelen van overheidsbestedingen. Een euro voor resocialisatie kan renderen omdat het ellende na detentie voorkomt, maar het is goed voorstelbaar dat de *wet van afnemende meeropbrengsten* ook hier geldt: het rendement neemt af naarmate de bestedingen aan resocialisatie toenemen. Daarnaast moet het rendement vergeleken worden met *alternatieve toepassingen van belastinggeld*; een euro verschuiven van detentie naar onderwijs kan bijvoorbeeld een hoger maatschappelijk rendement betekenen. Het is om deze redenen goed verklaarbaar dat een PI in Nederland geen tropisch zwembad heeft.

Uiteindelijk is het een politieke beslissing waar overheidsgeld naar toe gaat en in welke mate. Politici bepalen hoe het detentieregime er uit ziet; soms expliciteren zij de afwegingen die daaraan ten grondslag liggen. De politieke keuzevrijheid is groot, ook binnen de grenzen van internationale verdragen. De kosten van een nacht detentie lopen tussen landen dan ook wijd uiteen. Die liggen in Noorwegen bijvoorbeeld duidelijk hoger dan in Nederland (344 vs. 250 euro, zie Raad van Europa 2018).

Voor het maken van dergelijke afwegingen is informatie over de effecten van alternatieve detentieregimes gewenst. In deze behoefte wil dit onderzoek voorzien. Hierbij is het goed te bedenken dat een detentieregime dat meer conform de factoren van een gunstig leefklimaat is ingericht niet per sé duurder hoeft uit te pakken dan het huidige regime. Zo waren ideeën over meer autonomie voor gedetineerden oorspronkelijk zelfs ingegeven door het idee dat hiermee de kosten zouden zijn te *verlagen* (zie De Jong et al. (2016) over het Plan van Aanpak 'Innovatieve en Goedkope Regimes').

1.6 Waarin onderscheidt zich dit onderzoek?

In verschillende PI's in Nederland zijn de afgelopen jaren pilots gedraaid met interventies gericht op het verbeteren van het leefklimaat. De interventies zijn vooral gericht op het creëren van meer autonomie voor gedetineerden (Jong et al. 2015, 2016). Het gaat bijvoorbeeld om inzet van gedetineerden in 'speciale baantjes'

met relatief veel vrijheid, zoals onderhoudswerkzaamheden binnen de PI, het hebben van een sleutel om de eigen cel van buitenaf te kunnen afsluiten en openen en het vrij bewegen zonder toezicht in delen van de PI waar gedetineerden bijvoorbeeld voor het deelnemen aan het dagprogramma moeten zijn. De pilots voorzien niet in een betrouwbare inschatting van de omvang van de effecten op het leven binnen de PI (en daarna), maar de indruk die uit de evaluaties naar voren komt is wel positief. Op basis van enquêtes onder gedetineerden en personeel over de invulling en beleving van de grotere vrijheid lijken de pilots tot meer rust en hoger welbevinden onder gedetineerden te leiden (*ibid.*).

Dit onderzoek onderscheidt zich op een aantal punten van de eerder uitgevoerde pilots:

- *Methode.* De gebruikte experimentele methode staat een betrouwbare inschatting van het oorzakelijke effect van een regimeverandering op gedrag en gezondheid toe; eerdere onderzoeken kenden geen (vergelijkbare) controlegroep.
- *Aantal regimewijzigingen.* Het in dit onderzoek getoetste nieuwe regime incorporeert een groot aantal veranderingen die veelbelovend zijn, zoals we in het volgende hoofdstuk bespreken. De eerdere pilots betroffen steeds één of enkele interventies.
- *Niet-selectief.* Het experiment betreft een niet-selectieve groep gedetineerden, terwijl voor de eerdere pilots vaak 'geschikte' gedetineerden werden geselecteerd, waarbij gedetineerden vaak zelf konden aangeven of ze mee wilden doen.
- *Omvang.* De resultaten van het onderzoek zijn gebaseerd op de ervaringen van honderden gedetineerden, waarmee de omvang van de onderzochte populatie die van eerdere pilots fors overstijgt.

De bijdrage van dit onderzoek ligt dus in *het bieden van een betrouwbare schatting van de effecten van een nieuw detentieregime voor een niet-selectieve groep gedetineerden op regeloverschrijdend gedrag en gezondheid van gedetineerden tijdens detentie.*

1.7 Wat zijn de beperkingen van dit experiment?

De regimeverandering betreft een pakket maatregelen. We bepalen het gemiddelde effect daarvan op gedrag en gezondheid. We kunnen geen uitspraken doen over de bijdrage van de afzonderlijke maatregelen aan het eindresultaat – alleen over de ontvangst daarvan op basis van de kwalitatieve analyse, zoals we in hoofdstuk 4 bespreken. Ook kunnen we de gevonden effecten niet relateren aan specifieke mechanismen die achter het gevonden verband schuilgaan. Daarvoor zijn er te veel verschillende mechanismen tegelijkertijd aan het werk.

2. Inhoud van de interventie

2.1 Inleidend

In dit hoofdstuk beschrijven we wat de regimeverandering inhoudt en welke effecten we ervan verwachten. Ook gaan we in op het tijdspad van de implementatie van de interventie in PI Nieuwegein.

2.2 Regime in de controlegroep

De controlegroep bestaat uit twee afdelingen, A en B. Het regime op deze afdelingen volgt een vast stramien. De dag begint om 7.30 uur. Op doordeweekse dagen is er in de ochtend of middag een halve dag arbeid; de rest van de dag wordt gevuld met recreatie, sporten en luchten. Het dagprogramma eindigt om 16.45 uur. Twee dagen van de week is er in de vroege avond voor de gedetineerden in het plus-programma recreatie tot 20.15 uur. In het weekend is er geen arbeid, wat deels opgevuld wordt met meer tijd voor recreatie. De gedetineerden worden altijd begeleid door personeel in uniform; zij kunnen nergens zelfstandig naar toe. 's Avonds eten de gedetineerden kant-en-klare maaltijden die in bakken worden aangeleverd. Alleen degenen die dat zelf kunnen betalen koken zelf.

Eén keer in de week is er een bezoeker. De bezoekersruimte is kaal, met een lange tafel die bezoek en gedetineerde scheidt (de 'slang'). Personeel zit op verhoogde stoelen om toezicht te houden op smokkelen van contrabande. Voor contacten met mensen buiten de PI heeft elke afdeling ook een telefoon. Gebruik daarvan is niet gratis; gedetineerden moeten een telefoonkaart kopen. Afdeling A heeft twee toestellen; afdeling B vier toestellen. Tijdens recreatie-uren kan men daar gebruik van maken.

2.3 Regime in de interventiegroep: meer autonomie, beter contact met buitenwereld, andere relatie personeel

De interventiegroep bestaat ook uit twee afdelingen, E en F, die qua grootte en inrichting vergelijkbaar zijn met A en B. Het regime in de interventiegroep wijkt op een aantal punten af van het standaard regime. De verschillen zitten in een aantal factoren die het leefklimaat bepalen: de mate van autonomie – waaronder zelf celdeur afsluiten bij vertrek, zelf op tijd naar activiteiten gaan, zelf koken van maaltijden – in de frequentie en kwaliteit van hun contact met de buitenwereld en ten slotte in de verhouding tussen het personeel en de gedetineerden. Verder blijft alles bij hetzelfde op de controle- en interventiegroep, inclusief het bestaande verschil tussen het basis- en plusregime.¹

Meer autonomie: pasjessysteem, sleutel buitenkant celdeur, zelf koken voor iedereen

Gedetineerden krijgen ieder een pasje, zodat zij zonder begeleiding van en naar de arbeid en sportactiviteiten kunnen gaan. Met het pasje kunnen zij zelf tussendeuren openen; daar is niet langer personeel voor nodig. Overigens kunnen de gedetineerden hun eigen vleugel van de PI niet af. Het pasjessysteem brengt natuurlijk ook verantwoordelijkheid met zich mee: gedetineerden moeten zelf in de gaten houden dat ze op tijd op de activiteit aanwezig zijn. Om te voorkomen dat ze gereedschap meenemen moeten zij op de weg terug van de arbeid door een controle heen.

Gedetineerden ontvangen ook een sleutel voor de eigen cel. De sleutel werkt alleen aan de buitenkant van de deur; als gedetineerden ingesloten zijn kunnen zij er de deur niet mee openen. Zij kunnen nu zelf bij vertrek de deur op slot doen. Ook als zij in de gezamenlijke ruimte op de afdeling zijn kunnen zij de celdeur afsluiten

---

¹ De interventie heeft naar verwachting weinig tot geen invloed op de prikkel tot promoveren van het basis- en naar het plusregime. Promoveren is vooral belangrijk voor detentiefasering (meer verlof en begeleiding aan het eind van de straf) en in mindere mate voor het krijgen van een baantje als bijvoorbeeld afdelingsreiniger of hele dagen kunnen werken. Daarnaast spelen ook de extra programmaonderdelen bij het plusregime mee, meer bezoek en sport. Het zou kunnen dat door het hebben van een telefoon op cel voor gedetineerden in zowel het basis- als het plusregime de avondrecreatie (twee avonden in de week) iets minder belangrijk wordt.

en weer van buitenaf openen. Voorheen moesten gedetineerden het personeel steeds vragen de celdeur af te sluiten en te openen. In de praktijk stonden de celdeuren meestal open zolang men op de afdeling aanwezig was. Het hebben van een eigen sleutel scheelt het personeel tijd, geeft gedetineerden meer autonomie en werkt preventief tegen diefstal.

Alle gedetineerden koken hun eigen maaltijden in een daarvoor ingerichte keuken op de afdeling. Ze zijn zelf verantwoordelijk voor het vooraf bestellen van de ingrediënten. Daar krijgen zij budget voor. Ze eten naar keuze op de eigen cel of in groepjes op de afdeling. Net als in het gewone regime maken de gedetineerden voor het koken gebruik van een aardappelschilmesje. Na gebruik moeten zij het mesje weer bij het personeel inleveren.

Te verwachten effecten: grotere autonomie kan kwaliteit van slaap verbeteren, stressverlagend werken en de kans op agressief gedrag verkleinen, zoals besproken in hoofdstuk 1.² Het effect op agressief gedrag is niet eenduidig: vanwege minder direct toezicht bestaat het risico dat onderweg naar activiteiten gedetineerden onderling eerder agressie vertonen.

Frequenter en prettiger contact met de buitenwereld: gastvrije bezoekszaal, telefoon op cel

Voor een prettiger contact met bezoekers is een gastvrije bezoekszaal ingericht. Er zijn zitjes gemaakt en de zaal is gezellig ingericht. Een medegedetineerde schenkt koffie en thee. Personeel kan toezicht richten op de gedetineerden van wie zij verwachten dat ze uit zijn op contrabande en andere gedetineerden vrijer laten. Personeel kent de gedetineerden immers en weet wie extra aandacht nodig heeft en wie niet.

Alle gedetineerden krijgen een telefoon op cel. In een meerpersoonscel is één telefoon aanwezig. Hiermee kunnen gedetineerden tussen zes uur 's ochtends en tien uur 's avonds iedereen bellen die zij willen. De telefoon heeft slechts een *blacklist* (bepaalde nummers zijn geblokkeerd) en geen *whitelist* (alleen enkele toegestane nummers kunnen gebeld). Net als op de controleafdelingen zijn de kosten van telefoongesprekken voor de gedetineerde.

Te verwachten effecten: beter contact met de buitenwereld kan de kans op agressief gedrag verkleinen, zoals besproken in hoofdstuk 1. Gedetineerden kunnen hun problemen bespreken en bovendien beter betrokken blijven bij wat er thuis gebeurt. Daarnaast is een wederkerende bron van stress weggenomen: dringen rond de telefooncel op de afdeling voordat de gedetineerden worden ingesloten. Een neveneffect van de gastvrije bezoekszaal zonder 'slang' kan zijn dat de smokkel van contrabande verandert. Onduidelijk is of de gastvrije bezoekszaal smokkelen van contrabande eenvoudiger maakt of juist niet. Smokkelen kwam voorheen al vaak voor, ondanks een 'slang'. Wellicht dat de meer selectieve aandacht van personeel voor 'hoog risico gedetineerden' beter werkt om smokkelen te voorkomen, maar de smokkel van contrabande zou ook toe kunnen nemen.

Minder formele relatie tussen personeel en gedetineerden: geen uniform, personeel 'kent' gedetineerden

Ordelijk gedrag van gedetineerden wordt meer afgedwongen door een goede verstandhouding tussen personeel en gedetineerden en minder door simpel machtsgebruik, dan wel het dreigen daarmee. Nadruk ligt op het kennen van de gedetineerden, waardoor bij ongewenst gedrag het personeel een persoonlijke aanpak volgt om corrigerend op te treden. Het personeel draagt niet langer een uniform, maar gewoon hun eigen kleren. Dit alles in lijn met het concept 'relationele beveiliging'.

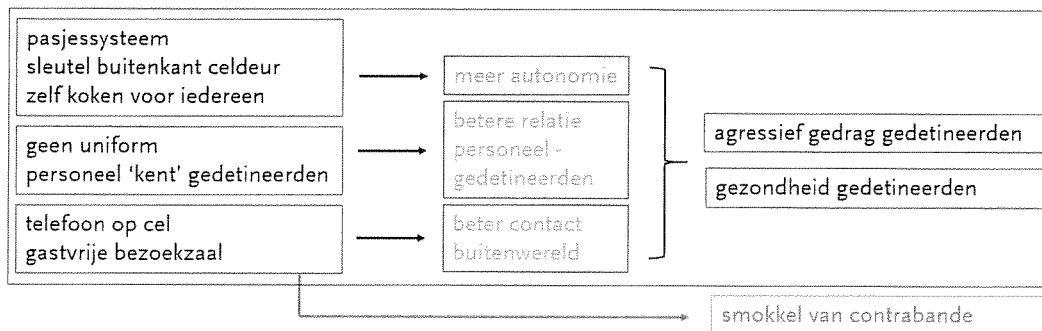
Te verwachten effecten: een betere relatie tussen personeel en gedetineerden hangt samen met minder agressief gedrag, zoals in hoofdstuk 1 besproken. Een risico is dat bij calamiteiten het voor de beveiliging minder duidelijk is wie tot het personeel behoort en wie niet.

² Een mogelijk neveneffect van zelf koken is dat beter eten een gunstig effect op agressief gedrag versterkt (Zaalberg et al. 2010) en ook de gezondheid van gedetineerden verbetert. Een neveneffect van de eigen celsleutel is dat het personeel meer tijd krijgt voor andere zaken dan deuren openen en sluiten.

2.4 Resumerend: te verwachten effecten

De regimeverandering kan een gunstig effect hebben op agressief gedrag van gedetineerden en op de gezondheid van gedetineerden. Het mogelijke gunstige effect op agressief gedrag kan teniet worden gedaan door het creëren van meer gelegenheid hiervoor. In dit onderzoek leggen we een directe relatie tussen de het pakket van maatregelen dat de regimeverandering inhoudt en een *netto* verandering in uitkomstmaten van regeloverschrijdend gedrag en gezondheid.

Figuur 2.1. Conceptuele relatie tussen regimeverandering en gedrag en gezondheid van gedetineerden

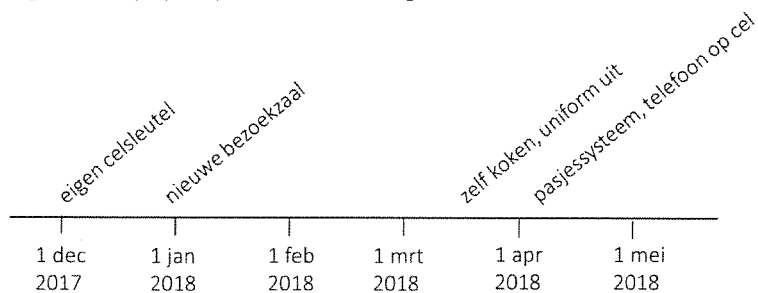

Figuur 2.1 geeft een schematisch overzicht. De intermediaire variabelen (*mediators*) zijn in lichtgrijs weergegeven, omdat deze factoren verondersteld worden de door ons getoetste relatie tussen de interventie en gedrag en gezondheid te bewerkstelligen. De analyse op intermediaire variabelen doen wij als extra toets dat de gevonden effecten inderdaad het resultaat zijn van de interventie.

In hoofdstuk 4 gaan we in op de manier waarop wij de uitkomstmaten op het gebied van gedrag en gezondheid meten. We baseren ons op verschillende uitkomstmaten op basis van zowel administratieve gegevens als enquêtegegevens. Ook gaan we in hoofdstuk 4 in op meting van de intermediaire variabelen.

Aanvullend op de hoofdverbanden in Figuur 2.1 onderzoeken we een mogelijk *neveneffect* op smokkel van drugs en andere contrabande. Zoals gezegd is het effect van de interventie hierop onzeker: het kan positief zijn, maar ook negatief.

Figuur 2.2. Tijdlijn implementatie maatregelen

2.5 Implementatie

De implementatie van bovenstaande maatregelen is stapsgewijs gebeurd over een periode van ruim 4 maanden. Figuur 2.2 geeft een overzicht. De eerste stap, het uitreiken van de sleutel van de eigen cel, werd eind november, begin december 2017 genomen; de laatste stappen, het pasjessysteem en de telefoon op cel, werden begin april 2018 genomen. Sommige stappen, waaronder het dragen van eigen kleren in plaats van een het uniform door het personeel, gingen geleidelijk (de datum in de figuur geeft aan tegen welke tijd het merendeel van het personeel hiertoe is overgegaan). De implementatieperiode liep dus van eind november

2017 tot begin april 2018. De minder formele bejegening van gedetineerden door het personeel (afgezien van eigen kleding in plaats van het uniform) is niet goed uit de verf gekomen en wordt daarom niet in de tijdslijn genoemd. In de empirische analyse werken we met maandelijkse gegevens en laten we de implementatieperiode lopen van december 2017 tot en met maart 2018.

3. Vormgeving van het experiment

3.1 De basis: willekeurige toewijzing van gedetineerden

Elk experiment – en ook dit experiment – gaat terug op willekeurige toewijzing van subjecten aan de interventiegroep dan wel de controlegroep. Dit houdt in onze context in: willekeurige toewijzing van gedetineerden aan de bij het onderzoek betrokken afdelingen.

De toewijzing van een gedetineerde aan één van de afdelingen gebeurt op basis van het aantal lege cellen dat beschikbaar is. De PI probeert het aantal gedetineerden gelijkmatig te verdelen over de afdelingen. Op het moment dat een gedetineerde op een lege cel wordt geplaatst, zijn de kenmerken van de gedetineerden nog onbekend. *Toewijzing is dus onafhankelijk van enig kenmerk van de gedetineerde en daarmee willekeurig.* Om deze reden hoefden we voor de toewijzing van gedetineerden geen afzonderlijke randomisering te organiseren. Omdat willekeurige toewijzing aan afdelingen al jaren beleid is in PI Nieuwegein kunnen we er bovendien zeker van zijn dat alle gedetineerden in ons onderzoek willekeurig zijn toegewezen, ook gedetineerden die een relatief lange straf uitzitten.

Uitzondering op de willekeurige toewijzing vormen gedetineerden met een tbs-vonnis en levenslanggestraften. Zij verblijven gedurende de hele looptijd van het experiment op de controle afdelingen. Zij zijn onderdeel van de gegevensverzameling. Het gaat welgeteld om drie gedetineerden, bovendien is van hen bekend dat zij geen negatieve invloed hebben op de sfeer op de afdeling. Zoals we in de paragraaf hieronder bespreken zijn in de tijd constante verschillen tussen de interventie en controleafdelingen bovendien geen probleem bij het bepalen van het effect van het alternatieve regime.

Hoe representatief is het experiment?

Het idee achter dit experiment is een samenhangend pakket maatregelen eerst op kleine schaal te implementeren en te evalueren vooraleer dit pakket breder uit te rollen. Het experiment betreft een niet-selectieve groep gedetineerden; de vier afdelingen van de betrokken inrichting worden door 'doorsnee-gedetineerden' bevolkt.³ Ook is de inrichting een doorsnee PI; de condities waaronder het experiment wordt uitgevoerd lijken niet gunstiger of ongunstiger dan elders. Tenslotte is het experiment onder normale omstandigheden uitgevoerd, met inzet van het aanwezige personeel. De resultaten geven daarom een goed beeld van wat een willekeurige PI van de regimeverandering mag verwachten.

3.2 Eerste uitdaging bij een interventie op afdelingsniveau: verschillen anders dan de interventie

In dit onderzoek evalueren we een pakket maatregelen op afdelingsniveau. Het invoeren van een maatregel zoals pasjes waarmee gedetineerden zelf deuren kunnen openen is alleen op afdelingsniveau te realiseren. Dit betekent dat we noodzakelijkerwijs afdelingen hebben met uitsluitend gedetineerden uit de interventiegroep en afdelingen met uitsluitend gedetineerden uit de controlegroep.

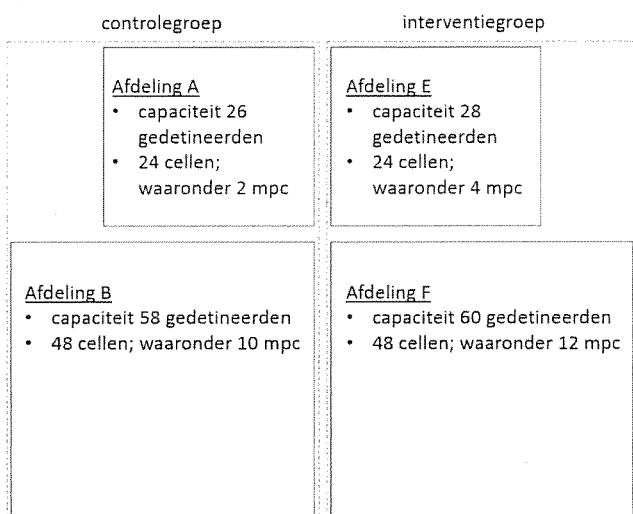
Dit is geen ongebruikelijk onderzoeksontwerp binnen deze context. Zo wijst Armstrong (2003) gedetineerden willekeurig toe aan een speciaal ingerichte afdeling met een regime gebaseerd op een bepaalde therapie dan wel aan een standaardafdeling met het reguliere regime. Bensimon et al. (2013) wijzen gedetineerden willekeurig toe aan een afdeling met muziek in de gemeenschappelijke ruimte dan wel een afdeling zonder deze muziek.

³ Enige uitzondering hierop vormen gedetineerden op de landelijke GVM-lijst (gedetineerden die een vlucht- dan wel maatschappelijk risico vormen) en op de GBR-lijst (gedetineerden die volgens de betreffende PI een risico vormen), zelfmelders en arrestanten met een kort strafrestant. Zij worden buiten de bij het onderzoek betrokken afdelingen geplaatst.

Het gebruikte onderzoeksontwerp kent wel extra uitdagingen ten opzichte van een ontwerp waarbij gedetineerden uit de interventiegroep en de controlegroep op één en dezelfde afdeling kunnen zitten.⁴ De achilleshiel is dat studies met dit ontwerp uit praktische overwegingen zo goed als altijd een zeer beperkt aantal afdelingen tellen. In de praktijk gaat het vaak om twee afdelingen, een afdeling mét de interventie en een afdeling zónder de interventie.

In ons geval is er sprake van vier afdelingen: een kleine en grotere afdeling voor de gedetineerden uit de interventiegroep aan de ene kant van de PI Nieuwegein en een identiek opgezette kleine en grote afdeling voor gedetineerden uit de controlegroep aan de andere kant (Figuur 3.1). Afdelingen E en F zijn willekeurig gekozen voor de interventiegroep; dit hadden dus net zo goed de afdelingen A en B kunnen zijn.

Figuur 3.1. Afdelingen voor gedetineerden in de controle- en de interventiegroep

In een dergelijke opzet schrijven we alle verschillen in de ontwikkeling van de uitkomstmaat tussen de afdelingen voor de controlegroep en voor de interventiegroep volledig toe aan de interventie. Het is dus belangrijk dat er tussen de twee groepen gemiddeld genomen niks anders verschilt dan de interventie. Groot voordeel van de setting in de PI Nieuwegein is dat veel zaken vergelijkbaar zijn. De ruimtelijke inrichting van de twee afdelingen is voor beide groepen identiek, net als het dagelijkse regime. De afdelingen waren in de praktijk voor de gedetineerden inwisselbaar. Zoals hierboven ook beschreven, was de toewijzing van gedetineerden aan deze afdelingen immers ook voorafgaand aan het experiment al willekeurig.

In de tijd constante verschillen

Ondanks de willekeurige toewijzing van gedetineerden kunnen verschillen tussen de controle- en interventiegroep anders dan de interventie blijven bestaan. Allereerst is er één bekend verschil, omdat er voor gekozen is de drie gedetineerden met een tbs-vonnis dan wel een levenslange straf te huisvesten op de controlegroep en niet op de interventiegroep. Maar ook andere verschillen kunnen we niet uitsluiten. Zo zou de samenstelling van het personeel kunnen afwijken tussen de afdelingen.

Zolang verschillen anders dan de interventie tussen de afdelingen constant zijn in de tijd, is dit te ondervangen door naar verschillen in *veranderingen over de tijd* tussen de twee afdelingen te kijken in plaats van verschillen in niveaus op één moment (zogenoemde *difference-in-differences*). In de tijd constante verschillen tussen

⁴ Een voorbeeld van een dergelijk experiment is de studie van Zaalberg et al. (2010), het enige eerdere experiment dat in Nederland binnen de context van detentie is uitgevoerd. Binnen een groep van 221 jongvolwassen gedetineerden verspreid over acht verschillende PI's kreeg een willekeurige helft voedingssupplementen dan wel een placebo. De randomisering gebeurde op basis van een voor deze studie gecreëerd willekeurig nummer.

afdelingen vallen immers weg wanneer we uitsluitend naar veranderingen kijken. Om deze reden kiezen we voor deze benadering.

De veronderstelling bij een dergelijke *difference-in-differences* benadering is dat de trend in de uitkomstmaat in de controlegroep aangeeft wat er zou zijn gebeurd in de behandelde groep als de interventie niet zou zijn uitgevoerd. Bij het uitblijven van enige blijvende verstoring tijdens de analyseperiode kent de controlegroep geen trend; de trend in de behandelde groep geeft dan het effect van de interventie aan.

In de tijd uiteenlopende verschillen

Als er wél veranderingen in de tijd zijn die verschillend uitpakken in de interventiegroep vergeleken met de controlegroep – en als deze veranderingen invloed kunnen hebben op de uitkomsten van het experiment – dan gaat de veronderstelling van gelijke trends in afwezigheid van de interventie niet op. Denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheid van een relatief hoog verloop van personeel in één van de twee groepen. Dit kan onrust veroorzaken en daardoor de effectmeting verstoren.

Zolang we gegevens hebben voor deze veranderende factoren is er geen probleem. We kunnen dan het effect van de versturende factor proberen te vangen en zo onderscheiden van het effect van de interventie. Er bestaat natuurlijk wel een probleem als er veranderingen zijn waar we géén gegevens voor hebben of als er veranderingen zijn waar we geen weet van hebben. Dit blijft een zwak punt bij het vergelijken van ontwikkelingen op enkele afdelingen. De databron waarvoor we een aantal waarnemingen hebben vóór de start van het experiment, de incidentenregistratie, suggereert dat de interventieafdelingen en controleafdelingen geen afwijkende trends kennen in agressief gedrag.

In deze studie houden we rekening met een mogelijk afwijkende sociale dynamiek tussen afdelingen (zie hoofdstuk 7, sectie 4). Soms kunnen één of enkele gedetineerden een duidelijk negatieve invloed hebben op de sfeer op de afdeling. Als dit langere tijd aanhoudt, dan zou dit de effectmeting kunnen verstoren.

3.3 Tweede uitdaging bij een interventie op afdelingsniveau: onderlinge beïnvloeding ('spillovers')

Bij de gekozen opzet bestaan er binnen één PI afdelingen met verschillen in het dagelijkse regime. De afdelingen voor de gedetineerden in de interventiegroep genieten een reeks van voordelen vergeleken met de andere gedetineerden. Weliswaar hebben de gedetineerden uit de twee groepen geen direct dagelijks contact, nieuws verspreidt zich altijd vlot in de PI. Gedetineerden kunnen elkaar bovendien treffen bij religieuze bijeenkomsten, onderwijs, het reïntegratiecentrum of de medische dienst. Hierdoor zou het zo kunnen zijn dat gedetineerden in de controlegroep zich benadeeld voelen en zich anders gaan gedragen – of enquêtevragen anders invullen – dan wanneer zij niet geconfronteerd zouden worden met deze ongelijkheid. Als dit het geval is, dan verstoort dat de effectmeting (de *stable unit treatment value assumption*, SUTVA, gaat dan niet op). Vanwege de negatieve invloed van de interventie op de controlegroep kan het effect groter lijken dan het is.⁵

Aan de hand van focusgroepgesprekken en tevens door het opnemen een speciaal hierop gerichte vraag in een enquête onder de gedetineerden brengen we in kaart hoe sterk dit onder de gedetineerden in de controlegroep speelt (zie hoofdstuk 6, paragraaf 4). Ook vormt dit expliciet onderdeel van de kwalitatieve analyse (zie hoofdstuk 8).

3.4 Derde uitdaging bij een interventie op afdelingsniveau: ongelijke overplaatsing

Toewijzing van gedetineerden aan cellen is willekeurig, maar in de samenstelling van de gedetineerdenpopulatie op de controle- en de interventiegroep kunnen alsnog verschillen ontstaan als het

---

⁵ Andersom weten de gedetineerden in de interventiegroep dat zij onderdeel uitmaken van een experiment. Een gevaar is dat we effecten vinden uitsluitend omdat gedetineerden weten dat ze meedoen aan een experiment (*Hawthorne effect*). Dit is niet waarschijnlijk omdat de gedetineerden in de interventiegroep geen extra belangstelling of aandacht krijgen naast de interventies. Individuele gesprekken en focusgroepen worden zowel op de controle- als op de interventieafdelingen gehouden.

overplaatsingsbeleid verschilt. In dat geval is het probleem van selectie van gedetineerden als verklaring voor de waargenomen ontwikkeling van de voorkant naar de achterkant verschoven.

De ruimte voor overplaatsing blijft bestaan tijdens het experiment. Uitgangspunt daarbij is wel dat de criteria van het overplaatsingsbeleid voor alle vier betrokken afdelingen blijven zoals ze waren vóór het experiment. Tot overplaatsing wordt niet snel overgegaan: het is een laatste redmiddel bij aanhoudende gedragsproblemen. Het aantal overplaatsingen zal dus altijd beperkt blijven. Voortzetting van het bestaande overplaatsingsbeleid is ook duidelijk afgesproken met de directie van de PI.

Betrouwbaarheid van de geschatte effecten van de regimeverandering

Op basis van het bovenstaande onderzoeksontwerp toetsen we in de hoofdstukken 5, 6 en 7 of de ontwikkeling in de interventiegroep tussen de controleperiode en de interventieperiode afwijkt van die in de controlegroep. De vraag daarbij is met hoeveel betrouwbaarheid we voor beleidsmakers relevante conclusies kunnen trekken over het effect van de regimeverandering, gegeven het gebruikte model, de schattingsmethode en de gegevens.

Naast de grootte van het geschatte effect (de 'puntschatting') geven we in de conclusies het 95-procent betrouwbaarheidsinterval aan, conform Amrhein et al. (2019).⁶ Daarnaast rapporteren we standaard in de tabellen met regressieresultaten met hoeveel betrouwbaarheid het geschatte effect afwijkt van de nulhypothese van geen effect, de zogenoemde p-waarde. Als de p-waarde hoger is dan 0,10, dan geven we aan dat we geen harde conclusies kunnen trekken over de grootte van het effect op basis van deze gegevensbron alleen.

Bij het berekenen van de standaardfouten van het geschatte effect houden we rekening met correlatie van waarnemingen binnen afdelingen. Dit doen we door de standaardfouten te clusteren naar afdeling. Omdat we maar vier clusters hebben, maken we gebruik van de *wild cluster bootstrap* in de hoofdstukken 6 en 7 en de *score bootstrap* in geval van het poisson model in hoofdstuk 5 (Kline and Santos 2012; MacKinnon en Webb 2018). Daarbij leggen we voor het bepalen van de p-waarde de nulhypothese op. Deze *wild cluster restricted* (WCR) p-waarde presenteren we in de tabellen met schattingsresultaten.

De WCR p-waarde geeft in de regel een betrouwbaar beeld van de parameteronzekerheid, behalve als het níet opleggen van de nulhypothese een totaal andere p-waarde geeft. Als robuustheidstest bepalen we voor iedere individuele regressie daarom óók de *wild cluster unrestricted* (WCU) p-waarde: Als de WCU p-waarde sterk afwijkt van de WCR p-waarde, dan vermelden we dat in de tabel, anders rapporteren we alleen de WCR p-waarde. Over het algemeen zal de WCR p-waarde te hoog zijn en de WCU p-waarde te laag. Als de WCR en de WCU ver van elkaar af liggen, berekenen we de WCR en WCU p-waarden door te clusteren op het niveau van afdeling en periode. Dit zal over het algemeen de WCR en de WCU p-waarden dicht bij elkaar brengen zodat we ze redelijkerwijs kunnen interpreteren (MacKinnon and Webb, 2018).⁷

Tot slot: in hoofdstuk 6 hebben we verschillende malen te maken met constructen die uit meerdere *items* bestaan. Zo meten we ervaren autonomie aan de hand van meerdere stellingen. Wanneer we hypothesen op verschillende items tegelijk toetsen, moeten we er rekening mee houden dat de kans op het vinden van een toevallige statistisch significante uitkomst toeneemt. Dit doen we op twee verschillende manieren: door toetsen uit te voeren op samengestelde uitkomstmaten (bijvoorbeeld de optelling van de betreffende *items*) en door het gebruik van de zogenoemde Simes-correctie voor toetsen op individuele hypothesen (Simes 1986).

⁶ Uitzondering hierop is het effect op het aantal geregistreerde incidenten (hoofdstuk 5). De gebruikte methode, de *score bootstrap*, biedt alleen een p-waarde, geen betrouwbaarheidsinterval. Een andere uitzondering vormt het effect op de sfeer op de afdeling; een procentuele verandering in de sfeer is niet goed te interpreteren.

⁷ Door te clusteren op een lager niveau introduceren we mogelijk een *bias* (bijvoorbeeld als er wel correlatie is tussen de storingstermen in een afdeling over de twee periode heen). Merk daarbij op dat de afdeling- en periode-*fixed effects* al wel afdelingsspecifieke en periode-specifieke effecten absorberen en dat de correlatie binnen de subclusters waarschijnlijk groter is dan tussen de subclusters. Zoals uitgelegd in Cameron and Miller (2015) is het kiezen van het clusterniveau een afweging tussen *bias* en variabiliteit (minder clusters betekent minder *bias*, maar ook meer variabiliteit).

4. Gebruikte gegevens

4.1 Inleidend

Hoe de regimeverandering het gedrag en de gezondheid van gedetineerden beïnvloedt, lezen we af aan een aantal indicatoren, gebaseerd op verschillende gegevensbronnen. Voor de kwantitatieve analyse gebruiken we administratieve gegevens van de PI en voeren enquêtes uit. Voor de kwalitatieve analyse observeren we gedetineerden en organiseren focusgroepgesprekken en individuele gesprekken met gedetineerden en personeel.

Waarom kwantitatieve en kwalitatieve analyse combineren?

In aanvulling op het kwantitatief onderzoek verrichten we ook kwalitatief onderzoek met behulp van focusgroepen, individuele gesprekken en observaties. De kwalitatieve analyse biedt om drie redenen meerwaarde:

- **Extra toets.** De kwalitatieve observaties vormen een extra toets op de kwantitatieve bevindingen met betrekking tot gedrag en gezondheid. De vraag is of de gedetineerden en het personeel in gesprekken iets totaal anders aangeven dan uit de kwantitatieve analyse blijkt. Zo ja, dan is dit aanleiding om de bevindingen nog eens tegen het licht te houden.
- **Ontvangst afzonderlijke maatregelen.** De kwantitatieve analyse biedt alleen inzicht in de effecten van het complete pakket aan maatregelen; het kwalitatieve onderzoek biedt ook inzicht in de ontvangst van afzonderlijke maatregelen. Wellicht dat de ervaringen met de verschillende maatregelen sterk uiteenlopen, wat relevant is voor de beslissing om de regimeverandering als geheel voort te zetten en ook elders door te voeren.
- **Implementatie.** Lessen over de wijze van implementatie op basis van gesprekken met het personeel en de gedetineerden zijn relevant als de regimeverandering ook elders wordt doorgevoerd.

4.2 Administratieve gegevens met betrekking tot achtergrondkenmerken gedetineerden

We hebben in- en uitstroomgegevens ontvangen van de gedetineerden in de interventie- en controleafdelingen van DJI. Deze gegevens zijn verrijkt met enkele kenmerken van de gedetineerden, zoals leeftijd, het type delict en nationaliteit. Op deze manier krijgen we inzicht in de samenstelling van de gedetineerdenpopulatie in beide groepen. Dankzij willekeurige toewijzing van gedetineerden aan afdelingen en beperkte overplaatsing zouden beide groepen gemiddeld genomen op elkaar moeten lijken.

Tabel 4.1 (op de volgende pagina) geeft de samenstelling van de controlegroep en de interventiegroep in de periode voor en tijdens het experiment. Bij een tweetal kenmerken zien we statistisch significante verschillen op het vijf procent-niveau, maar het verschil in niveau van de gemiddelen blijft beperkt. Het vermelde aantal gedetineerden betreft het aantal gedetineerden dat in de betreffende periode op de controle- dan wel interventieafdelingen verbleven hebben.

4.3 Administratieve gegevens met betrekking tot incidenten

Wanneer een gedetineerde agressief gedrag vertoont, de orde verstoort, de regels anderszins overtreedt of een bedreiging vormt voor zichzelf, dan maakt het personeel daar een rapport van op. Na accordering van een directielid – en oplegging van een straf als het een overtreding betreft – wordt het incident als dusdanig geregistreerd (een zogenoemd 'sv', een Schriftelijk Verslag van de Penitentiaire Beginselenwet). Voor dit onderzoek hebben we de beschikking over de incidentenregistratie voor de periode januari 2017 tot en met september 2018 voor de vier afdelingen die bij het onderzoek zijn betrokken.

Voor het bepalen van de effecten van de regimeverandering op het gedrag van gedetineerden voegen we alle incidenten samen in de categorie agressief gedrag. Dit betreft agressie jegens het personeel en agressie jegens medegedetineerden en ook andere vormen van agressief gedrag zoals het schoppen tegen deuren of het

moedwillig vernielen van inventaris. Een uitsplitsing is niet zinvol vanwege de lage frequentie van de incidenten. Daarnaast voeren we een analyse uit voor incidenten in de categorie drugs en contrabande. Zoals gezegd in hoofdstuk 2, kan de interventie een onbedoeld neveneffect op deze incidenten hebben.

Het aantal maandelijkse incidenten ligt vrij laag. Bij de kleine afdelingen met ruim 25 gedetineerden gaat het in totaal om ongeveer vijf incidenten per maand; voor de grote afdelingen met rond de 60 gedetineerden in totaal om ongeveer 15 incidenten per maand (beide voor start van de interventie). Drugs- en contrabandegerelateerde incidenten komen verreweg het meeste voor (ruim 70 procent van het totaal). Het gaat dan onder meer om positieve urinetests en het aantreffen van drugs of andere contrabande zoals mobiele telefoons op cel. Agressief gedrag naar personeel en medegetineerden en ander agressief gedrag zoals schoppen tegen deuren en het vernielen van inventaris omvat 16 procent van alle incidenten. De categorie eigen veiligheid betreft 5 procent van de incidenten. Het gaat dan om gevallen van grote psychische nood die aanleiding geven tot plaatsing in een afzonderingscel onder cameratoezicht. De overige 10 procent van de delicten bestaat vooral uit het overtreden van regels rond de arbeid (te laat, roken, enz.), maar ook zaken als het weigeren van een meerpersoonscel.

Tabel 4.1. Samenstelling controlegroep en interventiegroep op basis van administratieve gegevens

	Vóór de interventie (tot december 2017)		Tijdens de interventie (vanaf december 2017)		Toets op verschil controle/interventie p-waarde
	Controle	Interventie	Controle	Interventie	
Leeftijd	36,0	36,2	37,0	35,6	0,09
Nederlandse nationaliteit (%)	84	81	87	80	0,00
Executie indicator† (%)	53	53	55	59	0,33
Vermogensdelict zonder geweld (%)	19	21	18	19	0,20
Vermogensdelict met geweld (%)	19	15	15	16	0,10
Geweld (%)	28	27	32	28	0,17
Opium (%)	15	14	12	19	0,01
Aantal gedetineerden	315	383	307	267	
Aantal waarnemingen‡	1091	1192	1008	999	

Noten. Deze tabel is gebaseerd op maandelijkse administratieve gegevens voor de periode 1 januari 2017 tot en met 30 september 2018. Periode vóór de interventie loopt tot en met 30 november 2017. De toets in de laatste kolom is op het gemiddelde voor de controlegroep voor en tijdens de interventie vs. het gemiddelde voor de interventiegroep voor en tijdens de interventie. (†) Executie indicator: officier van justitie is betrokken bij het verlenen van vrijheden aan gedetineerden, zoals tijdens eindfase detentie. (‡) Aantal gedetineerden vermenigvuldigd met het aantal maanden dat zij op de afdeling verbleven.

4.4 Enquêtegegevens

Wekelijkse enquête personeel

Om de ontwikkeling in de sfeer op de afdelingen vanuit het perspectief van het personeel te meten, hebben we in de periode eind november 2017 tot september 2018 elke week per e-mail een verzoek gedaan een korte online enquête in te vullen. De enquête omvatte niet meer dan drie vragen. Zo goed als elke week zijn deze vragen beantwoord.

De eerste twee vragen betreffen de sociale dynamiek op de afdeling. De eerste vraag is of er op het moment op de afdeling één of enkele gedetineerden zijn die een duidelijk negatieve invloed hebben op de sfeer. Soms zijn er 'herriezoekers' die de sfeer kunnen verzieken. Als dit langere tijd het geval is, dan zou dit de resultaten van het onderzoek kunnen vertekenen. Daarom vragen we hiernaar. De tweede vraag is of er op het moment op de afdeling één of enkele gedetineerden zijn die een duidelijk positieve invloed hebben op de sfeer. Een afdeling kan ook 'gangmakers' hebben die de sfeer juist verbeteren.

Ten slotte vragen we het personeel de algehele sfeer tussen de gedetineerden op de afdeling gedurende de afgelopen dagen te omschrijven. We bieden drie antwoordcategorieën: het is onrustig tussen de gedetineerden, het is niet onrustig maar ook niet rustig tussen de gedetineerden, het is rustig tussen de gedetineerden. Deze laatste vraag kunnen we gebruiken als extra toets op resultaten op basis van andere indicatoren van hoe het op de afdeling aan toegaat, zoals de incidentenregistratie en de gedetineerdensurvey.

Gedetineerdensurvey

We gebruiken een gedeelte van de vragen uit de gedetineerdensurvey over het leefklimaat in de PI zoals ontwikkeld en getoetst door Bosma et al. (2019). Zie Bijlage 1 voor de vragenlijst en Van Ginneken et al. (2018) voor een verdere beschrijving van dit onderzoeksinstrument. We richten ons op slachtofferschap, fysieke en geestelijke gezondheid en een drietal intermediaire variabelen – ervaren autonomie, beleving van het bezoek en ervaren contacten met het personeel. We hebben de enquête uitgevoerd vlak vóór de start van het experiment, begin november 2017, en een klein jaar later, eind september 2018. Voor de nulmeting hebben 76 gedetineerden gereageerd (responspercentage 45 procent); voor de eindmeting 87 (responspercentage 52 procent). Gegeven een gemiddelde detentieduur van drie maanden was het verloop tussen nul- en eindmeting zo groot dat het koppelen van respondenten van beide metingen op basis van hun strafrechtkenummer (SKN) niet zinnig was (het overgrote deel van de gedetineerden was overigens bereid hun SKN te delen met de onderzoekers).

Daarnaast maken we gebruik van de gegevens die verzameld zijn door de Universiteit Leiden in het voorjaar van 2017. Toen is de volledige gedetineerdensurvey uitgevoerd in PI Nieuwegein. Deze meting betreft méér dan alleen de vier bij het experiment betrokken afdelingen. In totaal hebben toen 227 gedetineerden gereageerd, met gemiddeld genomen karakteristieken die vergelijkbaar zijn aan onze twee steekproeven. Helaas is niet meer te achterhalen op welke afdelingen respondenten zich bevonden, daardoor kunnen we deze gegevens niet gebruiken om de trend in de interventiegroep en de controlegroep voorafgaand aan het experiment te meten.

Tabel 4.2 geeft de samenstelling van de respondenten in de controlegroep en de interventiegroep voor de nulmeting en de eindmeting. De verschillen tussen de controlegroep en de interventiegroep zijn beperkt en niet statistisch significant.

Verschillen in respons op het verzoek de enquête in te vullen kunnen niet-willekeurig zijn. In dat geval is onze steekproef niet representatief voor de populatie gedetineerden in deze PI. Zolang niet-willekeurige non-respons op de enquête niet verschilt tussen nul- en eindmeting zijn onze resultaten niet vertekend. Wel gelden onze resultaten alleen voor de groep die de enquête invult. Het kan zijn dat de effecten van de regimeverandering op gedrag en gezondheid anders zijn voor degenen die stelselmatig geen enquêtes invullen. In hoeverre de steekproef afwijkt van de populatie is niet goed te bepalen, omdat er geen overlap bestaat tussen geobserveerde karakteristieken in de gedetineerdensurvey en administratieve gegevens. Daarom is het van belang dat we ons onderzoek baseren op verschillende uitkomstmaten, ook maten waarvoor non-respons niet speelt.

Tabel 4.2. Samenstelling respondenten gedetineerdensurvey in controle- en interventiegroep

	Nulmeting		Eindmeting		Toets op verschil controle- en interventiegroep
	Controle groep	Interventie groep	Controle groep	Interventie groep	
Heeft partner (%)	47	68	56	60	0,12
Heeft een of meer kinderen (%)	50	58	55	70	0,14
Geboren in Nederland (%)	57	66	64	62	0,73
Ziet zichzelf als Nederlander (%)	60	63	51	56	0,57
Opleiding MBO of hoger (%)	32	38	36	45	0,31
Aantal waarnemingen	37	39	42	45	

Noot. De toets in de laatste kolom is op het gemiddelde voor de controlegroep voor en tijdens de interventie vs. het gemiddelde voor de interventiegroep voor en tijdens de interventie.

Medewerkerstevredenheidsonderzoek

DJI voert periodiek een medewerkerstevredenheidsonderzoek uit om te monitoren hoe het personeel de werkomstandigheden ervaart. In het kader van het experiment hebben we najaar 2017 voor aanvang van het experiment een verkorte versie van dit onderzoek uitgevoerd, de zogenaamde nulmeting (zie Bijlage 2 voor de vragenlijst). Eind september 2018 hebben we de eindmeting uitgevoerd. In de verkorte versie van het medewerkerstevredenheidsonderzoek hebben we onder andere vragen opgenomen naar agressief gedrag van gedetineerden. De respons was 63 procent voor de nulmeting en 75 procent voor de eindmeting.

Tabel 4.3. Samenstelling respondenten medewerkerstevredenheidsonderzoek in controle- en interventiegroep

	Nulmeting		Eindmeting	
	Controlegroep	Interventiegroep	Controlegroep	Interventiegroep
Man (%)	80	70	77	94
Ouder dan 45 jaar (%)	73	70	69	47
Aantal jaren in dienst	18	18	15	16
Aantal waarnemingen	15	10	13	17

Tabel 4.3 geeft de samenstelling van de respondenten in de controle- en interventiegroep voor de nul- en de eindmeting. Wanneer we de kenmerken van de medewerkers in de vier groepen vergelijken vinden we geen statistisch significante verschillen. Net als bij de gedetineerdensurvey geldt dat de resultaten van het onderzoek deze steekproef betreffen en dat de gemiddelde effecten van de populatie hiervan af zouden kunnen wijken.

4.5 Overzicht kwantitatieve uitkomstmaten en meting intermediaire variabelen

Op basis van de hierboven beschreven databronnen geven we in Figuur 4.1 een overzicht van de verschillende uitkomstmaten voor gedrag, gezondheid en intermediaire variabelen.

Figuur 4.1. Kwantitatieve maatstaven voor gedrag en gezondheid gedetineerden en intermediaire variabelen

Kwantitatieve uitkomstmaten gedrag en gezondheid van gedetineerden

Agressief gedrag van gedetineerden

- Aantal geregistreerde incidenten gerelateerd aan agressief gedrag
- Sfeer tussen de gedetineerden op de afdeling is te omschrijven als 'onrustig' op basis van enquête onder medewerkers
- Prevalentie van slachtofferschap agressief gedrag door mede-gedetineerden (uitgescholden/bedreigd/geslagen/geduwd/geschopt) op basis van enquête onder gedetineerden
- Prevalentie van slachtofferschap agressief gedrag door gedetineerden (verbale agressie/fysieke agressie bedreiging/seksuele intimidatie/discriminatie) op basis van enquête onder medewerkers

Gezondheid van gedetineerden

- Oordeel over eigen gezondheid (kwaliteit slaap, psychische gezondheid, fysieke gezondheid) op basis van enquête onder gedetineerden

Smokkel drugs en andere contrabande

- Aantal geregistreerde incidenten smokkel drugs en andere contrabande

Kwantitatieve uitkomstmaten intermediaire variabelen

Autonomie

- Oordeel over eigen mate van autonomie (zelf bepalen/zelf beslissen/gestimuleerd/bewegingsvrijheid) op basis van enquête onder gedetineerden

Contact met buitenwereld

- Oordeel over bezoek (bezoekruimte prettig/fysiek contact/privacy/bezoek fijn/gevoel na bezoek) op basis van enquête onder gedetineerden

Relatie tussen personeel en gedetineerden

- Oordeel over relatie met personeel (behelpzaam/vriendelijk/open voor gesprek/motiverend) op basis van enquête onder gedetineerden

4.6 Focusgroepgesprekken, individuele interviews en observaties

Eind oktober 2017 heeft een tweetal focusgroepen plaatsgevonden met gedetineerden van de interventieafdelingen en de controleafdelingen in gescheiden groepen. Tevens is een tweetal focusgroepen georganiseerd met medewerkers (penitentiair inrichtingswerkers; PIW'ers) van de interventieafdelingen en de controleafdelingen, ook in separate groepen. Tegen het eind van mei en in september 2018 heeft zich dat herhaald in weer twee maal vier focusgroepen. In totaal zijn er dus zes focusgroepen met gedetineerden gehouden en zes focusgroepen met personeelsleden. Zowel in oktober als in mei en september zijn daarnaast individuele gesprekken gevoerd met gedetineerden en met personeelsleden. Er is in totaal een veertiental individuele gesprekken gevoerd met gedetineerden en een veertiental met personeelsleden van de PI. Tevens heeft, ook 'en passant', een aantal observaties plaatsgevonden. Bij kwalitatief onderzoek zijn er, anders dan bij kwantitatief onderzoek, geen scherpe getalsmatige criteria voor het bepalen van het aantal benodigde observaties. Nochtans is er wel een duidelijk criterium: het veldwerk is voltooid als nieuwe observaties geen andere inzichten opleveren. Dat was bij dit onderzoek het geval. De laatste observaties bevestigden de eerdere indrukken en voegden geen nieuwe toe.

Aan de basis van het gespreksverloop van focusgroepen ligt in de regel een uitgeschreven gespreksleidraad. Een grote kracht van focusgroep-gesprekken, anders dan bij kwantitatief enquête-onderzoek, is evenwel dat de gespreksleider tijdens de groepsgesprekken kan afwijken van deze checklist als de onderzoekssituatie daar aanleiding toe geeft. Die aanleiding was er bij de groepen in de PI in Nieuwegein zeker. Bij de groepsgesprekken met het personeel en in nog veel sterker mate bij de gedetineerden bleek bij de eerste gesprekken onmiddellijk al dat de gespreksleider, vergeleken met focusgroepen met meer 'doorsnee' respondenten, vooral de 'flow' van het groepsgesprek diende te volgen en zich niet moest verzetten tegen een dynamiek waarbij veel door elkaar heen gesproken wordt en de gespreksthema's van de hak op de tak gaan.

5. Kwantitatieve resultaten: geregistreeerde incidenten

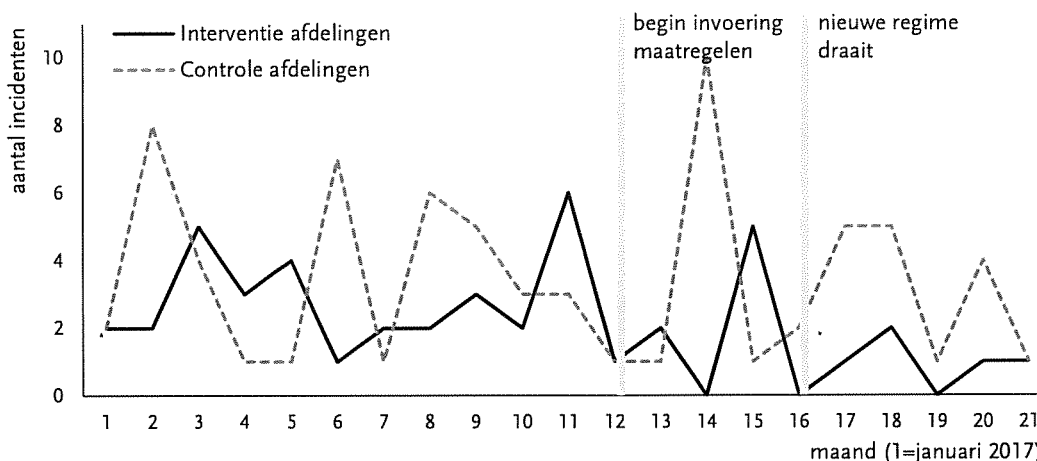
5.1 Inleidend

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten van de empirische analyse op basis van administratieve gegevens met betrekking tot door het personeel geregistreeerde incidenten. Dit zijn populatiegegevens: ze geven een compleet beeld van geregistreeerde incidenten op afdelingsniveau. We onderzoeken of de regimeverandering leidt tot minder incidenten binnen de categorie agressief gedrag van gedetineerden. Eerst bekijken we de ontwikkeling in de interventiegroep versus de controlegroep grafisch, vervolgens voeren we een statistische toets uit. Ten slotte analyseren we of de interventie onbedoeld effect heeft gehad op incidenten binnen de categorie smokkel van drugs en andere contrabande.

5.2 Grafische analyse voor incidenten agressief gedrag

Figuur 5.1 geeft de ontwikkeling weer in het aantal incidenten binnen de categorie agressief gedrag voor de interventiegroep en de controlegroep, ieder bestaande uit twee afdelingen.

Figuur 5.1. Ontwikkeling aantal incidenten agressief gedrag van gedetineerden, januari 2017-september 2018

Allereerst is duidelijk dat dit soort incidenten weinig voorkomen. In de periode vóór de implementatie van de eerste maatregel (januari 2017-november 2018) ging het om drie tot vier incidenten per maand per vleugel (met elk een grote en kleine afdeling, zie Hoofdstuk 3). Door de kleine aantallen is de maandelijkse variatie hoog.

Vóór de start van de interventie ligt het gemiddeld aantal incidenten in de controlegroep op ongeveer hetzelfde niveau als in de interventiegroep – al zijn deze gemiddelden gebaseerd op zeer uiteenlopende waarden. Bovendien zien we voor de interventie geen uiteenlopende trends tussen interventie- en controleafdelingen. Dit is belangrijk, omdat we het effect bepalen aan de hand van een toets op een afwijkende trend in de interventieafdelingen. Vervolgens zien we dat gedurende de interventieperiode het aantal incidenten in de interventiegroep een stuk lager komt te liggen dan in de controlegroep. Het gaat om een verschil van rond de twee incidenten per maand. Een statistische toets moet uitwijzen of we met een voldoende mate van betrouwbaarheid kunnen verwerpen dat dit toeval is.

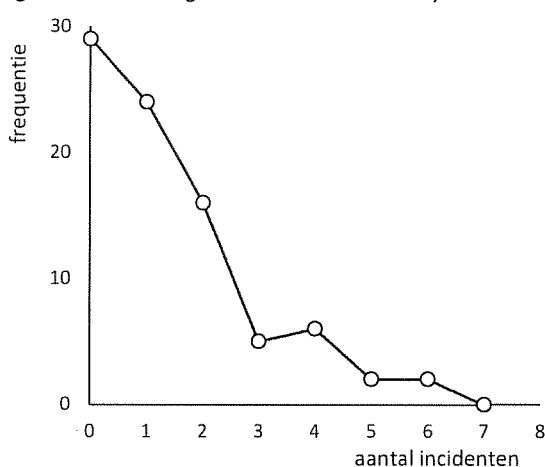
5.3 Regressieanalyse voor incidenten agressief gedrag

Voor een statistische toets op het verschil in de ontwikkeling in de interventiegroep versus de controlegroep schatten we de volgende regressievergelijking:

$$(5.1) \quad \text{INCIDENT}_{i,t} = \alpha + \beta \text{OPSTARTFASE}_{i,t} + \beta' \text{INTERVENTIE}_{i,t} + \gamma X_{i,t} + \delta_i + \lambda_t + \varepsilon_{i,t}$$

Te verklaren variabele $\text{INCIDENT}_{i,t}$ is het aantal incidenten in maand t en op afdeling i . Het betreft hier aantallen; deze variabele is niet continu. Het gemiddeld aantal incidenten ligt laag, namelijk op 1,4, wat betekent dat deze variabele niet normaal verdeeld is (zie Figuur 5.2 voor de verdeling van aantallen incidenten). Om deze reden schatten we een poisson regressiemodel. Een andere reden hiervoor is dat het een multiplicatief model is. Dit is relevant, omdat de afdelingen van verschillende van grootte zijn; het is niet te verwachten dat de respons in termen van het absolute aantal incidenten gelijk is tussen grote en de kleine afdelingen.⁸

Figuur 5.2. Verdeling van het aantal maandelijkse incidenten per afdeling

We laten toe dat het *niveau* van het aantal incidenten verschilt tussen de afdelingen door het opnemen van de term δ_i (*afdeling-fixed effects*). We kijken dus uitsluitend naar *verschillen in de tijd* in het aantal incidenten per afdeling. Ontwikkelingen in het aantal incidenten die alle afdelingen in gelijke mate beïnvloeden schatten we met de term λ_t (*maand-fixed effects*). Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat bepaalde incidenten vaker voorkomen in een bepaalde maand van het jaar of door bepaalde gebeurtenissen waar alle betrokken afdelingen in gelijke mate mee te maken hadden.

De regimeverandering kende eerst een opstartfase. Deze duiden we aan met de term *OPSTARTFASE*. De beleidsvariabele *INTERVENTIE* staat voor de periode dat de regimeverandering geheel is doorgevoerd. Deze term is één voor de interventiegroep gedurende de interventieperiode en anders nul. De coëfficiënt waarin we zijn geïnteresseerd is β (*difference-in-differences estimator*). Deze coëfficiënt geeft aan of de verandering in het aantal incidenten in de interventiegroep afwijkt van dat in de controlegroep.⁹

We voegen een aantal in de tijd variërende administratieve karakteristieken X van de gedetineerdenpopulatie op afdelingsniveau toe: leeftijd, executie-indicator, delicttypen. De storingsterm is $\varepsilon_{i,t}$. We houden rekening met

⁸ Een poisson model geeft een beter beeld van de procentuele verandering in de uitkomstvariabele dan het schatten van een log-linear model, wat in ons geval problematisch is gegeven nullen in de uitkomstvariabele (Ciani and Fisher 2019).

⁹ We gaan ervan uit dat de mate waarin misdrijven als incidenten worden geregistreerd tijdens de interventie niet is veranderd in de interventiegroep vergeleken met de controlegroep.

correlatie van waarnemingen binnen afdelingen door het gebruik van de *score bootstrap procedure* van Kline and Santos (2012).¹⁰

In Tabel 5.1 geven we de schattingsresultaten weer op basis van vergelijking (5.1). De eerste kolom geeft het gemiddelde effect weer, met een geschatte coëfficiënt voor de maanden dat het nieuwe regime volledig draaide die duidelijk groter is dan de geschatte coëfficiënt voor de opstartfase. De coëfficiënt -1.03 geeft aan dat de interventie het aantal incidenten van agressief gedrag met ruim 60 procent verlaagde ($1 - e^{-1.03 \times 1} = 0.64$). Zoals gerapporteerd onderaan kolom (1) is de bijbehorende p-waarde op basis van de *score bootstrap procedure* 0.053.¹¹

In de tweede kolom van Tabel 5.1 nemen we ook een aantal controlevariabelen op het niveau van de afdeling op. We vinden een nagenoeg identiek geschat effect van de interventie van ruim -60 procent. De p-waarde van de coëfficiënt voor het nieuwe regime is gelijk aan 0.05.¹²

We voeren een robuustheidstest op onze resultaten uit in kolom (3) van Tabel 5.1. Reden voor deze extra toets is de nieuwheid van de *score bootstrap procedure*; de ervaringen ermee zijn nog beperkt. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat deze procedure niet volledig de niet-lineariteit van de schatter vangt. Een manier om de invloed van seriële correlatie weg te halen is eenvoudigweg het aantal observaties terug te brengen tot één observatie per afdeling in de maanden voor de interventie en één observatie per afdeling na de interventie (Bertrand et al. 2004, Dunning 2012: 195-201) – plus in ons geval één observatie per afdeling gedurende de opstartfase. Dan werken we dus met het gemiddeld aantal incidenten op een afdeling gedurende een periode van meerdere maanden. Gezien het kleine aantal observaties (vier afdelingen gedurende drie perioden) is het opnemen van controlevariabelen niet mogelijk. Gegeven de resultaten op basis van de geaggregeerde data in kolom (3) lijken de p-waarden in kolom (1) en (2) conservatief.

Tabel 5.1. Effect van de regimeverandering op het aantal geregistreerde incidenten, poisson regressie

Uitkomstvariabele: aantal incidenten aggressief gedrag	(1)	(2)	(3)
Opstartfase regimeverandering (vier mnd.)	-0,24 (0,62)	-0,11 (0,64)	-0,23 (0,28)
Nieuwe regime (zes mnd.)	-1,03 (0,32)	-1,00 (0,52)	-1,03 (0,17)
Inclusief controlevariabelen	N	J	N
Aantal waarnemingen	84	84	12
Effect nieuwe regime omgerekend in procenten	-64	-63	-64
p-waarde 'Nieuwe regime'	0,053†	0,050†	0,000

Noten. Deze tabel presenteert schattingen van vergelijking (5.1). Kolom 1 en 2: gegevens per maand (dec 2017-sep 2018) en per afdeling (A, B, E, F); niet weergegeven zijn geschatte coëfficiënten van maand-*fixed effects*, afdeling-*fixed effects* en voor controlevariabelen in kolom (2); controlevariabelen zijn leeftijd, executie-indicator, delicttypen. Kolom 3: gegevens per pre/post-interventieperiode en implementatieperiode (1, 2, 3) en per afdeling (A, B, E, F); niet weergegeven zijn geschatte coëfficiënten van periode-*fixed effects* en afdeling-*fixed effects*. Standaardfouten tussen haakjes. (†) Na *score bootstrap procedure*; *restricted model (null imposed)*, Webb gewichten, 9999 replicaties.

¹⁰ We gebruiken de *score bootstrap* in plaats van de *wild cluster bootstrap* (zoals in hoofdstuk 6 en 7) vanwege de keuze voor een poisson regressie model (met *maximum likelihood* als schattingsmethode). De *score bootstrap* is een generalisatie van de *wild bootstrap* van Wu (1986) en Liu (1988); zie ook bespreking van deze methode in MacKinnon et al. (2018). We maken gebruik van de STATA-routine *boottest* voor deze procedure zoals ontwikkeld door Roodman et al. (2019).

¹¹ De p-waarden op basis van het *unrestricted model (WCU)* zijn respectievelijk 0,033 (exclusief controlevariabelen) en 0,082 (inclusief controlevariabelen); zie tekstkader aan het eind van hoofdstuk 3 voor toelichting op deze robuustheidstest.

¹² De standaardfout voor de variabele 'Nieuwe regime' gaat weliswaar omhoog in kolom (2) vergeleken met kolom (1), maar die geeft geen goed beeld omdat geen rekening wordt gehouden met het kleine aantal clusters.

5.4 Onbedoelde neveneffecten op smokkel van drugs en andere contrabande

Zoals besproken in Hoofdstuk 2 zou de gewijzigde inrichting van de bezoekszaal kunnen leiden tot meer, maar ook tot minder smokkel van drugs en andere contrabande. Om dit te onderzoeken, voeren we eenzelfde analyse uit als in de vorige paragraaf, maar nu voor incidenten in deze categorie.

Tabel 5.2 laat de schattingsresultaten zien op basis van vergelijking (5.1), met als uitkomstvariabele het aantal incidenten gerelateerd aan drugs en contrabande. In de opstartfase, tijdens welke de nieuwe bezoekszaal al vroeg in gebruik wordt genomen, zien we eerst een daling in het aantal incidenten met ongeveer een derde. Later, als het nieuwe regime in zijn geheel draait, zien we geen verschil in ontwikkeling tussen de interventiegroep en de controlegroep. De geschatte procentuele verandering ligt rond de 0; de bijbehorende p-waarde ligt boven de 0.7.¹³ Op basis van deze resultaten lijkt de regimeverandering dus geen duidelijk effect op smokkel van drugs en andere contrabande te hebben gehad.¹⁴ Een robuustheidstest conform kolom (3) in Tabel 5.1 leidt tot een soortgelijke conclusie.

Tabel 5.2. Effect van de regimeverandering op het aantal geregistreerde incidenten, poisson regressie

Uitkomstvariabele: aantal incidenten contrabande	(1)	(2)
Opstart-fase regimeverandering (vier mnd.)	-0,33 (0,14)	-0,45 (0,11)
Nieuwe regime (zes mnd.)	-0,08 (0,24)	-0,09 (0,20)
Inclusief controlevariabelen	N	J
Effect nieuwe regime omgerekend in procenten	0	0
p-waarde indicator 'Nieuwe regime' na <i>score bootstrap</i> procedure†	0,716	0,734

Noten. Deze tabel presenteert schattingen van vergelijking (5.1). Aantal waarnemingen 84. Gegevens per maand (januari 2017-september 2018) en per afdeling (A, B, E, F). Niet weergegeven zijn geschatte coëfficiënten van maand-*fixed effects* en afdeling-*fixed effects* en voor controlevariabelen in kolom (2). Controlevariabelen zijn leeftijd, executie-indicator, delicttypen. Standaardfouten geclustered naar afdeling tussen haakjes. (†) *Restricted model (null imposed)*, Webb gewichten, 9999 replicaties.

5.5 Conclusie

De regimeverandering heeft het aantal incidenten van agressief gedrag van gedetineerden met ruim 60 procent verlaagd. Daarnaast vinden we geen indicaties dat de regimeverandering een onbedoeld effect heeft gehad op incidenten in de categorie smokkel van drugs en andere contrabande.

¹³ De p-waarde op basis van het *unrestricted model* (WCU) is soortgelijk.

¹⁴ Zoals gezegd in hoofdstuk 2 zou het vrij telefoneren op cel het binnensmokkelen van telefoons kunnen beperken. Als we incidenten waarbij de contrabande exclusief telefoons betreft buiten de analyse laten, veranderen onze resultaten niet (gegevens opvraagbaar bij de auteurs). Overigens tellen we incidenten waarbij én drugs én een telefoon werden aangetroffen hiervoor wel mee voor de uitkomstvariabele. Het komt daarnaast nogal eens voor dat in de gegevens niet staat gespecificeerd om welke soort contrabande het ging; ook deze incidenten hebben we meegeteld.

6. Kwantitatieve resultaten: perspectief van gedetineerden

6.1 Inleidend

In dit hoofdstuk presenteren we de effecten van de regimeverandering op agressief gedrag van gedetineerden en gezondheid van gedetineerden, met behulp van de gegevens uit de gedetineerdensurvey. Vervolgens gaan we in op een mogelijke invloed van de interventie op de antwoorden van de gedetineerden in de controlegroep (*spillover*-effecten). Ten slotte analyseren we effecten van de regimeverandering op een aantal intermediaire uitkomsten (*moderators*): de ervaren autonomie, de beleving van bezoek en de relatie tussen personeel en gedetineerden. Dit laatste is een extra toets om na te gaan of de gevonden resultaten inderdaad te maken hebben met veranderingen in het regime.

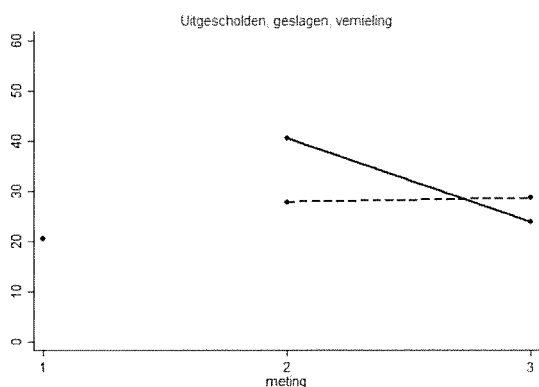
6.2 Zelfrapportage gedetineerden over slachtofferschap van agressief gedrag door mede-gedetineerden

In het vorige hoofdstuk bleek dat het aantal geregistreerde incidenten in de categorie agressief gedrag dankzij de regimeverandering is afgenomen. De vraag is nu of gedetineerden zelf ook zeggen minder vaak slachtoffer te worden van fysiek of verbaal geweld of vernieling.

De gedetineerdensurvey vraagt naar slachtofferschap in de afgelopen twee maanden.¹⁵ Voor ons onderzoek relevant zijn de categorieën uitgescholden/bedreigd, geslagen/geduwd/geschopt en vernieling door medegedetineerden. Daarbij geven zij aan of zij nooit, één keer, twee keer of vaker slachtoffer zijn geworden.

Figuur 6.1 geeft de ontwikkeling weer van slachtofferschap tussen het voorjaar 2017, de nulmeting en de eindmeting. De voorjaarsmeting maakt geen onderscheid tussen de controle- en de interventiegroep en betreft ook andere afdelingen in de inrichting, maar laten we zien om beter gevoel te krijgen voor de variatie in de antwoorden over tijd. Tijdens de nulmeting was 37 procent van de ondervraagde gedetineerden in de interventiegroep in de afgelopen twee maanden slachtoffer geweest van agressief gedrag van medegedetineerden. In de interventiegroep zien we een gunstige ontwikkeling in slachtofferschap. In de controlegroep is het slachtofferschap relatief stabiel.

Figuur 6.1. Slachtofferschap van agressie door mede-gedetineerde (één of meer keer)

Noot. De verticale as geeft het percentage gedetineerden dat één of meer keer slachtoffer zegt te zijn geworden. De doorgetrokken lijn is de ontwikkeling van de interventiegroep, de gestippelde lijn van de controlegroep.

¹⁵ Boven de vraag staat ter toelichting: "Als u minder dan twee maanden gedetineerd bent, gaat het bij deze vragen om de periode vanaf de start van uw huidige detentie". Deze tijd zal wat variëren, omdat de helft van de gedetineerden maximaal drie weken in detentie zit (de gemiddelde detentieduur is een kleine drie maanden). Omdat de gemiddelde detentieduur niet zal veranderd zijn tussen begin- en eindmeting, houden we hier verder geen rekening mee in de analyse.

Tabel 6.1 laat de resultaten zien van een statistische toets op het verschil in ontwikkeling tussen de interventie- en de controlegroep (exclusief de voorjaarsmeting). Daarvoor schatten we lineaire regressiemodellen met als uitkomstvariabele slachtofferschap en als onafhankelijke variabelen indicatoren voor de afdelingen, de eindmeting en voor de gedetineerden die de interventies hebben ondergaan (de interventiegroep gedurende de experimentperiode). Daarnaast controleren we voor het hebben van een partner, kinderen, herkomst en opleidingsniveau. De eerste regel van de tabel geeft de gemiddelde voor de uitkomstmaat gedurende de nulmeting op de afdelingen die later de interventies kregen, de *baseline*. In dit geval geeft 41 procent van de gedetineerden aan te maken hebben gehad met agressief gedrag van een medegedetineerde.

Tabel 6.1. Effect van de regimeverandering op slachtofferschap zoals gerapporteerd door gedetineerden

	Verbale/fysieke agressie of vernieling door medegedetineerde	Idem, aantal incidenten
Baseline	0,405	0,622
Interventie ondergaan	-0,165 (0,131)	-0.336 (0,198)
Aantal waarnemingen	143	143
R ²	0,042	0,038
p-waarde 'Interventie ondergaan' na <i>wild cluster bootstrap</i> [†]	0,260	0,069

Noten. Niet getoond zijn geschatte coëfficiënten voor de (dichotome) controlevariabelen partner, één of meer kinderen, Nederlandse herkomst, opleidingsniveau MBO of hoger, afdeling-*fixed effects* en periode-*fixed effects*. Standaardfouten geclusterd naar afdelingen en perioden tussen ronde haakjes. (†) *Restricted model (null imposed)*, 9999 replicaties.

Het geschatte effect – weergegeven in de rij 'Interventie ondergaan' – laat zien dat slachtofferschap van verbale en fysieke agressie met 16 procentpunt is afgenomen in de interventiegroep vergeleken met de controlegroep (met de baseline van 0,405 is dat een afname van zo'n 40 procent). Het effect laat zich niet precies schatten: het 95 procent-betrouwbaarheidsinterval omvat ook een stijging in slachtofferschap (zie Bijlage 4 voor een grafische weergave van het 95 procent-betrouwbaarheidsinterval).¹⁶ De weinig precieze schatting is niet verbazingwekkend, omdat de uitkomstmaat slachtofferschap in de laatste *twee* maanden betreft en onze steekproef van beperkte omvang is.

Wanneer we het aantal keren slachtofferschap als uitkomstmaat nemen, vinden we een daling van gemiddeld 0,336 incidenten als gevolg van de interventies (de tweede kolom in Tabel 6.1). Met een gemiddeld aantal keer slachtofferschap van 0,622 in de controleperiode betekent dat een afname van 54 procent (in lijn met het effect dat we vonden voor de incidentenregistratie in het vorige hoofdstuk). Ook dit effect laat zich niet precies schatten.^{17, 18}

Conclusie: De regimeverandering lijkt een gunstig effect te hebben op het door gedetineerden gerapporteerde slachtofferschap van verbale en fysieke agressie, maar de schattingen zijn onvoldoende precies om op basis van deze indicator alléén harde conclusies te kunnen trekken over een verandering in agressief gedrag.

¹⁶ De p-waarde op basis van het *unrestricted model* (WCU) is 0,351.

¹⁷ De p-waarden van het *restricted model* is 0,069; voor het *unrestricted model* is dat 0,263 (ze liggen dus niet dicht bij elkaar).

¹⁸ Naast slachtofferschap meten we in de gedetineerdersurvey gevoelens van onveiligheid. Gevoelens van onveiligheid hangen samen met slachtofferschap, maar zoals bekend ook met veel andere zaken. De resultaten voor deze uitkomstmaat geven hetzelfde beeld als slachtofferschap: een substantieel gunstig effect wat onvoldoende precies is te schatten om op basis van deze uitkomstmaat alleen harde conclusies te kunnen trekken.

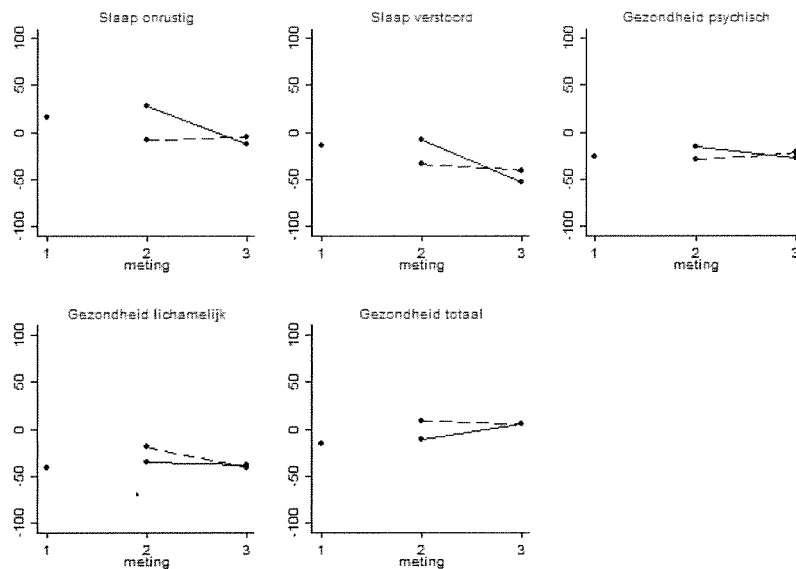
6.3 Gezondheid van gedetineerden

Naast gedrag evalueren we ook het effect van de regimeverandering op gezondheid van de gedetineerden. De gedetineerdersurvey bevat een viertal stellingen die aan gezondheid gerelateerd zijn:

- 'Ik slaap vaak onrustig in deze inrichting (ik word bijvoorbeeld vaak wakker)'
- 'Mijn slaap wordt vaak verstoord in deze inrichting (ik word bijvoorbeeld 's nachts vaker door geluidsoverlast)'
- 'Mijn psychische gezondheid is tijdens het verblijf in deze inrichting: erg achteruit gegaan/achteruit gegaan, gelijk gebleven, vooruit gegaan, erg vooruit gegaan'
- 'Mijn lichamelijke gezondheid is tijdens het verblijf in deze inrichting: erg achteruit gegaan/achteruit gegaan, gelijk gebleven, vooruit gegaan, erg vooruit gegaan'

Op de eerste twee stellingen kunnen gedetineerden op een vijfpuntschaal hun oordeel geven (helemaal oneens, oneens, neutraal, eens en helemaal eens); de laatste twee vragen hebben een eigen vijfpuntschaal.

Figuur 6.2. Gezondheid (verschil aandeel (helemaal) mee eens en (helemaal) niet mee eens)

Noot. De doorgetrokken lijn is de ontwikkeling van de interventiegroep, de gestippelde lijn van de controlegroep. De verticale as geeft het verschil tussen (1) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) mee eens is of (erg) vooruit is gegaan, en (2) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) niet mee eens is of (erg) achteruit is gegaan.

Figuur 6.2 laat zien dat in de interventiegroep bij de nulmeting het aantal gedetineerden dat vindt dat de gezondheid achteruit gaat zo'n 25 procentpunten hoger is dan het aantal gedetineerden dat vindt dat het vooruit gaat. Verder zien we voor de interventiegroep een gunstige ontwikkeling wat betreft slaapkwaliteit. In de controlegroep verandert er weinig.

De statistische toets in Tabel 6.2 laat zien dat mensen minder onrustig slapen als gevolg van de interventies (kolom 1). De gemiddelde score op onrustig slapen was 3.5 op een schaal van 1 tot en met 5 en is 1.1 punt afgenomen als gevolg van de regimeverandering (Bijlage 4 laat de 95 procent-betrouwbaarheidsintervallen zien).¹⁹ Voor verstoord slaap laten de resultaten het trekken van harde conclusies over het effect niet toe (kolom 2). De zelfgerapporteerde psychische en lichamelijke gezondheid veranderen niet tot nauwelijks als gevolg van de interventies (kolom 3 en 4). De maatstaf 'Gezondheid totaal' (het gemiddelde van de vier

¹⁹ De p-waarden op basis van het *unrestricted model* (WCU) in de kolommen (1), (3) en (4) zijn 0,111, 0,617 en 0,790, respectievelijk.

maatstaven), wordt positief beïnvloedt door de regimewijziging, maar ook nu laten de resultaten het trekken van harde conclusies over het effect niet toe.²⁰

Conclusie: we zien geen duidelijke effecten op verstoorde slaap, op geestelijke en lichamelijke gezondheid en op de samengestelde uitkomstmaat voor zelfgerapporteerde gezondheid. Wel zien we dat de regimewijziging de mate waarin gedetineerden zeggen onrustig te slapen verlaagt. Dit laatstgenoemde effect is statistisch significant en substantieel.

Tabel 6.2. Effect van de regimeverandering op gezondheid zoals gerapporteerd door gedetineerden

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	Slaap onrustig	Slaap vaak verstoord	Gezondheid psychisch	Gezondheid lichamenlijk	Gezondheid totaal
Baseline score (1-5)	3,538	2,795	2,816	2,615	2,818
Interventie ondergaan	-1,093 (0,344)	-0,528 (0,204)	-0,248 (0,349)	0,0488 (0,231)	0,492 (0,302)
Aantal waarnemingen	144	145	139	146	139
R ²	0,088	0,048	0,097	0,085	0,032
p-waarde 'Interventie ondergaan' na <i>wild cluster bootstrap</i> [†]	0,057	^a	0,619	0,793	^b
idem, na Simes-correctie (gezondheid)	0,066		0,793	0,793	

Noten. Niet getoond zijn geschatte coëfficiënten voor de dichotome controlevariabelen partner, één of meer kinderen, Nederlandse herkomst, opleidingsniveau MBO of hoger, afdeling-*fixed effects* en periode-*fixed effects*. Standaardfouten geclusterd naar afdelingen tussen ronde haakjes. (†) *Restricted model (null imposed)*, 9999 replicaties. (a) p-waarden voor *restricted* en *unrestricted* model liggen ver uiteen (0,066 vs. 0,224); dit blijft na clustering op afdeling én periode (0,056 vs. 0,334). Na de Simes-correctie is de p-waarde voor het *restricted* model 0,066. (b) p-waarden voor *restricted* en *unrestricted* model liggen ver uiteen (0,118 vs. 0,356); dit blijft na clustering naar afdeling én periode (0,098 vs. 0,428).

6.4 Onderlinge beïnvloeding van controle- en interventiegroep ('spillover effecten')

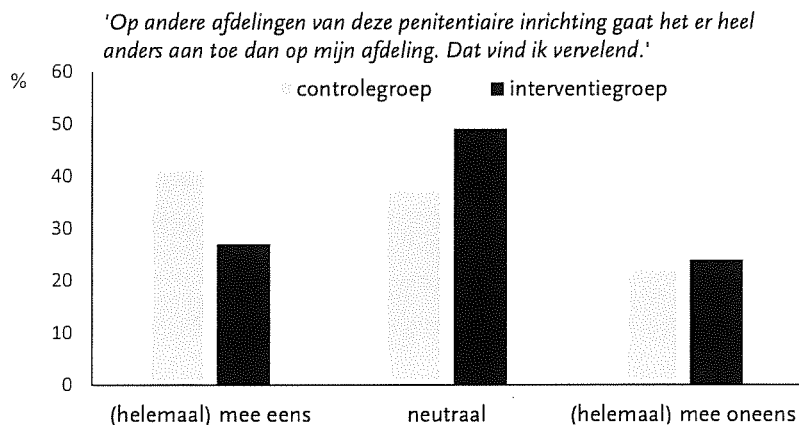
Het bestaan van een controle- en interventiegroep binnen één PI kan leiden tot een vertekening in de resultaten, zoals besproken in hoofdstuk 3. We hebben hier in de eindmeting van de gedetineerdensurvey apart naar gevraagd. Gedetineerden konden aangeven in hoeverre ze het eens zijn met de stelling: 'Op andere afdelingen van deze penitentiaire inrichting gaat het er heel anders aan toe dan op mijn afdeling. Dat vind ik vervelend.' De vraag is vrij algemeen gesteld, maar aangezien de verschillen in detentieregime door de opzet van het experiment het meest pregnant zijn tussen de interventieafdeling en de overige afdelingen, is het te verwachten dat de gedetineerden vooral de interventie in gedachten hadden.

Figuur 6.3 geeft een overzicht. Vergeleken met de interventiegroep zijn er in de controlegroep meer gedetineerden die het eens zijn met de stelling 'op andere afdelingen van deze penitentiaire inrichting gaat het er heel anders aan toe dan op mijn afdeling; dat vind ik vervelend' en minder gedetineerden die neutraal zijn over deze stelling. Het verschil bedraagt ongeveer 15 procentpunt. Het aantal gedetineerden dat het oneens is met de stelling is ongeveer gelijk in de interventie- en de controlegroep.

Deze resultaten laten allereerst zien dat de verschillen in het regime negatiever worden geduid in de controlegroep dan in de interventiegroep. Dat ligt in lijn met de verwachting; het kan vervelend zijn om niet te delen in de voordelen van de regimeverandering. Daarnaast valt op dat ongeveer een kwart van de respondenten in de interventiegroep – de groep die allerlei voordelen geniet – ook zegt het vervelend te vinden dat het er op andere afdelingen anders aan toegaat. Een eventuele beïnvloeding van de wijze van antwoorden op de enquête hoeft dus niet uitsluitend beperkt te zijn tot de controlegroep.

²⁰ We keren de waarden voor onrustig slapen en een verstoorde slaap om, zodat een hogere score op 'Gezondheid totaal' een betere gezondheidssituatie betekent.

Figuur 6.3. Ervaring van verschillen tussen interventie- en controlegroep

Gedetineerden in de controlegroep die aangeven de verschillen als vervelend te ervaren blijken voor het merendeel de enquêtevragen niet statistisch significant anders te beantwoorden dan de andere gedetineerden in de controlegroep. Hetzelfde geldt voor de interventiegroep. Vooral belangrijk is dat dit onder meer de ervaren autonomie geldt, een belangrijke oorzaak van verschillen tussen afdelingen. Hoe gedetineerden antwoorden lijkt dus niet gedreven te worden door onvrede over de door de interventie gecreëerde verschillen tussen de controle- en interventieafdelingen. Wel zien we wat verschillen tussen beide groepen wat betreft vragen over fysiek contact tijdens bezoek, slachtofferschap en kwaliteit van nachtrust, maar op deze punten ligt strategisch antwoorden minder voor de hand.

Conclusie: *gedetineerden lijken niet uit onvrede over verschillen tussen afdelingen binnen de inrichting strategisch te zijn gaan antwoorden op enquêtevragen (gesprekken met gedetineerden bevestigen dit beeld, zie Hoofdstuk 8).*

6.5 Aanvullende resultaten voor intermediaire uitkomsten: ervaren autonomie, beleving bezoek, relatie personeel-gedetineerden

Ervaren autonomie

De regimeverandering was er mede op gericht de autonomie van gedetineerden te verhogen. Met het oog hierop analyseren we een aantal vragen hierover in de gedetineerdensurvey. De gedetineerden hebben op een vijfpuntschaal hun mening gegeven over een viertal stellingen (helemaal oneens, oneens, neutraal, eens, helemaal eens):

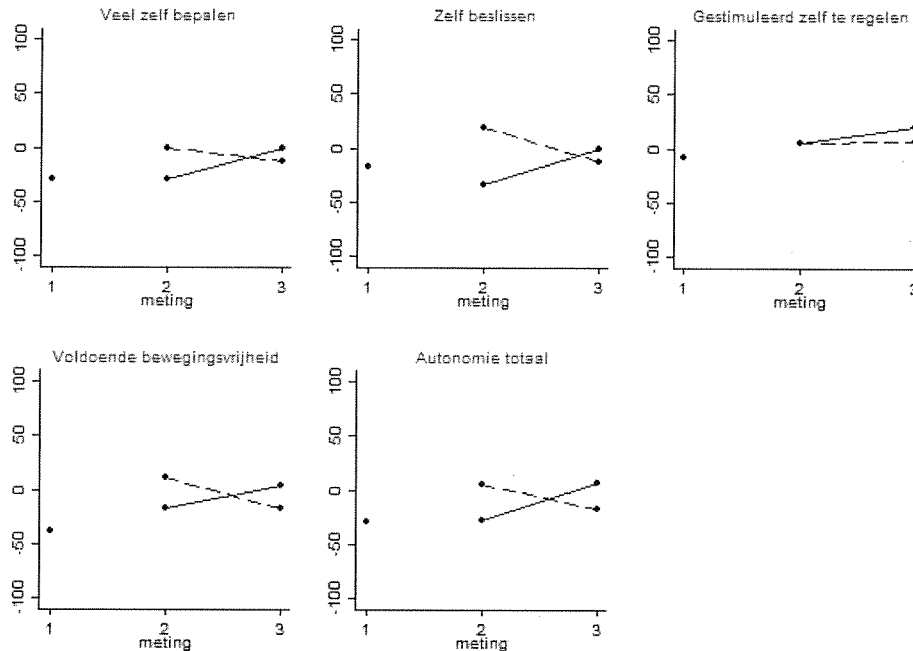
- 'Ik kan hier veel zelf bepalen'
- 'Ik kan hier zelf beslissen over zaken die ik belangrijk vind'
- 'Ik word hier gestimuleerd om zelf dingen te regelen'
- 'Ik heb hier voldoende bewegingsvrijheid'

Figuur 6.4 geeft de ontwikkeling weer van ervaren autonomie tussen het voorjaar 2017, de nulmeting en de eindmeting. Elke stelling is weergegeven in een figuur. De laatste figuur ("Autonomie totaal") geeft het gemiddelde van de vier stellingen over autonomie. In de voorjaarsmeting kunnen we geen onderscheid maken tussen afdelingen; ook betreft deze eerste meting niet alleen de vier bij het experiment betrokken afdelingen, maar ook de andere afdelingen van de inrichting (zie hoofdstuk 4). We laten de voorjaarsmeting zien om gevoel te krijgen voor de variatie in de antwoorden over tijd.

De verticale as geeft het verschil tussen het percentage gedetineerden dat het (helemaal) eens is met de stelling en het percentage gedetineerden dat het (helemaal) niet eens is met de stelling. Bijvoorbeeld, in de eerste figuur ("Veel zelf bepalen") zien we bij de voorjaarsmeting dat het percentage gedetineerden dat vond dat ze *niet* veel zelf konden bepalen 30 procent-punt hoger was dan het percentage gedetineerden dat vond dat ze *wel* veel zelf konden bepalen. Tijdens de nulmeting waren er in de interventiegroep meer gedetineerden ontevreden

dan tevreden over hun autonomie. In de controlegroep was dit iets beter. De ervaren autonomie is toegenomen in de interventiegroep. In de controlegroep is de ervaren autonomie voor de meeste stellingen afgenomen.

Figuur 6.4. Ervaren autonomie (verschil aandeel (helemaal) mee eens en (helemaal) niet mee eens)

Noot. De doorgetrokken lijn is de ontwikkeling van de interventiegroep, de gestippelde lijn van de controlegroep. De verticale as geeft het verschil tussen (1) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) mee eens is, en (2) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) niet mee eens is. Nul betekent dat evenveel mensen het er mee eens zijn als niet mee eens. 20 betekent dat het percentage dat het er mee eens is 20 procentpunten hoger is dan het percentage dat het er niet mee eens is. -20 betekent dat het percentage dat het er mee eens is 20 procentpunten lager is dan het percentage dat het er niet mee eens is.

Tabel 6.3. Effect van de regimeverandering op ervaren autonomie

	(1) Veel zelf bepalen	(2) Zelf beslissen	(3) Gestimuleerd zelf regelen	(4) Voldoende bewegingsvrijheid	(5) Autonomie totaal
Baseline score (1-5)	2,538	2,513	3,026	2,615	2,615
Interventie ondergaan	0,550 (0,202)	0,828 (0,155)	0,394 (0,015)	1,051 (0,243)	0,818 (0,184)
Aantal waarnemingen	146	146	145	145	144
R ²	0,080	0,064	0,066	0,108	0,104
p-waarde 'Interventie onder- gaan' na wild cluster bootstrap† Idem, na Simes-correctie (autonomie)	0,055	0,055	0,001	0,076	0,053
	0,074	0,074	0,004	0,076	-

Noten. Niet getoond zijn geschatte coëfficiënten voor de (dichotome) controlevariabelen partner, één of meer kinderen, Nederlandse herkomst, opleidingsniveau MBO of hoger, afdeling-fixed effects en periode-fixed effects. Standaardfouten geclusterd naar afdelingen tussen ronde haakjes. (†) Restricted model (null imposed), 9999 replicaties.

In Tabel 6.3 laten we de resultaten zien van een statistische toets op het verschil in ontwikkeling tussen de begin- en eindmeting in de interventie- en de controlegroep. Daarvoor schatten we lineaire regressiemodellen met als uitkomstvariabelen de bovengenoemde vier stellingen en de samengestelde variabele "Autonomie totaal". De regressieresultaten in de tweede regel van de tabel laten zien dat alle coëfficiënten positief zijn. De

geschatte effecten zijn ook substantieel – variërend van 0.4 tot 1.1 – op een schaal van 1 tot 5. De p-waarden geven aan dat we de nulhypothese van geen effect met 90 of 95 procent betrouwbaarheid kunnen verwerpen, ook na correctie voor het toetsen van meerdere, gerelateerde hypothesen.²¹

Conclusie: *ervaren autonomie is substantieel toegenomen als gevolg van de regimeverandering.*

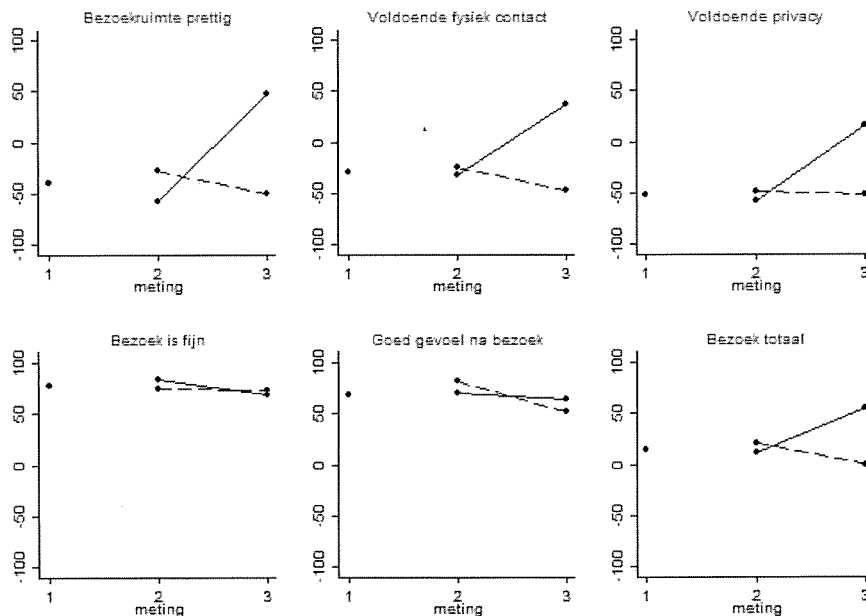
Beleving van het bezoek

Eén van interventies is gericht op het verbeteren van de kwaliteit van het bezoek tijdens detentie. Ook hier is naar gevraagd in de gedetineerdensurvey. De gedetineerden hebben aangegeven in hoeverre zij het eens waren met de volgende vijf stellingen:

- 'De bezoekruimte in deze inrichting is prettig'
- 'Mijn bezoek en ik kunnen voldoende fysiek contact hebben (elkaar aanraken) tijdens het bezoek in deze inrichting'
- 'Ik heb voldoende privacy tijdens het bezoek in deze inrichting (met privacy wordt bedoeld dat je rustig kan praten zonder dat anderen kunnen meeluisteren)'
- 'Ik vind het fijn om bezoek te ontvangen'
- 'Na het ontvangen van bezoek voel ik me goed'

Figuur 6.5 geeft de ontwikkeling weer van de tevredenheid met het bezoek tussen het voorjaar 2017, de nulmeting en de eindmeting. Tijdens de voorjaarsmeting en de nulmeting vond een groot deel van de gedetineerden de bezoekruimte niet prettig, ze vonden dat er onvoldoende fysiek contact mogelijk was en dat er onvoldoende privacy was. Desondanks vond het merendeel van de gedetineerden bezoek fijn en hadden ze een goed gevoel na het krijgen van bezoek. "Bezoek totaal" geeft het gemiddelde van de vijf maatstaven over bezoek.

Figuur 6.5 Beleving van het bezoek (verschil aandeel (helemaal) mee eens en (helemaal) niet mee eens)

Noot. De doorgetrokken lijn is de ontwikkeling van de interventiegroep, de gestippelde lijn van de controlegroep. De verticale as geeft het verschil tussen (1) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) mee eens is, en (2) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) niet mee eens is.

²¹ De p-waarden op basis van het *unrestricted model* (WCU) zijn in alle kolommen soortgelijk. Kolom 1: 0,084, kolom 2: 0,026, kolom 3: 0,000, kolom 4: 0,057, kolom 5: 0,058.

Op de eerste drie punten – bezoekeruimte prettig ingericht, voldoende fysiek contact en voldoende privacy – zien we een duidelijke verbetering in de interventiegroep, terwijl er in de controlegroep weinig verandert. Op de laatste twee punten – bezoek ontvangen is fijn, voelt zich goed na bezoek – zien we geen duidelijk uiteenlopende ontwikkeling tussen de interventie- en controlegroep. Kortom, de *ervaring tijdens bezoek* is verbeterd; de gedetineerden vinden het ontvangen van bezoek nog even fijn als altijd en voelen zich nog altijd even goed na het bezoek.

Tabel 6.4. Effect van de regimeverandering op beleving van het bezoek

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Bezoek- ruimte prettig	Voldoende contact	Voldoende privacy	Bezoek is fijn	Voel goed na bezoek	Bezoek totaal
Baseline score (1-5)	2,027	2,351	2,135	4,541	4,27	3,139
Interventies ondergaan	2,286 (0,180)	2,021 (0,317)	1,379 (0,191)	-0,214 (0,249)	0,299 (0,0227)	1,175 (0,126)
Aantal waarnemingen	131	131	129	130	131	126
R ²	0,352	0,247	0,177	0,136	0,103	0,267
p-waarde 'Interventie ondergaan' na <i>wild cluster bootstrap</i> [†]	0,040	0,043	0,054	0,592	0,024	0,050
idem, na Simes-correctie (beleving bezoek)	0,000	0,068	0,068	0,592	0,010	-

Noten. Niet getoond zijn geschatte coëfficiënten voor de (dichotome) controlevariabelen partner, één of meer kinderen, Nederlandse herkomst, opleidingsniveau MBO of hoger, afdeling-*fixed effects* en periode-*fixed effects*. Standaardfouten geclusterd naar afdelingen tussen ronde haakjes. (†) *Restricted model (null imposed)*, 9999 replicaties.

De statistische toets in Tabel 6.4 bevestigt deze resultaten. Opnieuw schatten we lineaire regressiemodellen. We zien een duidelijke verbetering in de mate waarin de bezoekeruimte als prettig wordt ervaren, de mate waarin er voldoende contact met het bezoek kan gemaakt, de mate van privacy, prettige gevoelens ná bezoek en voor de samengestelde maatstaf voor beleving van het bezoek. De geschatte effecten zijn in de meeste gevallen ook substantieel. De p-waarden geven aan dat we op deze punten de nulhypothese van geen effect met 90 of 95 procent betrouwbaarheid kunnen verwerpen, ook na correctie voor het toetsen van meerdere, gerelateerde hypothesen.²² We zien alleen geen effect op de stelling dat bezoek fijn is.

Conclusie: zowel voor als na de aanpassingen van de bezoekeruimte vinden gedetineerden bezoek bijzonder fijn; zij vinden de nieuwe bezoekeruimte wel duidelijk prettiger, zijn tevredener over de mate van contact met bezoekers en de privacy, en zij voelen zich ook licht beter na bezoek. Ook de samengestelde uitkomstmaat voor beleving van bezoek is substantieel verbeterd.

Relatie tussen personeel en gedetineerden

Eén beoogd onderdeel van de regimeverandering was een minder formele relatie tussen personeel en gedetineerden (geen uniform, personeel 'kent' gedetineerden). Dit zou moeten leiden tot een betere relatie tussen personeel en gedetineerden en daarmee tot beter gedrag van gedetineerden. Zoals beschreven in hoofdstuk 2 is de minder formele bejegening van gedetineerden door het personeel niet goed uit de verf gekomen. De uniformen zijn wel uitgegaan. Met behulp van de gedetineerdensurvey toetsen we de relatie tussen personeel en gedetineerden.

²² De p-waarden op basis van het *unrestricted model* (WCU) zijn in alle kolommen soortgelijk. Kolom 1: 0,000, kolom 2: 0,048, kolom 3: 0,054, kolom 4: 0,517, kolom 5: 0,004, kolom 6: 0,000.

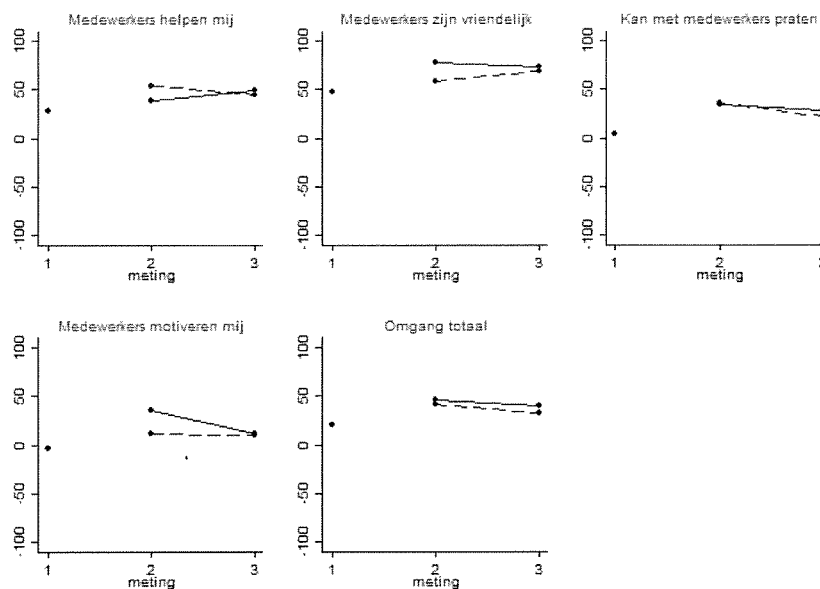
De survey bevat daarvoor de volgende vier stellingen:

- a) 'Medewerkers van deze afdeling helpen mij als ik problemen heb'
- b) 'Medewerkers van deze afdeling zijn vriendelijk tegen mij'
- c) 'Ik kan met de medewerkers van deze afdeling praten als ik me niet fijn voel (bijvoorbeeld omdat ik pieker of verdrietig ben)'
- d) 'De medewerkers van deze afdeling motiveren en stimuleren mij om deel te nemen aan activiteiten'

Gedetineerden kunnen op een vijfpuntschaal hun oordeel geven (helemaal oneens, oneens, neutraal, eens, helemaal eens).

In Figuur 6.6 zien we dat een ruime meerderheid van de gedetineerden tevreden is met het contact met de medewerkers: het percentage dat het eens is met de stelling is voor alle stellingen hoger dan het percentage dat het er niet mee eens is. Er zijn geen grote verschillen tussen de interventiegroep en de controlegroep en de verschillen tussen de nulmeting en de eindmeting zijn ook niet erg groot.

Figuur 6.6. Omgang met medewerkers (verschil aandeel (helemaal) mee eens en (helemaal) niet mee eens)

Noot. De doorgetrokken lijn is de ontwikkeling van de interventiegroep, de gestippelde lijn van de controlegroep. De verticale as geeft het verschil tussen (1) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) mee eens is, en (2) het percentage gedetineerden dat het er (helemaal) niet mee eens is.

Opnieuw schatten we lineaire regressiemodellen om de effecten van het alternatieve regime te bepalen. De resultaten in Tabel 6.5 laten zien dat alle coëfficiënten positief zijn, maar niet bijzonder groot. De p-waarden geven aan dat we op basis van deze gegevens geen harde conclusies kunnen trekken over een verandering in de relatie tussen gedetineerden en personeel.²³

Conclusie: We vinden geen duidelijke aanwijzingen dat de manier waarop medewerkers met gedetineerden omgaan is veranderd door de regimewijziging.

²³ De p-waarden op basis van het *unrestricted model* (WCU) zijn in alle kolommen soortgelijk, mits anders vermeld. Kolom 1: 0,101, kolom 2: 0,819, kolom 4: 0,146.

Tabel 6.5. Effect van de regimeverandering op omgang met medewerkers

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	Medewerkers helpen mij	Medewerkers zijn vriendelijk	Kan met medewerkers praten	Medewerkers motiveren	Omgang totaal
Baseline score (1-5)	3,487	3,923	3,462	3,359	3,615
Interventie ondergaan	0,372 (0,115)	0,0451 (0,255)	0,324 (0,125)	0,349 (0,150)	0,291 (0,180)
Aantal waarnemingen	146	146	143	146	143
R ²	0,056	0,025	0,076	0,120	0,048
p-waarde 'Interventie ondergaan' na <i>wild cluster bootstrap</i> [†]	0,063	0,843	a	0,137	b
Idem, na Simes-correctie (omgang medewerkers)	0,126	0,843		0,183	-

Noten. Niet getoond zijn geschatte coëfficiënten voor de (dichotome) controlevariabelen partner, één of meer kinderen, Nederlandse herkomst, opleidingsniveau MBO of hoger, afdeling-*fixed effects* en periode-*fixed effects*. Standaardfouten geclusterd naar afdelingen tussen ronde haakjes. (†) *Restricted model (null imposed)*, 9999 replicaties. (a) p-waarden voor *restricted* en *unrestricted* model liggen ver uiteen (0,063 vs. 0,196); dit blijft na clustering op afdeling én periode (0,056 vs. 0,379). Na de Simes-correctie is de p-waarde voor het *restricted* model 0,126. (b) p-waarden voor *restricted* en *unrestricted* model liggen ver uiteen (0,067 vs. 0,303); dit blijft na clustering naar afdeling én periode (0,083 vs. 0,342).

7. Kwantitatieve resultaten: perspectief van personeel

7.1 Inleidend

Als de regimeverandering gunstige effecten heeft gehad op het gedrag van de gedetineerden, dan moet dat het personeel ook zijn opgevallen. Dit is één reden waarom we ook naar de ervaringen van het personeel hebben gevraagd. Een andere reden is dat een randvoorwaarde voor de interventie is dat de veiligheid van het personeel tenminste niet verslechterd.

Zoals in hoofdstuk 4 aangegeven, gebruiken we twee bronnen om het perspectief van het personeel in beeld te brengen: een verkorte versie van het medewerkerstevredenheidsonderzoek, een bestaand onderzoeksinstrument, en een wekelijkse korte enquête onder het personeel naar de sfeer op de afdeling. Hieronder bespreken we eerst de uitkomsten van het medewerkerstevredenheidsonderzoek en vervolgens de uitkomsten van de wekelijkse enquête.

Naast de uiteindelijke uitkomstmaten hebben we ook het effect van de interventie onderzocht op een intermediaire uitkomst: weten wat er speelt bij gedetineerden. Hier is ook naar gevraagd in het medewerkerstevredenheidsonderzoek. Over de resultaten kunnen we kort zijn: op dit punt zien we geen enkele verandering in de interventiegroep en ook niet in de controlegroep (resultaten opvraagbaar bij de auteurs).

Ten slotte gaan we aan de hand van de antwoorden op de wekelijkse enquête in op de vraag of de resultaten van het experiment vertekend zijn doordat één of enkele 'herriezoekers' langdurig de sfeer verzieken (zie de discussie over sociale dynamiek in hoofdstuk 3).

7.2 Zelfrapportage personeel over slachtofferschap van agressief gedrag door gedetineerden

In het medewerkerstevredenheidsonderzoek is aan de medewerkers van de vier betrokken afdelingen gevraagd of zij slachtoffer zijn geworden van ontoelaatbaar gedrag van gedetineerden in de afgelopen 12 maanden. Omdat de eindmeting bijna een jaar na de nulmeting is afgenomen, geeft een vergelijking tussen beide metingen een goed beeld van de veranderingen in de controle- en interventiegroep.

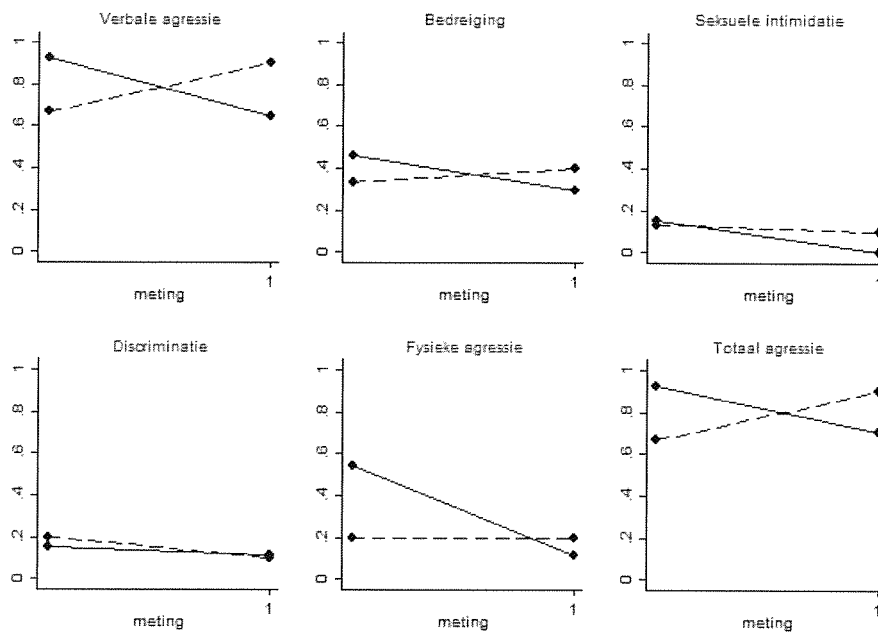
We meten agressief gedrag op basis van slachtofferschap van de volgende delicten:

- a) verbale agressie (schelden, schreeuwen, vernederen, treiteren, pesten);
- b) bedreiging/intimidatie (bedreigen, stalken, changereren, onder druk zetten, dreigbrief, gezinsleden bedreigen);
- c) seksuele intimidatie (seksueel getinte opmerkingen, blikken, handtastelijkheden, aanranding, verkrachting);
- d) discriminatie (negatieve opmerkingen/gedragingen met betrekking tot sekse, huidskleur, geloof, leeftijd, seksuele geaardheid)²⁴
- e) fysieke agressie (duwen, slaan, schoppen, spugen, vastgrijpen, verwonden, fysiek hinderen, gooien/vernieren).

Figuur 7.1 laat zien dat rond de 80 procent van medewerkers te maken heeft met verbale agressie en rond de 40 procent met fysieke agressie. Zo'n 40 procent van de medewerkers gaf aan last te hebben gehad van bedreiging; discriminatie en seksuele intimidatie komen duidelijk minder voor. Wanneer we de nulmeting vergelijken met de eindmeting zien we dat in de interventiegroep slachtofferschap over de hele linie is afgenomen. De daling is duidelijk te zien voor verbale en fysieke agressie van gedetineerden. In de controlegroep is gerapporteerd slachtofferschap gelijk gebleven of licht gestegen.

²⁴ We rekenen discriminatie ook tot agressief gedrag, omdat verbale agressie in de vorm van discriminerende opmerkingen kan komen.

Figuur 7.1. Slachtofferschap van vormen van agressief gedrag zoals gerapporteerd door het personeel

Noot. Deze figuur geeft slachtofferschap aan in de interventiegroep (doorgetrokken lijn) en de controlegroep (gestippelde lijn), voor de nulmeting (links) en de eindmeting (rechts). De verticale as geeft het aandeel medewerkers dat te maken heeft gehad met verbale agressie, bedreiging, seksuele intimidatie, discriminatie of fysieke agressie. De categorie 'totaal' geeft het aandeel medewerkers dat te maken heeft gehad met één of meer van bovengenoemde delicten.

Tabel 7.1. Slachtofferschap zoals gerapporteerd door het personeel

	(1) Verbale agressie	(2) Bedreiging	(3) Seksuele intimidatie	(4) Discriminatie	(5) Fysieke agressie	(6) Agressie totaal
Baseline (0-1)	0,923	0,462	0,154	0,154	0,538	0,932
Interventie ondergaan	-0,582 (0,049)	-0,337 (0,012)	-0,007 (0,026)	0,117 (0,017)	-0,424 (0,027)	-0,532 (0,038)
R ²	0,150	0,067	0,303	0,065	0,139	0,144
p-waarde 'Interventie ondergaan' na <i>wild cluster bootstrap</i> [†]	0,166	0,138	0,906	0,152	0,103	0,132
idem, na Simes-correctie (bezoek)	0,208	0,208	0,906	0,208	0,208	-

Noten. Aantal waarnemingen 55. Niet getoond zijn geschatte coëfficiënten voor de variabelen interventiegroep, periode, ouder dan 45 jaar, geslacht, aantal jaren in dienst. Standaardfouten geclusterd naar afdelingen en periode tussen ronde haakjes. (†) *Restricted model (null imposed)*, 9999 replicaties.

In Tabel 7.1 laten we de resultaten zien van zes lineaire regressie modellen. De uitkomstvariabelen zijn de verschillende vormen van agressie en de samengestelde uitkomstmaat. We zien forse dalingen voor slachtofferschap van verbale agressie, bedreiging en fysieke agressie. Het gaat om meer dan een halvering. Seksuele intimidatie verandert daarentegen nauwelijks; voor discriminatie zien we een stijging. De p-waarden voor de afzonderlijke delictvormen laten zien dat we op basis van deze resultaten geen harde conclusies kunnen trekken over de grootte van het effect (zie Bijlage 5 voor een grafische weergave van de 95 procent-

betrouwbaarheidsintervallen). Het totale slachtofferschap van enige vorm van agressie daalt als gevolg van de interventie met 53 procentpunt. De p-waarde is 0,132. Dat betekent dat we op basis van deze resultaten met een betrouwbaarheid van tenminste 87 procent de hypothese verwerpen dat de interventies geen effect hebben op agressief gedrag en we kunnen met tenminste 93 procent betrouwbaarheid de hypothese verwerpen dat de regimeverandering slechter uitpakt dan het standaardregime.

Conclusie: agressie van gedetineerden gericht tegen het personeel lijkt te dalen als gevolg van de regimeverandering. Echter, de resultaten op basis van deze indicator alléén zijn onvoldoende precies om harde conclusies te kunnen trekken over de verandering in agressief gedrag.

7.3 Perceptie van algehele sfeer op de afdeling door het personeel

De wekelijkse enquête onder het personeel van de betrokken afdelingen vraagt een inschatting te geven van de sfeer op de afdeling. Het personeel kan aangeven of het 'onrustig' of 'rustig' is tussen de gedetineerden of 'niet onrustig maar ook niet rustig'.

De wekelijkse enquête startte vlak voor implementatie van de eerste maatregel van de interventie. We hebben in feite geen goede nulmeting. Daarom analyseren we simpelweg de ontwikkeling over de tijd in de interventiegroep versus de controlegroep. Daarvoor aggregeren we de wekelijkse enquêteresultaten voor iedere afdeling naar maand en naar interventiegroep versus controlegroep. Vraag is of de ontwikkeling in de interventiegroep gedurende langere tijd afwijkt van die in de controlegroep.

Als uitkomstvariabele gebruiken we of de medewerkers aangeven of het onrustig is. We schatten de volgende regressievergelijking:

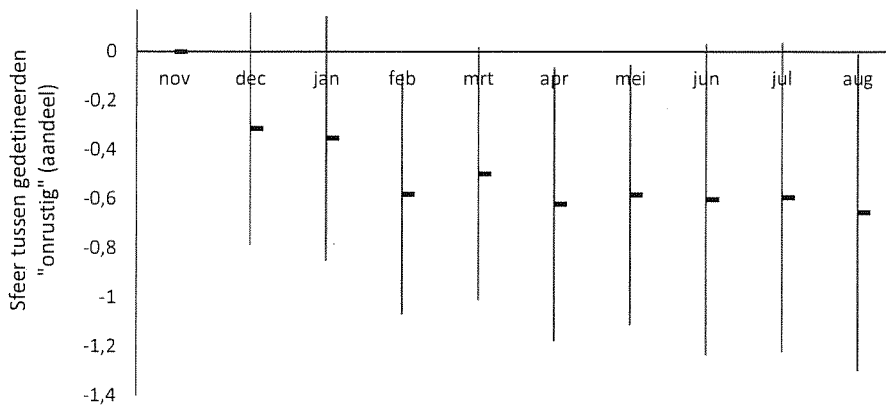
$$(7.1) \quad \text{ONRUSTIG}_{i,t} = \alpha + \sum_{t=2}^{10} T_i T_t \beta_t + \gamma_i + \delta t + \varepsilon_{i,t}$$

De te verklaren variabele $\text{ONRUSTIG}_{i,t}$ is het gemiddelde aandeel medewerkers dat aangeven heeft dat het onrustig is tussen de gedetineerden – in maand t en op afdeling i . Deze variabele varieert dus tussen de 0 en 1. Op basis van een *linear probability model* schatten we een reeks coëfficiënten β_t die voor iedere maand het verschil aangeven tussen de interventiegroep en de controlegroep op basis van de interactieterm $T_i T_t$. T_i is een indicator voor de interventiegroep en T_t een indicator voor de tijd, in dit geval de maand. We hebben gegevens voor tien achtereenvolgende maanden. We laten de eerste interactieterm weg (dat is de zogenaamde referentiecategorie); t varieert dus tussen 2 en 10. We nemen in de tijd constante verschillen tussen de interventie- en controlegroep weg door het opnemen van afdeling-fixed effects γ_i . We laten toe dat er een voor de interventie- en controlegroep gezamenlijke trend is door het opnemen van de lineaire trend t . $\varepsilon_{i,t}$ geeft de storingsterm aan. Omdat het aantal responses varieert, wegen we de regressie met het aantal responses per maand per afdeling.

Figuur 7.2 geeft de resultaten weer op basis van vergelijking (1). We zien dat er een duidelijk verschil ontstaat in de perceptie van de sfeer in de interventiegroep en de controlegroep. In de interventiegroep wordt het gaandeweg beduidend minder onrustig. In de referentiemaand november gaf 100 procent van de medewerkers aan dat het onrustig was, daar ging uiteindelijk 60 procentpunt vanaf. Het gaat dus om een daling met meer dan de helft. Dit gunstige effect is zo goed als constant in de maanden na volledige implementatie van de interventie (april tot en met augustus 2018; gegevens voor september 2018 zijn incompleet). Voor de periode dat de regimeverandering volledig is geïmplementeerd kunnen we de nulhypothese van geen effect verwerpen met 95 procent betrouwbaarheid.

Conclusie: het personeel geeft aan dat de sfeer onder de gedetineerden in de interventiegroep gaandeweg beduidend minder onrustig wordt dan in de controlegroep.

Figuur 7.2. Ontwikkeling onrust onder gedetineerden, interventie- versus controlegroep, nov 2017-aug 2018

Noot. Figuur plot coëfficiënten β_t op basis van een schatting van vergelijking (7.1), inclusief 90 procent betrouwbaarheidsinterval. Gebaseerd op maandelijkse gegevens (november 2017-augustus 2018) en per afdeling (A, B, E, F). Aantal waarnemingen gelijk aan 40.

7.4 Vertekening van de resultaten door 'herriezoekers'

Zoals besproken in hoofdstuk 4 is een uitdaging bij het gekozen onderzoeksontwerp dat één of enkele gedetineerden op de betrokken afdelingen een grote invloed kunnen hebben op het leefklimaat. Er bestaat vooral zorg dat één of enkele 'herriezoekers' de sfeer verzieken. Een dergelijke sociale dynamiek kan invloed hebben op het verschil in uitkomsten tussen de controlegroep en de interventiegroep. Als dit gedurende langere tijd het geval is, dan zou dit de resultaten van het onderzoek kunnen vertekenen. Verschillen in uitkomsten tussen de controlegroep en de interventiegroep zijn dan immers mede het resultaat van sociale dynamiek binnen de afdelingen in plaats van alleen de interventie.

Om hier een idee van te krijgen, analyseren we de gegevens van de wekelijkse enquête onder de medewerkers van ieder van de vier afdelingen. We richten hierbij ons op de vraag of er op het moment op de afdeling één of enkele gedetineerden zijn die een duidelijk negatieve invloed hebben op de sfeer. We gaan er vanuit dat de aanwezigheid van 'herriezoekers' toeval is, dus geen directe relatie heeft met de maatregelen die onderdeel zijn van de interventie. Ook gaan we er van uit dat de duur van de aanwezigheid niet wordt beïnvloed door een verschil in het overplaatsingsbeleid tussen controle- en interventiegroep.²⁵

Allereerst laten de enquêteresultaten zien dat de aanwezigheid van 'herriezoekers' vaak voorkomt. Gemiddeld genomen beantwoorden de medewerkers de vraag hiernaar maar liefst vier van de vijf keer met "Ja, dat is het geval". Herriezoekers zijn een bijna vaststaand gegeven. De variatie in deze uitkomstmaat is dus beperkt, maar niet afwezig. We kunnen de mogelijkheid van een langdurig verschil tussen interventiegroep en controlegroep niet uitsluiten.

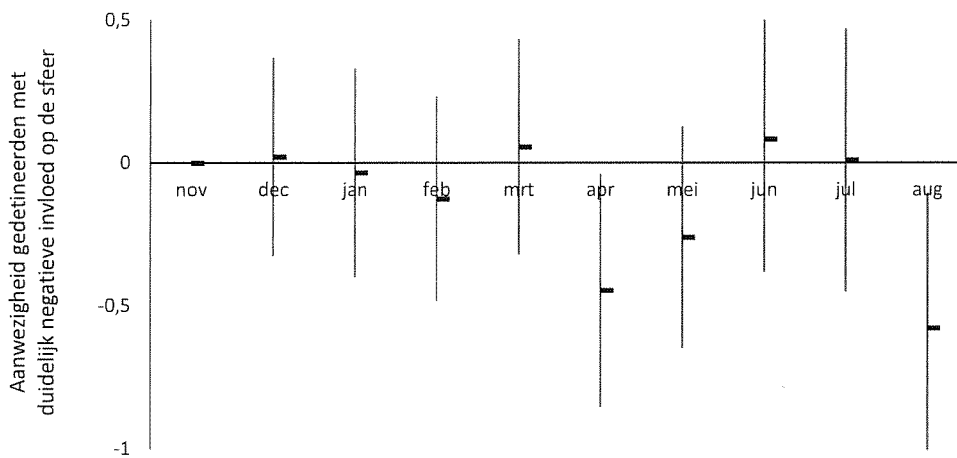
Om een verschil in ontwikkeling over de tijd tussen de interventiegroep en de controlegroep in beeld te brengen schatten we de volgende regressievergelijking:

$$(7.2) \quad \text{HERRIEZOEKER}_{i,t} = \alpha + \sum_{t=2}^{10} T_i T_t \beta_t + \gamma_i + \delta t + \varepsilon_{i,t}$$

De te verklaren variabele $\text{HERRIEZOEKER}_{i,t}$ geeft aan wat het gemiddelde aandeel bevestigende responses zijn op de vraag of er op het moment herriezoekers zijn – per afdeling i en per maand t . Voor de rest is vergelijking (2) identiek aan vergelijking (1).

²⁵ Administratieve gegevens van de inrichting laten zien dat het aantal overplaatsingen van de controlegroep naar de interventiegroep en andersom zo goed als gelijk is.

Figuur 7.3. Ontwikkeling aanwezigheid 'herriezoekers', interventiegroep vs. controlegroep, nov 2017-aug 2018

Noot. Figuur plot coëfficiënten β_t op basis van een schatting van vergelijking (7.2), inclusief 90 procent betrouwbaarheidsinterval. Gebaseerd op maandelijkse gegevens (november 2017-augustus 2018) per afdeling (A, B, E, F). Aantal observaties gelijk aan 40.

Figuur 7.3 geeft de resultaten van een schatting van vergelijking (7.2). In de meeste maanden bestaat er geen verschil tussen de interventiegroep en de controlegroep; afwijkingen zijn duidelijk incidenteel (april/mei en augustus). Deze resultaten suggereren dat er geen langdurige verschillen hebben bestaan tussen de twee groepen in termen van de aanwezigheid van gedetineerden die een sterk negatieve invloed hadden op de sfeer. De schokken van april/mei en augustus vormen duidelijk geen alternatieve verklaring voor het eerder gevonden positieve effect van de interventie op het aantal incidenten gerelateerd aan problematisch gedrag.²⁶

Conclusie: de resultaatmeting is niet verstoord door langdurige verschillen tussen de interventie- en controlegroep in de aanwezigheid van gedetineerden die een sterk negatieve invloed hebben op de sfeer.

²⁶ Zoals beschreven in hoofdstuk 4 vragen we niet alleen naar de aanwezigheid van 'herriezoekers', maar ook naar de aanwezigheid van 'gangmakers'. Een analyse van de ontwikkeling in aanwezigheid van gangmakers leidt tot eenzelfde conclusie als die voor herriezoekers.

8. Kwalitatieve observaties

8.1 Inleidend

In de voorgaande hoofdstukken hebben we op basis van een analyse van kwantitatieve gegevens effecten van de regimeverandering laten zien op het gedrag en de gezondheid van gedetineerden en op een aantal intermediaire uitkomstmaten. In dit hoofdstuk bespreken we de kwalitatieve observaties voor, vlak na en geruime tijd na de regimeverandering. Zoals gesteld in hoofdstuk 4 vormt de kwalitatieve analyse een extra toets op de uitkomsten van de kwantitatieve analyse en geeft de kwalitatieve analyse inzicht in de implementatie en de ontvangst van afzonderlijke maatregelen. In het volgende hoofdstuk leggen we de kwalitatieve bevindingen naast de bevindingen van de kwantitatieve analyse en trekken we conclusies over de effecten van de interventie.

8.2 Observaties vlak vóór de regimeverandering (nulmeting, oktober 2017)

Ontevredenheid vanwege lange aanloop; niet weten waar men aan toe is; angst voor regimeverandering als verkapte bezuiniging

Omdat de interventie later is gestart dan aanvankelijk gepland, heerste er in oktober een wantrouwig gevoel. Zo stelt een medewerker:

Ik vind het een grote flop, aan het begin van het jaar werd het groots aangekondigd en nu moet het nog gaan starten.

Verschillende medewerkers vreesden bovendien dat de pilot een opmaat zou zijn voor nog meer bezuinigingen. De bezuinigingen op het personeel en de daaraan gekoppelde verhoogde werkdruk vormden in oktober sowieso een centraal thema in de groepsgesprekken met het personeel.

Vroeger had je veel meer tijd, zat je met ze te praten en dan wist je dat hij een vriendinnetje had en daarnaast nog een scharreltje. Dat wist je gewoon. Als je dan zag dat die scharrel op bezoek kwam, kon je hem waarschuwen, zodat hij er rekening mee kon houden in verband met zijn vriendinnetje. Dan waren ze je dankbaar. Nu zie je het pas als er twee bozige vrouwen tegelijk op de bezoekszaal zitten bij één gedetineerde.

Ze hebben ons niet meer nodig, wij zijn massaal wegbezuinigd. Wij zijn alleen nog maar een poppetje dat de deur open en dicht moet doen. Wij zijn er voor de vorm.

Zeven jaar geleden kwam er een Marokkaan van 28 huilend op kantoor want zijn vader was overleden. Nou dan ging je dat regelen, dan kon hij twee weken strafonderbreking krijgen en naar Marokko gaan. Weet je dat hij terugkwam voor ons, voor het personeel? En hij moest nog zes jaar. Dat moet je nu eens proberen.

Vroeger als het slecht met iemand ging dan wist je dat en dan ging je langs en hoorde je dat zijn vrouw bij hem weg was. Nu moeten ze eerst de hele cel verbouwen voordat we dat weten'.

De werkdruk is vergeleken met vroeger niet alleen toegenomen doordat er minder personeel is, ook het aantal taken zou zijn toegenomen.

Dat hele verhaal van het basissysteem en de mentorgesprekken, dat had je vroeger niet.

Je bent meer een administratief medewerker geworden.

Waar er vroeger zeven PIW'ers op een afdeling liepen, zijn er nu vier.

Onze kerntaak is het bewaken van gedetineerden en toezicht houden, zodat ze op een normale manier hun detentie kunnen ondergaan. Maar we moeten nu administratief werk doen, we zijn zoveel bezig nevendingen.

Naast de werkdruk en de stress die dat veroorzaakt, werd ook de interne communicatie door het personeel bekritiseerd.

De communicatie is echt heel slecht.

Wij weten van niks.

Ook over de pilot zegt het personeel matig geïnformeerd te zijn. Dat vinden ze kwalijk want daardoor kunnen ze de gedetineerden geen duidelijkheid bieden.

Gedetineerden zitten vaak op duidelijkheid te wachten.

En die kan je nu niet bieden door de gebrekkige communicatie, dus die rust kan je ze niet geven.

Van de directie naar beneden. Zoals ook dit gesprek, we hoorden pas vanochtend om 11.00 uur dat we met jou moesten gaan praten.

Ook in de groepsgesprekken met de gedetineerden in oktober 2017 was er veel onzekerheid over de pilot en de communicatie daarover.

Ik ben in februari gekomen en in mei zouden wij beginnen met zelfredzaamheid, maar er is niets van gekomen, dat gaf onrust. Wanneer komen de sleutels? Er gebeurde niets. In juni werden de sleutels gepast, maar we hebben ze nog niet.

Wij willen weten waar we aan toe zijn.

Wat er niet goed gaat? De communicatie.

De zelfredzaamheid, wanneer en hoe gaat het in werking? Als het probleem van het rooster al zo'n ding is dan denk ik dat het project van de zelfredzaamheid al helemaal niet gaat werken.

Ik wil daar wel op inhaken, is de directie wel van plan om dit te laten slagen? Er worden bij ons op de E mensen geplaatst die kansloos zijn. Die zijn over een maand weg, ze zijn gedemotiveerd. Ik begrijp wel dat die mensen aan moeten sluiten maar de plaatsing en die mensen begrijp ik niet, een redelijk uitzichtloos verhaal om eerlijk te zijn.

Al die gasten die twee tot zes weken moeten zitten, slopen de spullen. Ze hebben lak aan het systeem, ze slopen ook in de keukens. In de zelfredzaamheid kunnen we zelf gaan koken, prachtig idee. Maar als er niet iemand is die toezicht houdt, dan is het binnen een half jaar kapot, gewoon doelbewust slopen en jatten. Ik houd nu mijn spullen als een bord en bestek op cel en als er dan een PIW'er komt dan krijg je een rapport.

De dominante emotie is onrust, door wat gaat er gebeuren met zelfredzaamheid, gaan we dit redden met de mensen die we nu zien op de afdeling? Wij de jongens die wat langer moeten willen het echt laten slagen, zeker met dat telefoontje. Dat is voor ons soort jongens belangrijker dan voor jongens die twee weken later buiten staan.

De werkdruk bij het personeel wordt ook genoemd door de gedetineerden.

Ik wil graag verbetering zien hier. Er gaat ook veel goed hoor, maar er is gewoon een personeelstekort. Vanmorgen waren er geen werkmeesters, zestien hebben we er, maar tien zijn er ziek. Ze zijn er gewoon niet. De zes die overblijven zijn zo overbelast, ze storten in.

8.3 Observaties kort nadat regimeverandering zijn beslag heeft gekregen (tussenmeting, mei 2018)

Sfeer duidelijk rustiger op de twee interventieafdelingen; blijheid over gastvrije bezoekszaal; grote onvrede over onduidelijkheid nieuwe regels; kritiek op wijze van invoering pasjessysteem en zelf koken

Veel thema's die in de focusgroepen in oktober aan de orde kwamen keren op de één of ander manier terug in de mei-gesprekken. Toch is de sfeer bij de gedetineerden in de interventieafdelingen rustiger. Ook in de individuele gesprekken en de observaties die tot nu toe zijn uitgevoerd bleek dat. Tijdens een rondgang op de experimentele afdeling F was er een aantal gedetineerden die (oog)contact zochten met de onderzoeker en hun enthousiasme voor de regimeverandering lieten blijken. Niet alleen in hun woorden zat meer rust, het zat vooral ook in hun ogen. Dat bleek ook in de focusgroep met gedetineerden in de interventieafdelingen E en F.

De sfeer op de kleine controleafdeling (A) is goed, dat vinden zowel het personeel als de gedetineerden. Op de grote controleafdeling (B) is het personeel ook redelijk positief over de sfeer, maar wordt door hen ook melding gemaakt van spanningen, zoals werkdruk en stress. De gedetineerden maken ook melding van spanning.

Op de kleine experimentele afdeling (E) wordt zowel door het personeel als de gedetineerden positief gesproken over de sfeer op de afdeling. Het personeel is vooral positief over het zelf koken, de telefoon op cel en de eigen celsleutel. In het nagesprek na het schriftelijk beantwoorden van de vraag over de sfeer zegt een medewerker: 'De onwelwillenden krijgen nu nog meer ruimte om te rotzooien'. Op de grote experimentele afdeling (F) ondervindt het personeel veel chaos, ze hebben geen overzicht meer. De gedetineerden merken deze onrust bij het personeel ook op. Zelf klagen ze vooral over de onduidelijkheid van de regels binnen de interventie.

Bij de gedetineerden is er vooral veel waardering voor de eigen celsleutel, het betere eten en de telefoon op cel.

De sfeer is goed. Omdat je rust en contact met buiten hebt.

Dat komt door de telefoon op de cel.

De telefoon en het eten, we hebben vers eten! Geen zwarte bakken, maar kruiden en smaak.

Ook de opgeknapte bezoekszaal zonder 'slang' wordt geroemd.

Ja, de bezoekszaal is heel prettig.

Die is heel belangrijk voor de mensen met kinderen, het heeft heel veel positieve invloed op de hele detentie.

Toch is er ook bij de gedetineerden kritiek op de uitvoering. Dat geldt de onduidelijkheid over wat nu precies de regels zijn bij de pilot.

Weet je wat het is, ze hebben ons dingen beloofd, maar er is veel onduidelijkheid. De ene PIW'er zegt dit en de ander zegt dat, er is veel onduidelijkheden en dat veroorzaakt irritaties.

We weten niet echt waar wij recht op hebben.

Ja, wat het totale pakket is.

Ook medewerkers spreken over onduidelijkheid.

Wanneer is de pilot nu afgelopen, ik zou het niet weten. Ik zie op tegen de zomervakantie, dan werk ik en zijn er veel collega's niet.

Door gedetineerden wordt opgemerkt dat er geen tijd is om te koken.

Om half vijf kom je terug uit de arbeid en dan gaat je deur om kwart voor vijf weer dicht.

Ja, dan moeten we in het ochtendblok koken, maar daar denk je niet aan.

Bij de gedetineerden is er kritiek op het overleg over de pilot.

We hebben regelmatig platformoverleg over de pilot. Dan worden er een boel dingen genoemd, wat werkt wel en wat niet. Eigenlijk zijn we nu een paar maanden bezig en wij zien geen veranderingen, er verandert in feite niets en het personeel is niet eensgezind. Wij worden gek van die onduidelijkheid.

Ook de pasjesregeling ondervindt kritiek. Bij de gedetineerden omdat onduidelijk is wat er nu precies wel en wat er niet kan.

Het is maar half ingevoerd die maatregel, je wordt toch ingesloten als het regent, dat wekt irritatie.

En dan ineens werken de kastjes niet meer.

De gedetineerden merken op dat het personeel het zich zonder begeleiding kunnen verplaatsen niet ziet zitten.

Ze vinden die pasjes niet geslaagd. Die willen ze weer afschaffen.

Ze vinden het irritant dat ze geen controle hebben, wie er af en eruit mag.

Die observatie is terecht, bleek uit de focusgroepen met medewerkers van de experimentele afdelingen. Zij spreken over een chaos en hebben het gevoel geen controle meer te hebben. Een medewerker spreekt over 'een huis zonder fundering'. Een andere medewerker vertelt dat toen hij voor de afdelingsdeur wachtte om naar buiten te kunnen gaan een gedetineerde tegen hem zei 'zal ik even open doen'? In dat verband wordt door medewerkers gesproken over een 'fundamentele ongelijkheid tussen het personeel en gedetineerden'.

8.4 Observaties geruime tijd na regimeverandering (eindmeting, september 2018)

Tevredenheid over eigen celsleutel, zelf koken, telefoon op cel en gastvrije bezoekszaal; wel enige zorgen over mogelijke toename contrabande door vernieuwde bezoekszaal; ook aanhoudende kritiek op wijze van invoering zelfkoken; blijvend grote ontevredenheid onder personeel over pasjessysteem; wat gemengde gevoelens bij eigen kleding in plaats van uniform

De gesprekken, zowel individueel als in de focusgroepen, die in september hebben plaatsgevonden waren expliciet gericht op het verkrijgen van zicht op de effecten van de afzonderlijke interventies. Over drie interventies zijn de gedetineerden en het personeel – enkele uitvoeringsmoeilijkheden nagelaten – heel positief: de eigen celsleutel, het koken met verse producten en de telefoon op cel.

Eigen celsleutel. Over de eigen celsleutel zijn de gedetineerden positief, alhoewel er ook wordt opgemerkt dat ze er aan hebben moeten wennen.

Nu ik het gewend ben, vind ik het beter, de sleutel is goed.

Dat is heel makkelijk, echt heel makkelijk.

Het personeel lijkt zelfs nog positiever over de eigen celsleutel dan de gedetineerden.

Top!

Heel positief.

Dat is echt een topidee, wij hoeven minder vaak te lopen, zij hebben de zekerheid dat hun spullen veilig liggen, dat is echt top.

Ze hoeven niet elke keer te vragen 'doe de deur open?'

Ze hoeven geen zicht te houden op hun eigen deur, een veilig en fijn idee.

Zowel de medewerkers als de gedetineerden, hebben allebei baat en profijt van dat ze eigen celsleutel hebben. Dat geeft gedetineerden stukje vrijheid en personeel een stukje rust. Dat is ontegenzeggelijk een voordeel.

Wat wel fijn is, dat als zij staan te douchen of zo dat niemand op hun cel komt, niemand is meer sigaretten kwijt of schoenen.

Wat ik goed vind zijn de eigen sleutels, verantwoordelijk hebben voor de eigen cel.

Dat gedetineerden een eigen sleutel moeten hebben, lijkt mij evident. Als je vijf, zes keer per dag aan een PIW'er moet vragen om de deur open te doen, dan lijkt mij dat je ze vijf, zes keer per dag het gevoel geeft dat ze gevangen zitten en ja, die sleutel is dus positief.

Zelf koken. Ook over het koken is men tevreden, vooral als het gaat om de verse ingrediënten en het afscheid van de 'zwarte bak'. Kritiek is er wel op het gebrek aan tijd dat er soms was om te koken, verschillende gedetineerden noemen dat punt.

Als je wel de tijd hebt om te koken dan is het perfect.

Veel beter eten dan de zwarte doos.

Dat geef je nog niet aan je hond.

Dat spoort met wat het personeel daar over zegt.

Koken is een meerwaarde. Wij moesten er wel even aan wennen, de logistieke exercitie heeft even tijd gekost maar nu zijn wij er allemaal aan gewend. Ze kunnen zelf groepjes maken en bestellen. Ze kunnen zelf hun smaak samenstellen en dat is absoluut een voordeel!

Het tijdgebrek was soms wel een punt. Dat heeft te maken met dagprogramma en dat zijn zaken waar wij wellicht onvoldoende over hebben nagedacht. Wij bedenken dingen en gaandeweg ga je er achter komen, dat we er onvoldoende over hebben nagedacht. Op sommige momenten kwamen we onvoldoende uit met het moment van koken. Dat is absoluut waar.

Dat koken zorgt ervoor dat mensen verser en gezonder kunnen eten en niet de kant en klaar maaltijd, wat maanden in vriezer heeft gezeten.

Dat koken is super, die zwarte bakken hebben ze niet meer. Dat heeft zeker heel veel voordelen.

Gedetineerden willen graag eigen maaltijd koken. Wat ze van rijkswege krijgen in de zwarte bakken wordt massaal weggegooid. Dat mensen zelf mogen bepalen wat ze per dag nuttigen vind ik heel belangrijk, dat is ook positief.

Enkele medewerkers merken wel op dat sommige gedetineerden er bij het koken een rommeltje van maakten in de keuken.

Koken ging gemoedelijk, ja, wel problemen met schoonmaken van pannen en dergelijke en als we dan gesprekken gehad hebben met de gedetineerden die daar kookten ging het beter, maar dat zwakte dan soms weer af.

Dit zou perfect werken voor een geselecteerde groep. Maar de gedetineerden die hun kont tegen de krib gooiden bleven dat gewoon doen. Ze slaan de pannen kapot en ja, ze gaan zuigen en klooiën.

Dat wordt ook opgemerkt door een enkele gedetineerde.

Tja, hoe sommige mensen met koken omgaan, ze bakken een ei en gooien daarna de pan in een hoek.

Telefoon op cel. Ook de telefoon op cel wordt unaniem als positief beoordeeld. Door en personeel en door de gedetineerden, vooral door de gedetineerden die kinderen hebben.

Dat je in rust met je kinderen kan bellen, dat doet mij heel erg goed.

Voor mij maakt het niet zoveel uit, maar voor die mijnheer die hier naast mij zit enorm.

Ook de personeelsleden zien alleen maar voordelen.

Geen rijen meer voor de telefooncellen, en de ruzies, dat is er gewoon niet meer. Dat geeft ons rust waardoor wij kunnen focussen op de belangrijke dingen in het werk en wij geen mensen hoeven weg te sturen of in de gaten te houden.

De telefoon op cel en dat koken is super.

De telefoons zijn ook een pluspunt geweest. Meer contact met buiten, wat ik een groot pluspunt vind.

Het 's avonds kunnen bellen naar huis, de sociale contacten naar buiten toe.

De celtelefonie heeft absoluut voordelen. Het geeft gedetineerden een stuk rust omdat zij zelf kunnen bepalen wanneer zij bellen, i.t.t. een viertal telefoons waar ze met elkaar moeten dealen over wie er belt en hoe lang.

Geen politieagentje meer spelen bij de telefooncel ja, dan houd je tijd over en dan kan je in gesprek gaan met de gedetineerden.

Die celsleutel en de telefoon, daar is iedereen positief over, zelf de meest kritische PIW'ers.

Alle gedetineerden in dit gebouw moeten een eigen celsleutel en telefoon hebben. Het is tweeduizend achttien! Dat vind ik.

Bezoekzaal. De gedetineerden zijn lovend over de nieuwe inrichting van de bezoekzaal.

Die zie er nu veel beter uit.

Ik kan nu tenminste een beetje normaal contact met mijn kinderen hebben.

De bezoekzaal is fijn voor jongens die kinderen hebben. Die mochten geen speelgoedautootje mee naar binnen nemen, een kind had niets te eten. Nu kan je rustig zitten en een kind kan wat pakken, er komt iemand langs 'wil je een bakkie koffie' en een kind mag iets uitzoeken uit een snoepdoosje, dat zijn allemaal dingen die beter verlopen, ik denk niet dat het iets uitmaakt of je achter tafeltje zit of dat tableautje. Overal worden drugs binnengebracht.

Het is vooral ook fijn voor het bezoek. Ik ben gestraft, oké, maar mijn kinderen toch niet?

Bij het personeel is er meer ambivalentie, dan gaat het vooral over het veronderstelde gemak waarmee contrabande kan worden binnengebracht.

Naast elkaar zitten en hupsakee. We zien het gebeuren, het is een walthalla.

We hebben dingen over zien geven, dat is de groep die er niet mee om kan gaan, tegelijkertijd zien we allemaal ook het voordeel er van in.

Ja een mooie zaal. Als de jongens er mee om kunnen gaan is het prima. Maar we hebben ook drugsdealers binnen, hoe makkelijk is het hier? Leuk voor als er kinderen zijn, maar je hebt geen controle meer.

Is tweeledig. Aan de ene kant zeg ik natuurlijk: het gaat om de omgeving waar je bezoek ontvangt en aan de andere kant heb je natuurlijk de veiligheid. Als dat goed geregeld is, ben ik voorstander van een huiskameromgeving. Dat is goed voor de kinderen ook.

Gewoon pal onder je neus worden er drugs over gegeven

De koffieboy [degene die de koffie rondbrengt] dat is een grote lek, er moet gewoon een koffiezetautomat komen, want die ene jongen, die gooit dan de bekertjes leeg en die wordt niet gecontroleerd en zo lopen ze met alles naar boven. Een koffiezetautomat doet niets fout.

Ja de bezoekszaal, dat is een goede omgeving. Top voor de kinderen, maar er komt wel veel binnen. Maar ja, of ze dat nu doen via een handje geven of via de bezoekszaal? Er waren wel veel gedetineerden die wat inniger qua contact waren met hun vrouw, begrijpelijk maar daar moet je dan wel wat van zeggen

Contrabande zie je nu meer op de afdeling, maar dat was daarvoor ook al wel, dat stukje kan je niet uitbannen. Qua gebruik zie ik geen verschil.

Ik hoor van gedetineerden en enkele collega's de voordelen ervan. Ik ben zelf ook positief. Gedetineerden voelen zich er prettig bij, alleen waar de medewerkers tegenaan lopen en dat, vind ik, wordt vaak uitvergroot is dat het makkelijker is om te smokkelen. We hebben op de oude zaal dagelijks bezoek onder toezicht en daar wordt ook veel smokkelwaar naar binnen gebracht. Maar de medewerkers gebruiken nu de bezoekszaal van de zelfredzaamheid als tegenargument met het oog op het smokkelen. Dat is natuurlijk niet zo, want dat is altijd zo geweest. Ik vind het mooi, een voordeel. Laagdrempelig en vriendelijk.

Ik keek er tegenop, maar het viel heel erg mee. En er is altijd gesmokkeld in gevangenis.

Eigen kleding in plaats van uniform. Het niet dragen van een uniform riep bij een deel van het personeel verzet op; enkele medewerkers wilden er gewoon niet aan en zijn tijdens de gehele interventieperiode de gehele interventieperiode geüniformeerd gebleven. Het tegenargument was in alle gevallen een verondersteld negatief effect op de veiligheid. Niet zozeer was de vrees dat de gedetineerden het personeel niet zouden herkennen, maar veeleer dat het personeel van andere afdelingen hun collega's niet zouden herkennen.

We hebben gemerkt dat niet iedereen snel zijn uniform uit deed, en dat het weerstand mee bracht. En dat t er ook een effect was op het personeel van de andere afdelingen. Er werd gesuggereerd dat het een onveilige situatie zou zijn als medewerkers in privékleiding zouden lopen, terwijl in TBS-klinieken iedereen in privékleiding loopt en daar is het gevaar misschien wel groter.

Gedetineerden herkennen PIW'ers, daar heb je geen uniform voor nodig, je ziet elkaar immers dagelijks.

Het uniform leverde te veel weerstand op, dat bleef een discussie.

Ik vond het wel positief. Het niet dragen van een uniform is inmiddels afgeschaft, ik draag nu ook weer een uniform, maar voor mij maakt niet uit of ik iemand aanspreek met een stropdas of niet, het gaat er om hoe je iemand aanspreekt. De manier waarop.

Je bent gewoon een bewaarder, doe een uniform aan en dan is het duidelijk

Ik heb op psychiatrie gewerkt met eigen kleding, je creëert wel afstand met uniform. Ik vind het snel wennen, daarom loop ik makkelijk in burger, ik herken collega's toch wel aan sleutels en piepers

Het heeft bij de meeste collega's verwarring gebracht. Ben jij een medewerker of niet? Het uniform gaf altijd wel een grens, van ik ben medewerker jij bent gedetineerde.

Ik heb wel gemerkt dat gedetineerden mij makkelijker benaderen in burger, maar nu ik weer in uniform loop maakt het geen verschil.

Dat uniform gaf altijd wel een grens, ik ben medewerker, jij gedetineerde.

In de omgang met gedetineerden heb je geen uniform nodig. Zonder uniform is de toegankelijkheid groter. Beveiligingstechnisch gaat het ten koste van herkenbaarheid, dus ik zit in dubio. Als het om kleine groepen gaat zoals in een jeugdinstelling dan snap ik het wel. Maar dit zijn hele grote groepen en dan is herkenbaarheid best wel belangrijk.

Voor de gedetineerden lijkt het niet heel erg veel uit te maken.

Wat is daar de gedachte achter? Maakt mij totaal niet uit, misschien is het ook wel duidelijk om te zeggen wij zijn niet een van jullie.

Met de een heb je een beter contact dan met de ander, dat staat los van het uniform.

Misschien dat het voor nieuwe jongens wel wat prettiger is, maar het blijft gewoon een gevangenis.

Pasjesregeling. Bij de gesprekken in mei bleek al dat de pasjesregeling bij verschillende medewerkers op verzet stuitte, in september is dat niet afgenomen.

Ze worden heel zelfstandig gemaakt, ook als ze dat niet zijn, ze gaan zelfstandig naar de sport toe, je geeft wel een stuk zelfstandigheid mee met die pasjes. Ik denk dat niet iedereen er geschikt voor is. Ik denk dat mensen die heel lang gestraft zijn er niet in meegenomen moeten worden om veiligheidsredenen.

Zedendelinquenten ook niet, die hebben het altijd moeilijk, het risico wordt dan veel groter omdat er meer ruimte is voor de gedetineerden, die worden dan in elkaar getrapt.

De pasjes zijn waardeloos, je hebt geen controle meer, je hebt moeilijke gedetineerden die niet mee mogen naar de overkant, maar de deur gaat open en ze zijn weg.

Het is chaotisch, wij weten niet waar we aan toe zijn want we zijn de regie kwijt en zij zijn de structuur kwijt.

Ze denken dat ze heel bijzonder zijn, maar verschillende gedetineerden kunnen er niet mee omgaan

Het werkt eigenlijk niet, er kunnen zo maar 12 man gaan lopen, dus ze hebben nu bedacht dat de pasjes het tussen acht en negen uur het niet doet en ja, dan staat iemand voor een dichte deur en om 10 uur doet ie het wel maar dan heeft ie het pasje niet bij zich.

De gedetineerden kunnen er niet mee omgaan.

Stel je voor dat er echt iets gebeurt als wij op de luchtplaats zijn, de gedetineerden kunnen de deur open doen met de pasjes, maar wij hebben die niet.

Je hebt minder oog op wat ze doen en waar ze heen gaan.

Minder goede ervaringen hebben we met de looppas. Dat is logistiek niet te doen. De ene afdeling met de oude structuur en de twee experimentele afdelingen mochten de pas gebruiken. In Zaanstad heeft iedereen een pas, dat werkt daar fantastisch. Maar hier draaide de rest van de organisatie door gewoon op de oude voet door.

We zijn van huis uit gestructureerde mensen, we willen overzicht en door die pasjes verlies je dat.

Ik vind het op zich een goed idee, maar het is lastig te realiseren in de praktijk.

Het grootste deel van de gedetineerden heeft geen pasje, die gaan begeleid, en een kleiner deel kan wel zelf lopen. En je zag dat daardoor die verschillende gedetineerdenstromen door elkaar gingen lopen, dat gaf veel onrust bij met name het personeel. Deels is het een stukje cultuur, je moet loslaten en dat durft niet iedereen. Er waren ook PIW'ers die op zich niet tegen de pasjes waren, maar die toch zeiden, op deze manier werkt het niet. Niet voor iedereen waren de afspraken duidelijk.

Ook de gedetineerden zijn niet echt content met de pasjesregeling. Dat bleek al in de gesprekken in mei.

De ene keer werkt hij wel, en de andere keer weer niet.

Het personeel ziet het niet zitten, hè.

De helft van de tijd is het uitgeschakeld.

Het hele probleem is dat ik van de afdeling af wil, dan doet de pas het niet en dan ga ik naar de glazen bol toe en dan zeggen zij van goh jullie moeten met een pas lopen. Dat is allemaal miscommunicatie.

8.5 Overige observaties, ongerelateerd aan specifieke maatregelen regimeverandering (eind-meting van september 2018)

Personeel oppert om de interventies alleen toe te staan voor een selectieve groep van gedetineerden; ongelijkheid in regime binnen één PI blijkt geen issue.

Selectie van gedetineerden. Dit onderzoek betreft een niet-selectieve groep gedetineerden.²⁷ Onder het personeel is daar discussie over ontstaan.

Ik denk dat je gedeeltelijk moet selecteren. Wel moeten alle gedetineerden in dit gebouw celsleutel en een celtelefoon hebben. Het koken, daar kan je over discussiëren. Dat kan niet bij alle gedetineerden, niet bij de mensen die niet verantwoordelijk en zelfstandig genoeg zijn. Dan moet je selecteren. Ik vind ook dat je onderscheid moet maken tussen gedetineerden die 'heel groen' zijn, dus heel positief en heel zelfstandig en gedetineerden die dat niet zijn.

Ze bleven gewoon door blowen, ik ben ervan overtuigd dat als je selecteert voor zelfredzaamheid dat het beter zal gaan. Je hebt dan een stok achter de deur: als ze twee waarschuwingen hebben moet je ze kunnen wegsturen uit de zelfredzaamheid. Ik ben er van overtuigd dat het zo wel werkt, want ze willen wel graag op zelfredzaamheid.

Ze zijn simpelweg niet allemaal geschikt voor zelfredzaamheid. Je hebt selectie nodig. Een probleem is dan wel dat je heel veel moeilijke gevallen op sommige afdelingen krijgt.

als je kan selecteren is dat veel makkelijker, als een gedetineerde het verpest moet je hem naar een niet zelfredzame afdeling kunnen sturen.

Met de voorwaarde dat er een selectie is ben ik helemaal voor zelfredzaamheid.

Ik denk dat je niet moet selecteren op het simpele feit dat iemand in de basis of de plus zit. Want je gedetineerden die slecht gedragen of ongemotiveerd zijn niet in zo'n zelfredzaamheidsregime zetten. Bij gedetineerden die een troep in de keuken maken en een grote mond hebben, moet je de mogelijkheid hebben om tegen dat soort knapen te kunnen zeggen 'ga maar een paar weken naar andere afdeling', dat vind ik wel, maar dat gaat niet simpelweg om basis of plus regime. Voor gedetineerden die niet kunnen stoppen met blowen en daarom in de basis zitten, maar zich verder wel gedragen moet je misschien een uitzondering maken.

In een enkel gesprek werd door medewerkers geopperd dat je misschien ook moest nadenken over de selectie van de personeel.

Er is niet geselecteerd op medewerkers. Maar we zijn er achter zijn gekomen en dat is op zich geen verrassing dat niet iedere medewerker flexibel genoeg is om om te kunnen gaan met zelfredzaamheid, terwijl anderen dat weer uitstekend konden.

Zelfredzaamheid stelt ook andere eisen aan het personeel. Je moet de regie kunnen loslaten. Een PIW'er is gewend om in control te zijn. Als je bepaalde verantwoordelijkheden bij gedetineerden legt, brengt dat onrust bij sommige PIW'ers, want die zijn dan niet in control. Het is natuurlijk is ook wel een kwestie van gewenning.

---

²⁷ Zoals uiteengezet in hoofdstuk 3 zijn daar twee uitzonderingen op: (1) gedetineerden op de GBR-en GVM-lijst, zelfmelders en arrestanten met een kort strafrestant bleven buiten het onderzoek; (2) gedetineerden met een tbs-vonniss en levenslangstraffen verbleven uitsluitend op de controleafdelingen.

Ongelijkheid tussen interventie- en controleafdelingen. Zoals besproken in hoofdstuk 3 zou onvrede over het verschil tussen de interventie- en controleafdelingen de antwoorden op enquêtes kunnen vertekenen. Daar lijkt evenwel geen van sprake van te zijn geweest, lijkt uit de gesprekken met de gedetineerden van de controleafdelingen geconcludeerd te kunnen worden. Niemand van hen begint daar spontaan en desgevraagd blijken verschillende gedetineerden geen zicht te hebben op wat zich op de interventieafdelingen precies afspeelde.

Ik weet er eigenlijk niet veel van.

Krijgen ze daar verse ingrediënten?

Hoeven ze dat niet zelf te betalen?

9. Conclusies

9.1 Inleidend

In dit onderzoek evalueren we een aantal interventies die gericht zijn op een verbetering van het leefklimaat in een penitentiaire inrichting. De regimeverandering geeft gedetineerden meer autonomie in hun dagelijkse activiteiten en biedt betere mogelijkheden voor contact met de buitenwereld. De beoogde verbetering van de relatie tussen gedetineerden en personeel vormt uiteindelijk geen onderdeel van de interventies (zie tekstkader hieronder).

Dit onderzoek richt zich op de uiteindelijke effecten van de verandering in het detentieregime op agressief gedrag van gedetineerden en ook op de gezondheid van gedetineerden tijdens detentie.²⁸ Voor agressief gedrag baseren we ons op vier verschillende uitkomstmaten. Het gaat om twee uitkomstmaten op afdelingsniveau (incidenten zoals geregistreerd door het personeel en een wekelijkse enquête onder het personeel naar de sfeer onder de gedetineerden op de afdeling) en twee uitkomstmaten op individueel niveau (een enquête onder het personeel naar slachtofferschap en een enquête onder de gedetineerden naar slachtofferschap). Het gebruik van meerdere uitkomstmaten is een belangrijk pluspunt van ons onderzoek, omdat elke individuele uitkomstmaat haar beperkingen kent. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat niet iedereen reageert op het verzoek om een enquête in te vullen. Voor gezondheid zijn de uitkomstmaten wel beperkt tot één bron, namelijk een enquête onder gedetineerden. Een mogelijk neveneffect van het experiment is dat de smokkel van drugs en andere contrabande verandert vanwege de nieuwe bezoeksituatie. Ook dit effect hebben we onderzocht.

Daarnaast zijn we nagegaan of de ervaren autonomie van gedetineerden en het contact met de buitenwereld zijn verbeterd als gevolg van de regimeverandering. Als dit het geval is, dan geeft dat vertrouwen dat eventuele gevonden effecten inderdaad het resultaat zijn van de genomen maatregelen en niet van iets anders.

Regimeverandering beperkt tot meer autonomie en beter contact met de buitenwereld

Een belangrijke opmerking vooraf bij de interpretatie van de in dit hoofdstuk gerapporteerde resultaten is dat de doorgevoerde regimeverandering uiteindelijk *meer autonomie en beter contact met de buitenwereld* behelst. Beoogd was om naast meer autonomie en beter contact met de buitenwereld ook de relatie tussen personeel en gedetineerden minder formeel te maken (zie hoofdstuk 2). Een goede verstandhouding tussen personeel en gedetineerden en minder met machtsgebruik, zou het gedrag van gedetineerden moeten verbeteren. In lijn daarmee zou het personeel niet langer een uniform dragen, maar gewoon hun eigen kleren. Binnen de tijdspanne van het experiment is dit beperkt gelukt. Het uniform is uiteindelijk ingeruild voor eigen kleding, maar de verhouding tussen personeel en gedetineerden lijkt niet gewijzigd. We zien geen duidelijke veranderingen in de mate waarin personeel zegt te weten wat er speelt bij gedetineerden en ook niet in de perceptie van gedetineerden van hun relatie met het personeel. In gesprekken geven gedetineerden bovendien aan het al dan niet dragen van een uniform door het personeel een niet zo belangrijk punt te vinden. De beoogde andere relatie tussen personeel en gedetineerden komt daarom verder ook niet aan de orde in dit concluderende hoofdstuk.

Hieronder gaan we eerst in op de effecten van de regimeverandering op gedrag en gezondheid op basis van de kwantitatieve analyse. De richtlijnen voor de rapportage van de resultaten hebben we besproken in het tekstkader aan het eind van hoofdstuk 3. Aansluitend trekken we conclusies over aanvullende resultaten die het oorzakelijke verband tussen de interventies en veranderingen in gedrag en gezondheid bevestigen. Ten

²⁸ Zoals opgemerkt in hoofdstuk 1 liggen de effecten ná detentie buiten de reikwijdte van het onderzoek. Pas over enige jaren zou hier iets over zijn te zeggen; dit vergt een afzonderlijk onderzoek.

slotte trekken we op basis van de kwalitatieve analyse conclusies over de ontvangst van de maatregelen door gedetineerden en personeel en lessen van de implementatie ervan.

9.2 Effecten op agressief gedrag en gezondheid van gedetineerden van meer autonomie en beter contact met de buitenwereld

We vinden duidelijke aanwijzingen dat de regimeverandering – waarbij gedetineerden meer autonomie krijgen en betere mogelijkheden voor contact met de buitenwereld – agressief gedrag van gedetineerden tijdens detentie verminderen. We vinden statistisch significante effecten op basis van twee bronnen van gegevens op afdelingsniveau. De effecten op basis van twee bronnen van individuele gegevens zijn hier mee in lijn – de effectgrootte is soortgelijk – maar niet statistisch significant. Voor effecten op gezondheid van gedetineerden vinden we geen duidelijk bewijs, onrustig slapen daargelaten. Hieronder onderbouwen we deze conclusies aan de hand van de eerder gerapporteerde resultaten:

- a) **De regimeverandering resulteert in een sterke afname in het aantal incidenten van agressief gedrag door gedetineerden.** De registratie door het personeel van ernstige incidenten wijst op een duidelijke verbetering in het gedrag van gedetineerden. Het gaat om een daling van incidenten van agressief gedrag van 60 procent. Het effect is statistisch significant. Onze resultaten geven aan dat bij herhaling van het uitgevoerde experiment het effect op agressief gedrag ook groter of kleiner kan uitvallen. Daarnaast vinden we geen indicaties dat de regimeverandering een onbedoeld ongunstig effect heeft gehad op incidenten in de categorie smokkel van drugs en andere contrabande.
- b) **Het personeel geeft aan dat de sfeer onder de gedetineerden in de interventiegroep beduidend minder onrustig wordt dan in de controlegroep.** Dit blijkt uit een analyse van de resultaten van een wekelijkse enquête onder het personeel van de betrokken afdelingen. Het effect is statistisch significant. Het 95-procent betrouwbaarheidsinterval van dit effect ligt tussen een lichte en een sterke verbetering in de sfeer. Dit resultaat bevestigt dat de regimeverandering een groot, merkbaar effect heeft gehad op gedrag van gedetineerden, iets wat terugkomt in de kwalitatieve analyse.
- c) **Door het personeel gerapporteerd slachtofferschap van enigerlei vorm van agressie door gedetineerden kent eenzelfde daling als geregistreerde incidenten van agressief gedrag.** De 95-procent betrouwbaarheidsinterval van het effect op slachtofferschap van personeel is echter dusdanig groot, dat op basis van deze bron alléén geen harde conclusies zouden zijn te trekken over het effect op agressief gedrag. Door personeel gerapporteerd slachtofferschap is een aanvullende bron voor agressief gedrag van gedetineerden, in zoverre dit specifiek tegen het personeel gericht is. Het kan hier ook om gedragingen van gedetineerden gaan die het personeel niet heeft geregistreerd als incident. De bandbreedte van dit effect ligt tussen een zeer sterke daling in agressief gedrag en een lichte toename.
- d) **Door de gedetineerden gerapporteerd slachtofferschap van agressief gedrag van mede-gedetineerden kent ook een forse daling.** Dit resultaat is dus consistent met wat we vinden op basis van geregisteerde incidenten en door personeel gerapporteerd slachtofferschap. Ook nu geldt dat het 95-procent betrouwbaarheidsinterval dusdanig groot is, dat op basis van deze bron alléén geen harde conclusies zouden zijn te trekken over het effect op gedrag. Door gedetineerden gerapporteerd slachtofferschap is een andere aanvullende bron voor agressief gedrag, in zoverre het agressie tussen gedetineerden betreft. Het kan hier ook om gedragingen van gedetineerden gaan die het personeel niet heeft geregistreerd als incident. De 95-procent betrouwbaarheidsinterval van dit effect ligt tussen een zeer sterke daling in agressief gedrag en een lichte toename.
- e) **Voor effecten op lichamelijke en geestelijke gezondheid en een verstoorde slaap van gedetineerden vinden we geen duidelijk bewijs; gedetineerden in het alternatieve regime rapporteren wel minder onrustig te slapen.** In tegenstelling tot gedrag zijn onze conclusies op het punt van gezondheid gebaseerd op één bron, een enquête onder gedetineerden. Deze enquêtegegevens geven aan dat de regimeverandering zorgt voor minder onrustig slapen door de gedetineerden. De schaalscore voor onrustig slapen verbetert met een vol punt op een schaal van 1 tot 5. Het 95-procent betrouwbaarheidsinterval van dit effect ligt tussen -0,4 en -1,8.

Daar waar de kwalitatieve analyse op basis van gesprekken en observaties zich richten op uiteindelijke uitkomsten van de regimeverandering, agressief gedrag en gezondheid van gedetineerden, blijken de opgemerkte veranderingen in de sfeer op de afdelingen in lijn met de bevindingen van de kwantitatieve analyse. Meer algemeen geldt dat de kwalitatieve analyse geen aanleiding geeft bovenstaande bevindingen van de kwantitatieve analyse te herzien.

Wanneer we bovenstaande bevindingen samenvatten vinden we een consistent beeld. De incidentenregistratie, de wekelijkse enquêtes over de sfeer onder gedetineerden, de gedetineerdersurveys en de medewerkersenquêtes duiden allen op een daling in agressief gedrag als gevolg van de interventies. De geschatte effecten hebben allemaal dezelfde orde van grootte, rond de -50 tot -60 procent. De resultaten op basis van twee bronnen van gegevens op afdelingsniveau zijn statistisch significant. De betrouwbaarheid van deze resultaten neemt verder toe door de soortgelijke effectgroottes op basis van twee bronnen van individuele gegevens.²⁹ Met elke extra steekproef die een soortgelijke effectgrootte laat zien neemt de betrouwbaarheid van onze conclusies toe – al blijft er altijd onzekerheid omtrent de exacte grootte van het gunstige effect.

Daarnaast kunnen we dankzij het gebruik van de meerdere gegevensbronnen redelijkerwijs uitsluiten dat registratieproblemen en/of verschillen in percepties van agressief gedrag het gevonden resultaat verklaren. Zoals bij ieder onderzoek moeten we wel een aantal niet of beperkt te toetsen veronderstellingen maken om tot een inschatting van het effect te komen. Het gaat dan onder meer om de veronderstelling dat de ontwikkeling in de interventiegroep hetzelfde zou zijn geweest als in de controlegroep bij afwezigheid van de regimeverandering en om de functionele vorm van de relatie tussen de regimeverandering en de gebruikte uitkomstmaten.

Relevantie voor beleid

Het doel van dit experiment is beleidsmakers te helpen bij het maken van keuzen aangaande het detentieregime. Het experiment laat zien dat het geven van meer autonomie en betere mogelijkheden voor contact met de buitenwereld voor een niet-selecte groep gedetineerden in een realistische setting resulteert in gunstige effecten op onder meer agressief gedrag van gedetineerden. Penitentiaire inrichtingen hebben dus een belangrijk instrument in handen om agressief gedrag van gedetineerden te sturen: het dagelijkse regime.

Onderzoeksresultaten komen altijd met een zekere mate van onzekerheid. Dat geldt ook voor dit experiment, zoals we hierboven hebben aangegeven. Bij herhaling van het uitgevoerde experiment kan het effect op agressief gedrag groter of kleiner kan uitvallen dan de puntschattingen van rond de -50 tot -60 procent.

Bij het pakket maatregelen dat we in dit experiment hebben geëvalueerd gaat het om overzienbare aanvangsinvesteringen, onder meer voor aanpassing van de bezoekszaal en de keukens. De dagelijkse kosten van alternatieve regime liggen volgens PI Nieuwegein niet hoger of lager dan bij het bestaande regime. Kortom, met een beperkte aanvangsinvestering 'koopt' een inrichting met een redelijk hoge mate van zekerheid een verbetering in het leefklimaat.

9.3 Aanvullende resultaten die een oorzakelijk verband bevestigen

Hoe kunnen we er zeker van zijn dat de gevonden verandering in gedrag van gedetineerden is toe te schrijven aan de regimeverandering? Heel eenvoudig: dankzij willekeurige toewijzing van honderden gedetineerden aan twee afdelingen mét en twee afdelingen zónder het alternatieve detentieregime hebben we twee vergelijkbare groepen gedetineerden gecreëerd. Denk daarbij aan leeftijd, delictgeschiedenis en andere individuele karakteristieken die samenhangen met gedrag en gezondheid. Afgezien van het regime zijn de omstandigheden waaronder de gedetineerden vastzitten ook vergelijkbaar dankzij twee 'gespiegelde' vleugels

²⁹ Met betrekking tot onze conclusie dat bevindingen met elkaar consistent zijn halen wij Amrhein et al. (2019, p. 306) aan: "It is ludicrous to conclude that the statistically non-significant results showed "no association", when the interval estimate included serious [decreases]; it is equally absurd to claim these results were in contrast with the earlier result showing an identical observed effect."

met ieder twee afdelingen van de PI Nieuwegein. Denk hierbij aan de ruimtelijke inrichting, het aantal gedetineerden en de personele bezetting.

Eventuele verschillen tussen de controleafdelingen en experimentele afdelingen die er toch insluipen, bijvoorbeeld in samenstelling van het personeel, nemen we weg door alleen naar verschillen over de tijd te kijken. We vergelijken dus de trend in gedrag en gezondheid in de interventiegroep met die in de controlegroep. Als we hierin systematische verschillen zien tussen de controle- en interventiegroep, dan gaan we er van uit dat deze verschillen het resultaat zijn van het enige wat verschilt tussen beide groepen: het regime. Met het gebruikte onderzoeksontwerp veronderstellen we dat de trend in de controlegroep aangeeft wat er in de interventiegroep zou zijn gebeurd als het regime niet zou zijn veranderd.

De volgende aanvullende resultaten bevestigen het bestaan van een oorzakelijk verband:

- **Intermediaire uitkomsten – ervaring van bezoek en autonomie – veranderen in lijn met de interventie.** Een indicatie dat de gevonden verschillen in gedrag en gezondheid zijn toe te schrijven aan de interventie is dat we veranderingen in de ervaring van de gang van zaken zien tussen de controle- en de interventiegroep die in lijn zijn met de ingevoerde maatregelen. Zo loopt de ervaring van bezoek door gedetineerden sterk uiteen tussen de controle- en interventiegroep, blijkt uit analyse van enquêtegegevens. Hetzelfde geldt de ervaren autonomie, waaronder bewegingsvrijheid en de mogelijkheid om zelf te beslissen over zaken. In gesprekken bevestigen gedetineerden en personeel dit beeld.
- **Geen aanwijzingen dat één of enkele herriezoekers het beeld verstoren.** Omdat we maar twee afdelingen met en twee afdelingen zonder het alternatieve regime vergelijken, hebben we afzonderlijk onderzocht of een verschil in trends in gedrag en gezondheid is terug te leiden tot de langdurige aan- of afwezigheid van één of enkele onruststokers op de afdelingen. Uit een analyse van gegevens van wekelijkse enquêtes onder het personeel van de afdelingen blijkt hiervan geen sprake.
- **Geen aanwijzingen dat verschillen in regime binnen de inrichting het beeld verstoren.** Een andere mogelijke bron van vertekening in de resultaten is een verandering in het gedrag in de controlegroep vanwege het bestaan van een aangenamer regime elders in de inrichting. Voordeel van de inrichting waarin wij het experiment hebben uitgevoerd is dat gedetineerden in de controlegroep en in de interventiegroep in aparte vleugels zitten. Dat beperkt het dagelijks ervaren van het door het experiment gecreëerde verschil in regime. Maar we kunnen er gerust vanuit gaan dat gedetineerden goed op de hoogte zijn van dit verschil. We hebben geen aanwijzingen dat dit de resultaten vertekent. Allereerst blijken gedetineerden in focusgroepgesprekken over hoe het toegaat in de inrichting helemaal niet aan te slaan op het verschil in regime. De gedetineerden stellen in deze gesprekken veel zaken aan de orde, maar beginnen uit zichzelf niet over dit verschil. Dit blijkt ook uit de klachtenadministratie. De inrichting krijgt meer dan 1.000 klachten binnen per jaar, maar niet één daarvan betrof het verschil in regime. Daarnaast blijft het gemiddeld aantal geregistreerde incidenten van agressief gedrag in de controlegroep voor en na start van de interventie vrijwel gelijk. Hetzelfde geldt voor het door gedetineerden in de controlegroep gerapporteerd slachtofferschap. Dit suggereert dat gedetineerden in de controlegroep zich niet uit onvrede anders zijn gaan gedragen. Ten slotte laat een afzonderlijke analyse zien dat het onwaarschijnlijk is dat gedetineerden strategisch zijn gaan antwoorden op enquêtevragen om zo hun onvrede te uiten over het verschil in regime. Gedetineerden die desgevraagd in een enquête aangeven het verschil in regime vervelend te vinden, blijken op het merendeel van de enquêtevragen niet anders te antwoorden dan gedetineerden die niet aangeven dit vervelend te vinden.

Moeten gedetineerden het alternatieve regime met goed gedrag 'verdienen'?

'Goed gedrag belonen' is een belangrijk uitgangspunt van het huidige detentiebeleid. Deze studie laat zien dat het niet voor de hand ligt om het alternatieve regime alleen te reserveren voor gedetineerden die dat met goed gedrag 'verdienen'. De reden hiervoor is dat de gevonden voordelen van het alternatieve regime op gedrag ten goede komen aan alle gedetineerden op de afdeling en ook het personeel van de afdeling. Het alternatieve regime bewijst zich dus in de veranderde *interactie* tussen gedetineerden onderling en tussen gedetineerden en personeel. Het voordeel van de telefoon op cel bijvoorbeeld is meer dan dat het voor een gedetineerde fijn is 's avonds rustig naar huis te kunnen bellen; het voordeel zit ook in minder agressief gedrag naar mede-gedetineerden en personeel de dag erop. De voordelen van het alternatieve regime vallen dus maar voor een klein deel toe aan het individu en voor het grootste deel aan het collectief.

Het goede gedrag *volgt* dus de verandering in het regime richting meer autonomie en beter contact met thuis. Vanuit het perspectief van 'goed gedrag belonen' zou het precies andersom zijn: de verandering in het regime zou dan het goede gedrag volgen. Maar het alternatieve regime ontzeggen aan gedetineerden die dat op een of andere manier nog niet 'verdienen' betekent dat deze gedetineerden niet kunnen bijdragen aan de gunstige gedragsverandering op afdelingsniveau die we in deze studie hebben gevonden en ook dat het personeel daar niet in kan delen. Personeel en gedetineerden zouden hierdoor slechter af zijn.

Kortom, de benadering 'goed gedrag belonen' past beter bij maatregelen waarvan de voordelen voornamelijk aan de gedetineerde toevallen, niet bij de maatregelen van het nieuwe regime met voordelen die collectief van aard zijn.³⁰

9.4 Uitwerking afzonderlijke maatregelen

De regimeverandering betreft een pakket maatregelen. Met de kwantitatieve analyse kunnen we geen uitspraken doen over de bijdrage van de afzonderlijke maatregelen. De kwalitatieve analyse biedt wel inzicht in hoe de afzonderlijke maatregelen zijn ontvangen door de gedetineerden en het personeel:

- **Telefoon op cel: unaniem positief oordeel.** Zonder meer positief zijn de gedetineerden over de telefoon op cel waarmee zij vrijelijk (maar voor eigen kosten) kunnen bellen tussen 6 en 22 uur. Zij noemen vooral het betere contact met thuis. Het personeel is blij met het wegnemen van de stress en het geruzie rond de telefoons op de afdeling.
- **Eigen celsleutel: unaniem positief oordeel.** Hetzelfde geldt de eigen celsleutel waarmee gedetineerden tijdens recreatie-uren hun celdeur (alleen) van buitenaf kunnen afsluiten en openen. De diefstalkans neemt af en het scheelt het personeel tijd.
- **Gastvrije bezoekszaal: grote verbetering volgens personeel en gedetineerden; zorgen bij personeel over meer contrabande, maar we vinden geen aanwijzingen die deze zorgen bevestigen.** De gedetineerden zijn lovend over de nieuwe inrichting van de bezoekszaal. Door de gewijzigde inrichting van de bezoekszaal zeggen meer gedetineerden dat zij voldoende fysiek contact kunnen hebben tijdens bezoek en dat zij voldoende privacy genieten. Dit laatste blijkt uit analyse van enquêtegegevens. Het personeel is ook positief, maar zij hebben wel enige zorg over het gemak waarmee in de nieuwe zaal contrabande kan worden doorgegeven. Zoals hierboven aangegeven, vinden we geen indicaties dat de regimeverandering een onbedoeld effect heeft gehad op incidenten in de categorie smokkel van drugs en andere contrabande.
- **Zelf koken: buitengewoon positief ontvangen, uitdaging om daar voldoende tijd voor in te ruimen.** Gedetineerden geven in gesprekken aan het zelf koken zeer te waarderen. Het eten is smakelijker en verser.

³⁰ Dit onderzoek laat zien dat voor een niet-selectieve groep gedetineerden het alternatieve regime *gemiddeld genomen* gunstig uitpakt. De gedragseffecten van het alternatieve regime zouden evenwel kunnen afhangen van karakteristieken van de gedetineerde (zogenoemde *treatment heterogeneity*). Met andere woorden: wellicht dat sommige gedetineerden niet goed omgaan met de grotere vrijheid die het alternatieve regime biedt en andere gedetineerden wel. Selectie van bepaalde gedetineerden voor het alternatieve regime is dan een mogelijkheid. Dat is een ander punt dan we in dit tekstkader bespreken. Dit hebben we niet kunnen onderzoeken.

Ook moeten ze zelf nadenken over de bestelling. De kant en klare maaltijden werden veel weggegooid. Er was in het programma alleen niet altijd genoeg tijd om te koken. Ook maakten sommige gedetineerden er een rommeltje van, al was dat zeker geen algemeen probleem. Het personeel is positief over deze maatregel.

- **Pasjessysteem: gemengde gevoelens.** Een deel van het personeel heeft grote problemen met het pasjessysteem waarmee de gedetineerden zelf naar de arbeid en sportactiviteiten te gaan. Sommige personeelsleden zeggen dat ze hierdoor de controle verliezen. Voor deze maatregel is ook niet veel enthousiasme bij de gedetineerden.

9.5 Implementatie

De kwalitatieve analyse geeft ten slotte ook informatie over hoe het personeel en de gedetineerden aankijken tegen de wijze waarop de regimeverandering tot stand is gekomen.

Lange aanlooperperiode. De lange periode tussen aankondiging en uiteindelijke implementatie van de regimeverandering werd vooral door het personeel als negatief ervaren. De invoering van de verschillende maatregelen werd meerdere malen uitgesteld, vaak voor vele maanden. Zo werden in juni 2017 celsleutels gepast, maar kregen gedetineerden pas in december 2017 daadwerkelijk een eigen celsleutel. Uitstel had vaak praktische redenen. Door het lange uitstel onstond onduidelijkheid over wanneer wat zou gaan gebeuren. Medewerkers konden hierdoor de gedetineerden ook geen duidelijkheid bieden, wat in hun ogen onrust gaf.

Onduidelijkheid. Daarnaast klaagde het personeel over onduidelijkheid over hoe de veranderingen precies hun beslag zouden krijgen. Veranderingen in de dadelijkse gang van zaken hebben vaak consequenties voor de roosters. De beperkingen zijn groot. Door gebrek aan het benodigde toezicht is bijvoorbeeld een voorziene verruiming van luchten voor gedetineerden in de experimentele afdelingen uiteindelijk zeer beperkt doorgevoerd (een uur extra in het weekend).

Deze twee eerste punten lijken mede ingegeven door het feit dat een dergelijke veelomvattende regimeverandering nu voor het eerst werd ingevoerd. Verschillende zaken moesten zich nog uitkristalliseren. Het is goed voor te stellen dat de lessen die nu zijn geleerd betekenen dat implementatie elders veel sneller en ook duidelijker kan.

Los hiervan is er ook kritiek op wat het personeel ziet als gebrekkige communicatie tussen leiding en medewerkers. Vanuit de leiding van de PI is in dat kader overigens wel opgemerkt dat het personeel via e-mails is geïnformeerd over de hoed en de hand, maar dat e-mails slecht gelezen worden. Hoe dat ook zij, medewerkers voelen zich vaak niet gekend en speelbal van hogere machten. Wat daarbij niet helpt is dat al lang wordt bezuinigd op het gevangeniswezen. Zo is het gevangeniswezen in twee decennia van een dagprogramma met vijf lange avonden recreatie voor alle gedetineerden gegaan naar twee avonden kort recreëren voor gedetineerden in het 'plus-regime'. Het wantrouwen onder het personeel bij nieuwe beleidswijzigingen is daardoor groot. Verschillende medewerkers waren bang dat de regimeverandering niet meer was dan een verkapte bezuiniging.

Bij implementatie van de regimeverandering elders kunnen de resultaten van dit onderzoek een deel van dit wantrouwen wegnemen. De verandering blijkt gewenste effecten op gedrag van gedetineerden te hebben, ook vanuit het perspectief van het personeel. En nee, de regimeverandering is geen verkapte bezuiniging, zoals ook eerder overeengekomen tussen de leiding van DJI en de gemeenschappelijke ondernemingsraad (GOR) over nieuwe detentieregimes die grotere zelfredzaamheid van gedetineerden beogen.³¹

---

³¹ Zoals in het kader 'Relevantie voor beleid' aangegeven is het alternatieve regime, afgezien van de benodigde aanvangsinvesteringen, niet duurder of goedkoper dan het bestaande regime.

Literatuur

- Amrhein, Valentin, Sander Greenland en Blake McShane, 2019, Retire statistical significance, *Nature*, 567, 305-307.
- Armstrong, Todd A., 2003, The effect of moral reconnection therapy on the recidivism of youthful offenders. A randomized experiment, *Criminal Justice and Behavior*, 30 (6), 668-687.
- Beijersbergen, Karin, Anja Dirkzwager, Veroni Eichelsheim, Peter van der Laan, Paul Nieuwebeerta, 2013, Procedural justice and prisoners' mental health problems: A longitudinal study, *Criminal Behavior and Mental Health*, 24(2), 100-112.
- Beijersbergen, Karin, Anja Dirkzwager, Veroni Eichelsheim, Peter van der Laan, Paul Nieuwebeerta, 2015, Procedural justice, anger, and prisoners' misconduct. A longitudinal study, *Criminal Justice and Behavior*, 42(2), 196-218.
- Bensimon, Moshe, Tomer Einat en Avi Gilboa, 2013, The impact of relaxing music on prisoners' levels of anxiety and anger, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59 (4), 406-423.
- Bertrand, Marianne, Esther Duflo en Sendhil Mullainathan, 2004, How much should we trust difference-in-differences estimates?, *Quarterly Journal of Economics*, 119 (1), 249-275.
- Bhuller, Manudeep, Gordon B. Dahl, Katrine V. Løken en Magne Mogstad, 2018, Incarceration, recidivism and employment, *Journal of Political Economy*, forthcoming.
- Boone, Miranda, Martina Althoff en Frans Koenraadt, 2016, Het leefklimaat in justitiële inrichtingen, WODC, Den Haag.
- Bosma, Anouk, Esther van Ginneken, Hanneke Palmen, Amanda Pasma, Karin Beijersbergen en Paul Nieuwebeerta, 2019, A new instrument to measure the quality of prison life: The psychometric quality of the Prison Climate Questionnaire, *The Prison Journal*, forthcoming.
- Bowers, Len, Karen James, Alan Quirk, Alan Simpson, Stewart Sugar, en John Hodsoll, 2015, Reducing conflict and containment rates on acute psychiatric wards: the Safewards cluster randomised controlled trial, *International Journal of Nursing Studies*, 52, 1412-1422.
- Cameron, Colin A. en Douglas L. Miller, 2015, A practitioner's guide to cluster-robust inference, *Journal of Human Resources*, 50, 317-372.
- Ciani, Emanuele en Paul Fisher, 2019, Dif-in-Dif Estimators of Multiplicative Treatment Effects, *Journal of Econometric Methods*, 8 (1), 1-10.
- Clarke, Richard V., 1983, Situational crime prevention: its theoretical basis and practical scope, *Crime and Justice*, 4, 225-256.
- Dunning, Thad, 2002, *Natural experiments in the social sciences*, Cambridge University Press, Cambridge (UK).
- Ginneken, Esther van, Hanneke Palmen, Anouk Bosma, Paul Nieuwebeerta en Maria Berghuis, 2018, The Life in Custody Study: The quality of prison life in Dutch prison regimes, *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 4 (4), 253-268.
- Gover, Angela, Doris Layton MacKenzie, Gaylene Styve Armstrong, 2000, Importation and deprivation explanations of juveniles' adjustment to correctional facilities, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44(4), 450-466.
- Jong, Bart de, Pauline Willems en Agnes van Burik, 2015, *Evaluatie pilots zelfredzaamheid gedetineerden*, Onderzoeksbureau Van Montfoort, Woerden.
- Jong, Bart de, Pauline Willems en Luci Torregrosa, 2016, *Zelfredzaamheid in detentie. Evaluatie van de pilot participerende detentie & maatschappelijke arbeid in PI Nieuwersluis*, Onderzoeksbureau Van Montfoort, Woerden.

- Kline, Patrick en Andres Santos 2012, A score-based approach to wild bootstrap inference, *Journal of Econometric Methods*, 1, 23-41.
- Liebling, Alison en Helen Arnold, 2004, *Prisons and their Moral Performance. A Study of Values, Quality, and Prison Life*, Oxford: University Press.
- Liu, Regina, 1988, Bootstrap procedures under some non-i.i.d. models, *The Annals of Statistics*, 16, 1696–1708.
- MacKinnon, James G. en Matthew D. Webb, 2017, Pitfalls when estimating treatment effects with clustered data, *The Political Methodologist*, 24, 20–31.
- MacKinnon, James G. en Matthew D. Webb, 2018, The wild bootstrap for few (treated) clusters, *Econometrics Journal*, 21, 114–135.
- Meijers, Jesse, 2018, Do not restrain the prisoner's brain. Executive functions, self-regulation and the impoverished prison environment, PhD Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Molleman, Toon, 2014, Zelfredzame gedetineerden: mogelijkheden binnen de muren, Cahier 2014-8, WODC, Den Haag.
- Nisbett, Richard E., 2015, *Mindware*, Farrar, Straus and Giroux, New York.
- Raad van Europa (Council of Europe), 2018, Annual Penal Statistics 2016, Straatsburg.
- Reisig, Michael en Gorazd Mesko, 2009, Procedural justice, legitimacy and prisoner misconduct, *Psychology, Crime and Law*, 15(1), 41-59.
- Roodman, David, 2017, The impacts of incarceration on crime, Open Philanthropy Project, San Francisco.
- Roodman, David, James MacKinnon, Morten Nielsen en Matthew Webb, 2019, Fast and wild: bootstrap inference in Stata using boottest, *The STATA Journal*, 19 (1), 4-60.
- Ros, Nienke, Peer van der Helm, Inge Wissink, Geert-Jan Stams en Petra Schaftenaar, 2013, Institutional climate and aggression in a secure psychiatric setting, *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 24 (6), 713-727.
- Shariati, Auzeen en Rob Guerette, 2017, Situational crime prevention, hoofdstuk 22 in: Brent Teasdale en Mindy Bradley (red.), *Preventing Crime and Violence*, Springer, 261-268.
- Simes, Robert John, 1986, An improved Bonferroni procedure for multiple tests of significance, *Biometrika*, 73 (3), 751-754.
- Tahamont, Sarah, 2018, The effect of visitation on prison misconduct, working paper, University of Maryland.
- Wu, Chien-Fu Jeff, 1986, Jackknife, bootstrap, and other resampling methods in regression analysis, *Annals of Statistics*, 14, 1261–1295.
- Zaalberg, Ap, Henk Nijman, Erik Bulten, Luwe Stroosma and Cees van der Staak, 2010, Effects of nutritional supplements on aggression, rule-breaking, and psychopathology among young adult prisoners, *Aggressive Behavior*, 36, 117-126.

Summary

We provide experimental evidence that the high crime rate in prison is in large part due to the prison environment rather than to a selection effect. We exploit random assignment of inmates to wards in a penitentiary, and randomly pick one of two identical wings, each with two wards, to feature an alternative, more lenient prison regime, while keeping the other wing as control. Relative to the default regime, inmates in the treatment condition enjoy more autonomy and greater opportunities to stay in contact with family and friends outside the prison. Conditions such as number of personnel, recreational facilities, number of cells and floor plan were similar across the two wings. We find that recorded incidents of aggressive behavior dropped by 60 percent under the alternative regime relative to the default regime. A similar picture emerges from a weekly survey among prison warders about the atmosphere at the ward. A large drop in aggressive behavior is also consistent with changes in victimization reported in surveys among inmates and among prison warders.

Bijlage 1. Vragenlijst Gedetineerdensurvey (eindmeting)

BLOK A: LEEFOMSTANDIGHEDEN IN DEZE INRICHTING

MEDEGEDETINEERDEN

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
1. De gedetineerden gaan hier respectvol met elkaar om	☐	☐	☐	☐	☐
2. Nieuwe gedetineerden worden hier snel in de groep geaccepteerd	☐	☐	☐	☐	☐
3. Gedetineerden houden hier rekening met elkaar	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik kan goed opschieten met de meeste medegedetineerden hier	☐	☐	☐	☐	☐
5. Gedetineerden helpen en steunen elkaar hier	☐	☐	☐	☐	☐

MEDEWERKERS VAN DEZE AFDELING

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
6. Medewerkers van deze afdeling helpen mij als ik problemen heb	☐	☐	☐	☐	☐
7. Medewerkers van deze afdeling zijn vriendelijk tegen mij	☐	☐	☐	☐	☐
8. Ik kan met de medewerkers van deze afdeling praten als ik me niet fijn voel (bijvoorbeeld omdat ik pieker of verdrietig ben)	☐	☐	☐	☐	☐
9. De medewerkers van deze afdeling motiveren en stimuleren mij om deel te nemen aan activiteiten	☐	☐	☐	☐	☐

ZELFSTANDIGHEID

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
10. Ik kan hier veel zelf bepalen	☐	☐	☐	☐	☐
11. Ik kan hier zelf beslissen over zaken die ik belangrijk vind	☐	☐	☐	☐	☐
12. Ik word hier gestimuleerd om zelf dingen te regelen	☐	☐	☐	☐	☐
13. Ik heb hier voldoende bewegingsvrijheid	☐	☐	☐	☐	☐

CEL

14. Deelt u op dit moment een cel? Ja Nee

ANDERE AFDELINGEN

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
15. Op andere afdelingen van deze penitentiaire inrichting gaat het er heel anders aan toe dan op mijn afdeling. Dat vind ik vervelend.	☐	☐	☐	☐	☐

NL 03

MEDEWERKERS VAN DEZE AFDELING

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
16. De medewerkers van deze afdeling behandelen mij eerlijk en rechtvaardig	☐	☐	☐	☐	☐
17. De medewerkers van deze afdeling leggen hun beslissingen aan mij uit	☐	☐	☐	☐	☐
18. De medewerkers van deze afdeling behandelen mij met respect	☐	☐	☐	☐	☐
19. De medewerkers van deze afdeling geven mij de kans om eerst mijn mening te geven voordat ze een beslissing nemen	☐	☐	☐	☐	☐

VEILIGHEID

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
20. Ik voel me onveilig in deze inrichting	☐	☐	☐	☐	☐
21. Ik voel me soms bedreigd door medegedetineerden	☐	☐	☐	☐	☐
22. Er zijn plekken in deze inrichting waar ik me onveilig voel	☐	☐	☐	☐	☐
23. Ik ben bang voor sommige medegedetineerden	☐	☐	☐	☐	☐
24. Ik ben bang voor sommige medewerkers van deze afdeling	☐	☐	☐	☐	☐

BLOK B: ACTIVITEITEN, VOORZIENINGEN EN PROGRAMMA'S IN DEZE INRICHTING

DAGBESTEDING

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
1. De inrichting zorgt voor een interessant en afwisselend dagprogramma	☐	☐	☐	☐	☐
2. Tijdens de activiteiten in het dagprogramma leer ik nuttige vaardigheden	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik heb genoeg te doen in deze inrichting	☐	☐	☐	☐	☐
4. De activiteiten in het dagprogramma helpen mij om me te ontwikkelen	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik mag meedoen met het avondprogramma	☐	Ja			
	☐	Nee			

NACHTRUST

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
6. Ik slaap vaak onrustig in deze inrichting (ik word bijvoorbeeld vaak wakker)	☐	☐	☐	☐	☐
7. Mijn slaap wordt vaak verstoord in deze inrichting (ik word bijvoorbeeld 's nachts vaak wakker door geluidsoverlast)	☐	☐	☐	☐	☐
8. Door slechte omstandigheden in deze inrichting en/of in mijn cel kan ik niet goed slapen (denk hierbij bijvoorbeeld aan: slecht matras en temperatuur)	☐	☐	☐	☐	☐

ALGEMEEN OORDEEL OVER DE INRICHTING

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
9. Ik ben in het algemeen tevreden over deze inrichting	☐	☐	☐	☐	☐

BLOK C: WELZIJN EN GEDRAG**GEZONDHEID**

	Erg achteruit gegaan	Achteruit gegaan	Gelijk gebleven	Vooruit gegaan	Erg vooruit gegaan
1. Mijn lichamelijke gezondheid is tijdens het verblijf in deze inrichting:	☐	☐	☐	☐	☐
2. Mijn psychische gezondheid is tijdens het verblijf in deze inrichting:	☐	☐	☐	☐	☐

DETENTIEZWAARTE

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens
3. Mijn verblijf in detentie vind ik zwaar	☐	☐	☐	☐	☐
4. Mijn tijd hier voelt erg aan als een straf	☐	☐	☐	☐	☐
5. Deze detentie is zwaarder dan ik vooraf had gedacht	☐	☐	☐	☐	☐

SLACHTOFFERSCHAP

Hoe vaak in de afgelopen twee maanden in deze inrichting...

(Als u minder dan 2 maanden gedetineerd bent, gaat het bij deze vragen om de periode vanaf de start van uw huidige detentie)

Nooit   1 keer   2 keer
of vaker

6. ...bent u door een medege-detineerde uitgescholden of bedreigd?	☐	☐	☐
7. ...bent u door een medege-detineerde geslagen, geduwd of geschopt?	☐	☐	☐
8. ...bent u door een personeelslid uitgescholden of bedreigd?	☐	☐	☐
9. ...bent u door een personeelslid geslagen, geduwd of geschopt?	☐	☐	☐
10. ...heeft iemand anders iets vernield dat van u was?	☐	☐	☐
11. ...heeft iemand anders iets van u gestolen?	☐	☐	☐

BLOK D: BEZOEK EN CONTACT MET DE BUITENWERELD

BEZOEK TIJDENS DETENTIE

	Helemaal oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal eens	Nvt
1. De bezoekuimte in deze inrichting is prettig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Mijn bezoek en ik kunnen voldoende fysiek contact hebben (elkaar aanraken) tijdens het bezoek in deze inrichting	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Het bezoek in deze inrichting duurt lang genoeg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik heb voldoende privacy tijdens het bezoek in deze inrichting (met privacy wordt bedoeld dat je rustig kan praten zonder dat anderen kunnen meeluisteren)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. In deze inrichting gaan de medewerkers op een fijne manier om met mijn bezoekers	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Er is vaak genoeg bezoek in deze inrichting	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Ik vind het fijn om bezoek te ontvangen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Na het ontvangen van bezoek voel ik me goed	☐	☐	☐	☐	☐	☐

BLOK E: ACHTERGRONDKENMERKEN

1. Heeft u op dit moment een partner?

(met een partner bedoelen we iemand met wie u minstens 3 maanden een relatie heeft)

- Ik heb geen partner
- Ja: ik ben getrouwd
- Ja: ik woon samen, maar ben niet getrouwd
- Ja: maar we wonen niet samen

2. Heeft u kinderen?

(Het gaat om al uw kinderen: biologische kinderen, stiefkinderen, pleegkinderen en adoptiekinderen)

- Nee
- Ja, 1 kind
- Ja, 2 of 3 kinderen
- Ja, 4 of meer kinderen

3. Wat is de hoogste opleiding die u heeft afgemaakt?

- Geen opleiding afgemaakt
- Basisschool
- Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (LBO, VBO, LTS, VMBO, MAVO, ULO, MULO)
- Hoger algemeen voorgezet onderwijs of voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (HAVO, VWO, MMS, HBS)
- Middelbaar beroepsonderwijs (MBO)
- Hoger beroepsonderwijs (HBO)
- Wetenschappelijk onderwijs (Universiteit)
- Weet ik niet

4. In welk land bent u geboren?

- Nederland
- De Nederlandse Antillen
- Suriname
- Marokko
- Turkije
- Polen
- Een ander land

NL 07

BLOK E: ACHTERGRONDKENMERKEN (VERVOLG)

5. In welk land is uw moeder geboren?

- Nederland
- De Nederlandse Antillen
- Suriname
- Marokko
- Turkije
- Polen
- Een ander land

6. In welk land is uw vader geboren?

- Nederland
- De Nederlandse Antillen
- Suriname
- Marokko
- Turkije
- Polen
- Een ander land

7. Ik zie mezelf als:

- Nederlands
- Antilliaans of Antilliaans-Nederlands
- Surinaams of Surinaams-Nederlands
- Marokkaans of Marokkaans-Nederlands
- Turks of Turks-Nederlands
- Pools of Pools-Nederlands
- Anders, namelijk: .....

DIT IS HET EINDE VAN DE VRAGENLIJST
HARTELIJK DANK VOOR UW MEDEWERKING

Bijlage 2. Vragenlijst Medewerkerstevredenheidsonderzoek

1 ALGEMEEN

Ze er te vre den	Tev re den	Tev re den noch Ontev re den	Ontev re den	Ze er ontev re den	Weet niet/ n.v.t.
------------------------------	------------------	--	--------------------	--------------------------------	----------------------

Hoe tevreden ben je met?

1a	Jouw baan, alles bijeengenomen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1b	De inhoud van het werk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1c	De mate van zelfstandigheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐

2 WERKDRUK

Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
----------------------	----------	-----------------------------------	---------------	------------------------	----------------------

2a	De opdrachten die ik krijg zijn vaak moeilijk te combineren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2b	Ik heb vaak meer werk te doen dan ik aankan	☐	☐	☐	☐	☐	☐

3 SAMENWERKING

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
3a	Mijn collega's helpen om het werk gedaan te krijgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3b	De samenwerking tussen mij en mijn collega's is goed	☐	☐	☐	☐	☐	☐

4 BESTUURLIJKE AANDACHT VOOR DE WERKVLOER

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
4a	Het directieteam weet wat er leeft in de organisatie	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5 INFORMATIE-VOORZIENING

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
5a	De communicatie binnen onze organisatie is goed	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5b	Over belangrijke zaken die met mijn werk te maken hebben, word ik op tijd geïnformeerd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5c	Binnen onze organisatie worden beleidsveranderingen duidelijk uitgelegd	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6 ONGEWENSTE OMGANGSVORMEN

Onderstaande vragen gaan in op ongewenste omgangsvormen waar je zelf (dus NIET je collega's) mee te maken hebt gehad. Graag per vorm aangeven wie dit ongewenste gedrag vertoonde of dat je er niet mee te maken hebt gehad. Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

Niet mee te maken gehad	Door justitiabelen	Door collega's	Door leidinggevende(n)
-------------------------	--------------------	----------------	------------------------

Ik heb de afgelopen 12 maanden op mijn werk te maken gehad met...

6a	verbale agressie (schelden, schreeuwen, vernederen, treiteren, pesten)	☐	☐	☐	☐
6b	bedreiging/intimidatie (bedreigen, stalken, chanteren, onder druk zetten, dreigbrief, gezinsleden bedreigen)	☐	☐	☐	☐
6c	seksuele intimidatie (seksueel getinte opmerkingen, blikken, handtastelijkheden, aanranding, verkrachting)	☐	☐	☐	☐
6d	discriminatie (negatieve opmerkingen/gedragingen mbt sekse, huidskleur, geloof, leeftijd, seksuele geaardheid)	☐	☐	☐	☐
6e	fysieke agressie (duwen, slaan, schoppen, spugen, vastgrijpen, verwonden, fysiek hinderen, gooien/vernielen)	☐	☐	☐	☐

7 EMOTIONELE GEVOLGEN WERKSTRESS

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
7a	Mijn werk brengt mij in emotioneel moeilijke situaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7b	Ik heb het gevoel dat ik ruwer ben geworden naar anderen toe sinds ik dit werk doe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7c	Ik heb het gevoel dat dit werk me emotioneel harder heeft gemaakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8 VEILIGHEID

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
8a	De werkomgeving is zo ingericht dat ik me veilig voel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8b	Er wordt hier alles aan gedaan om mijn veiligheid te waarborgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8c	Het werk is zo georganiseerd dat mij weinig kan overkomen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8d	Ik voel me op mijn gemak als ik door het gebouw loop	☐	☐	☐	☐	☐	☐

9 HUIDIGE WERKWIJZEN

Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
----------------------	----------	-----------------------------------	---------------	------------------------	----------------------

Motiverende bejegening

9a	Ik vind het belangrijk om in mijn werk aandacht te besteden aan motiverende bejegening	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9b	In mijn werk heb ik voldoende tijd om aandacht te besteden aan motiverende bejegening	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9c	Ik heb voldoende cursussen en training gekregen om aandacht te kunnen besteden aan motiverende bejegening	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9d	De doelgroep waarmee ik werk, is geschikt voor het aandachtspunt "motiverende bejegening"	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9e	De afdeling, of het team waarbinnen ik werk, vindt het belangrijk om aandacht te besteden aan motiverende bejegening	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
----------------------	----------	-----------------------------------	---------------	------------------------	----------------------

Promoveren/ degraderen

9f	Ik vind het belangrijk om in mijn werk aandacht te besteden aan promoveren/degraderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9g	In mijn werk heb ik voldoende tijd om aandacht te besteden aan promoveren/degraderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9h	Ik heb voldoende cursussen en training gekregen om aandacht te kunnen besteden aan promoveren/degraderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9i	De doelgroep waarmee ik werk, is geschikt voor het aandachtspunt promoveren/degraderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9j	De afdeling, of het team waarbinnen ik werk, vindt het belangrijk om aandacht te besteden aan promoveren/degraderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
----------------------	----------	-----------------------------------	---------------	------------------------	----------------------

Detentie en re-integratie

9k	Ik vind het belangrijk om in mijn werk aandacht te besteden aan detentie en re-integratie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9l	In mijn werk heb ik voldoende tijd om aandacht te besteden aan detentie en re-integratie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9m	Ik heb voldoende cursussen en training gekregen om aandacht te kunnen besteden aan detentie en re-integratie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9n	De doelgroep waarmee ik werk, is geschikt voor het aandachtspunt detentie en re-integratie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9o	De afdeling, of het team waarbinnen ik werk, vindt het belangrijk om aandacht te besteden aan detentie en re-integratie	☐	☐	☐	☐	☐	☐

10 RELATIONELE VEILIGHEID

In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
10a	Ik weet wat er speelt bij de gedetineerden met wie ik werk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10b	Mijn collega's en ik vullen elkaar aan in ons werk met gedetineerden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10c	Ik durf mijn collega's feedback te geven op de uitvoering van hun werk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

11 MOREEL VAKMANSCHAP

In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
11a	Tijdens mijn werk met gedetineerden is het naleven van de regels belangrijker dan het hebben van een goede relatie met de justitiabelen	☐	☐	☐	☐	☒	☐
11b	In mijn team staan we regelmatig stil bij de vraag of we de juiste dingen doen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11c	In mijn team hebben we aandacht voor de waarden en normen achter de beslissingen die genomen worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

12 PROCEDURELE RECHTVAARDIGHEID

In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
12a	Medewerkers van mijn afdeling behandelen gedetineerden eerlijk en rechtvaardig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12b	Medewerkers van mijn afdeling leggen hun beslissingen uit aan gedetineerden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12c	Medewerkers van mijn afdeling behandelen gedetineerden met respect	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12d	Medewerkers van mijn afdeling geven gedetineerden de kans om eerst hun mening te geven voordat ze een beslissing nemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

13 HOSPITALITY

De volgende vraag gaat over de manier waarop in deze inrichting gasten ontvangen worden. Onder gasten verstaan we alle bezoekers aan de inrichting, zoals advocaten, hulpverleners, vrijwilligers, ketenpartners, bezoek van gedetineerden, enz. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stelling.

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
13a	In deze inrichting word je als bezoeker gastvrij onthaald	☐	☐	☐	☐	☐	☐

14 BEZOEK VAN GEDETINEERDEN

De volgende vragen gaan over het bezoek van gedetineerden. Geef aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende stellingen.

		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/ niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Weet niet/ n.v.t.
--	--	----------------------	----------	-----------------------------------	---------------	------------------------	----------------------

- 14a De bezoekerimte in deze inrichting is prettig
- 14b De gedetineerden en hun bezoek kunnen voldoende fysiek contact hebben tijdens het bezoek in deze inrichting
- 14c Gedetineerden hebben voldoende privacy tijdens het bezoek in deze inrichting
- 14d In deze inrichting gaan de medewerkers op een fijne manier met bezoekers om

15	ACHTERGRONDKENMERKEN
-----------	-----------------------------

- 15a Ben je man of vrouw? Man Vrouw
- 15b Tot welke leeftijdsgroep behoort je? 15-19 jaar 20-24 jaar 25-29 jaar 30-34 jaar 35-39 jaar 40-44 jaar 45-49 jaar 50-54 jaar 55-59 jaar 60 jaar en ouder

- 15c Wat is jouw hoogst voltooide opleiding?
- Basisonderwijs
  - VMBO (LBO VBO, LTS, MAVO, IVO,(MULO e.d.)
  - HAVO, VWO (MMS, HBS e.d.)
  - MBO (MTS, MEAO, SPD1 e.d.)
  - HBO (Bachelor, HTS, HEAO)
  - WO (Bachelor, Kandidaats, Master, Doctoraal e.d.)
- 15d Hoeveel jaar ben je al bij onze organisatie in dienst? .....
- 15e Hoeveel uur per week werk je volgens jouw contract of aanstelling? .....
- 15f Overeenkomstig welke schaal word je gesalarieerd?
Schaal 1 - 4	Schaal 5 - 9	Schaal 10 - 14	Schaal 15 - 18	Weet niet/n.v.t.
☐	☐	☐	☐	☐
- 15g Op welke afdeling binnen de PI Nieuwegein werk je?
Afdeling A	Afdeling B	Afdeling E	Afdeling F	Anders
☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 3. Vragenlijst wekelijkse online-enquête personeel

1. De afdeling heeft op het moment één of enkele gedetineerden die een duidelijk *negatieve* invloed hebben op de sfeer

- Ja, dat is het geval
- Nee, dat is niet het geval

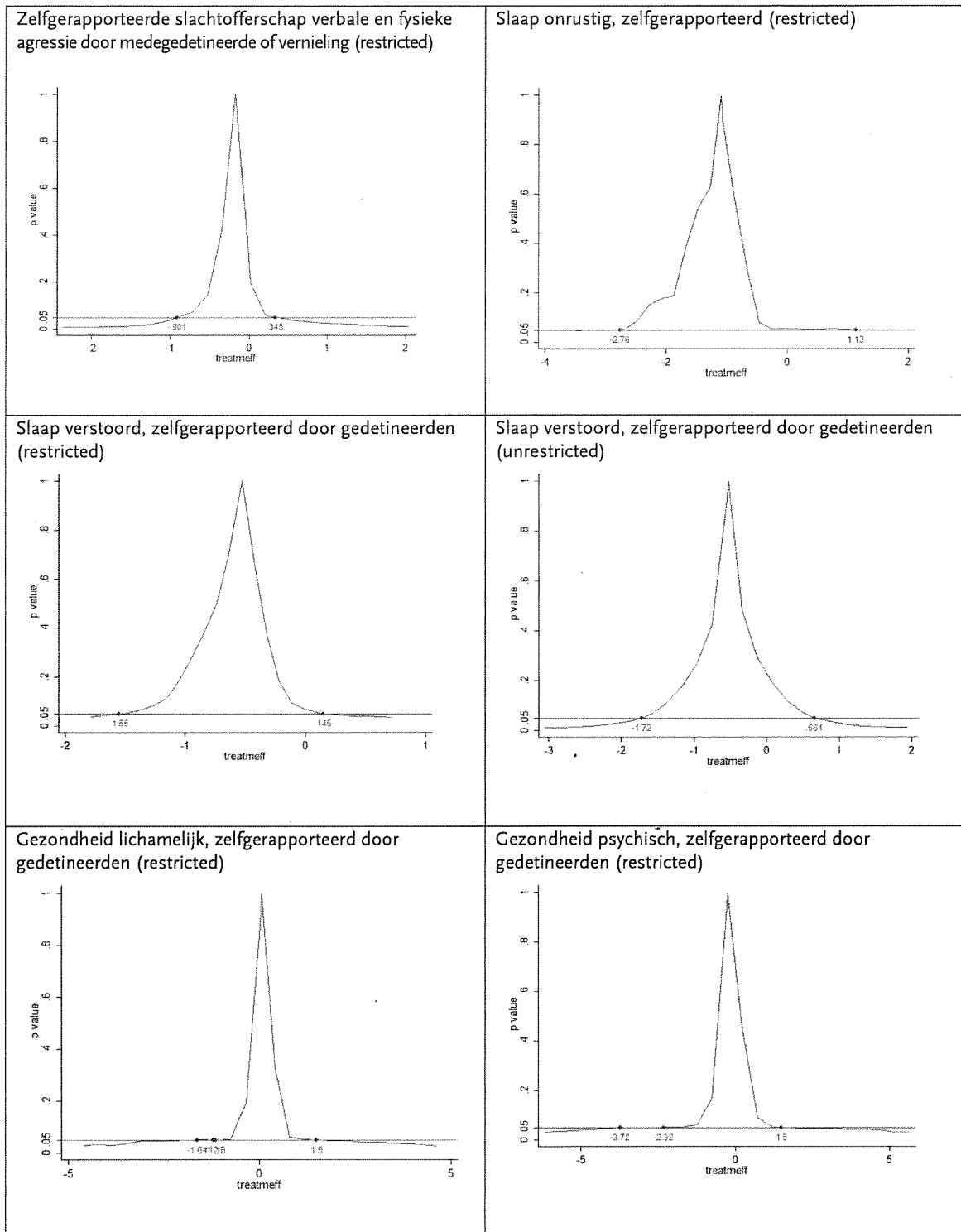
2. De afdeling heeft op het moment één of enkele gedetineerden die een duidelijk *positieve* invloed hebben op de sfeer

- Ja, dat is het geval
- Nee, dat is niet het geval

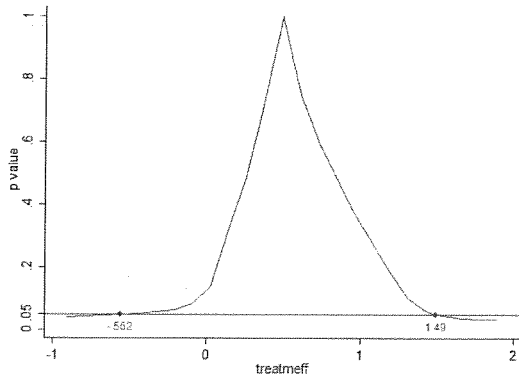
3. De algehele sfeer tussen de gedetineerden op de afdeling de afgelopen dagen is te omschrijven als:

- Het is onrustig tussen de gedetineerden
- Het is niet onrustig maar ook niet rustig tussen de gedetineerden
- Het is rustig tussen de gedetineerden

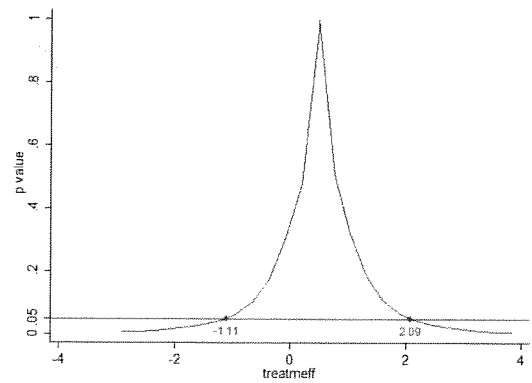
Bijlage 4. Betrouwbaarheidsintervallen hoofdstuk 6

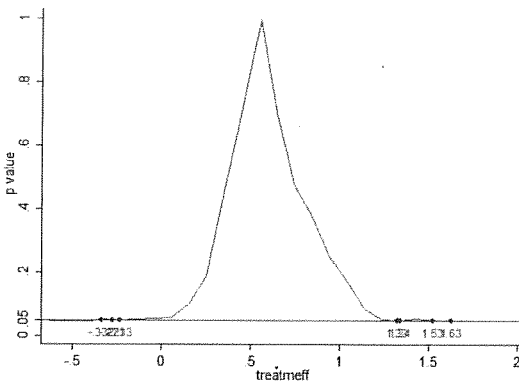
Gezondheid (totaal), zelfgerapporteerd door gedetineerden (restricted)

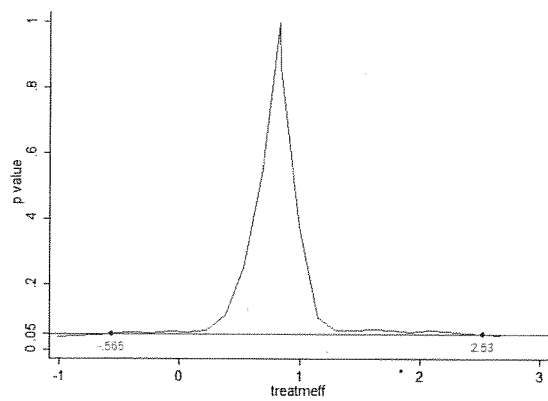
Gezondheid (totaal), zelfgerapporteerd door gedetineerden (unrestricted)

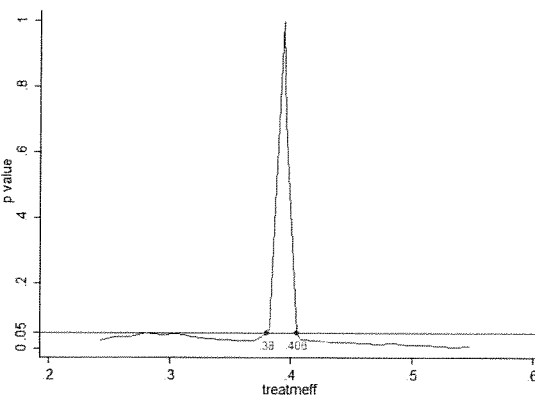
Ervaren autonomie door gedetineerden: veel zelf bepalen (restricted)

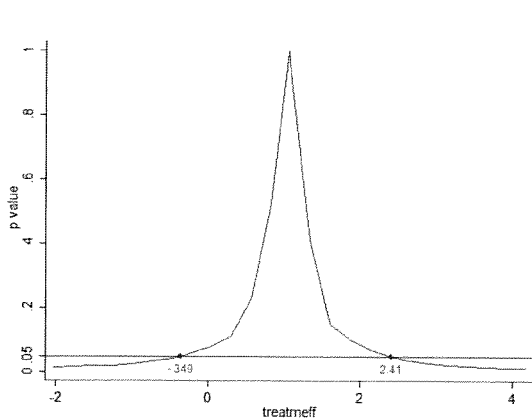
Ervaren autonomie door gedetineerden: zelf beslissen (restricted)

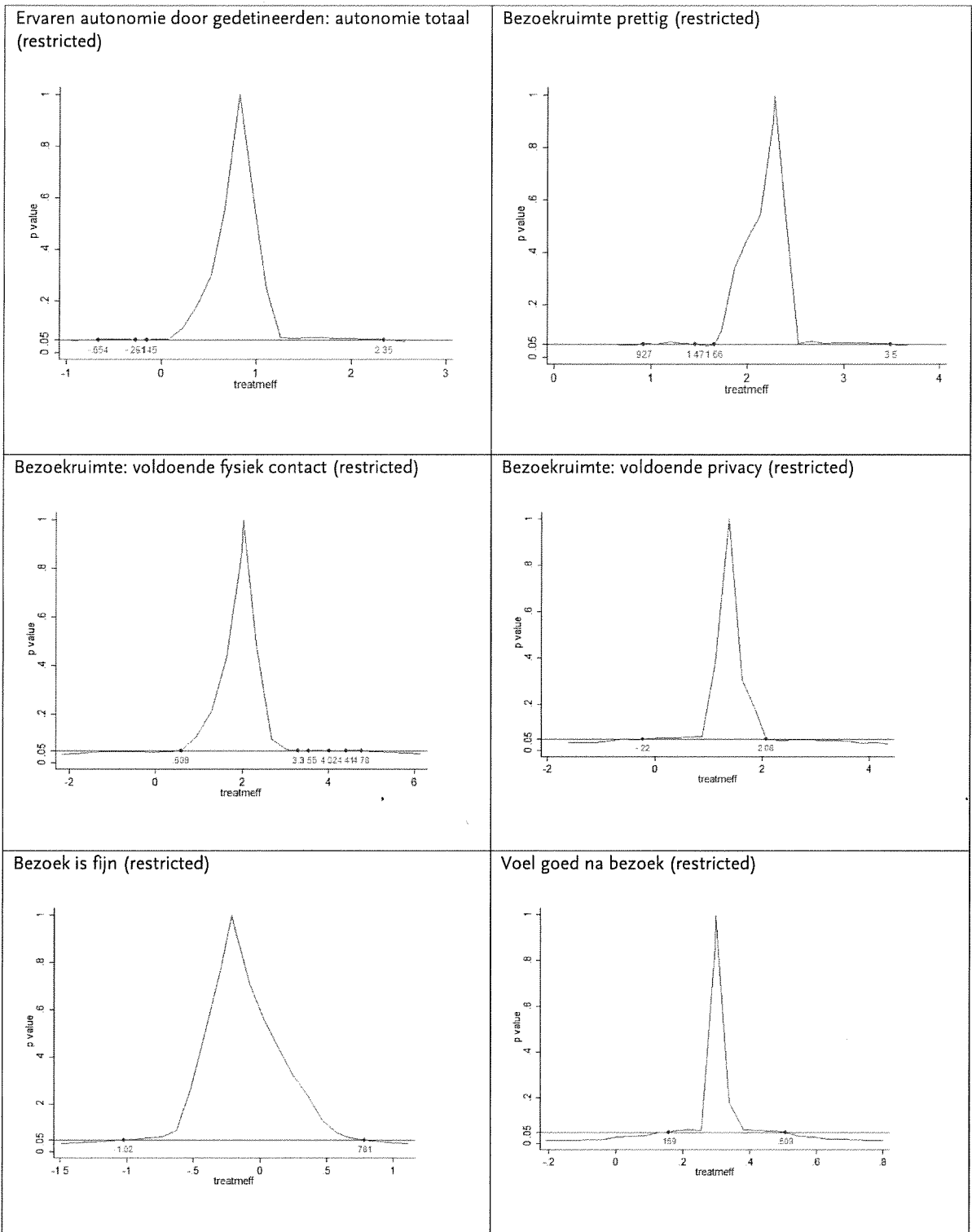

Ervaren autonomie door gedetineerden: zelf regelen (restricted)

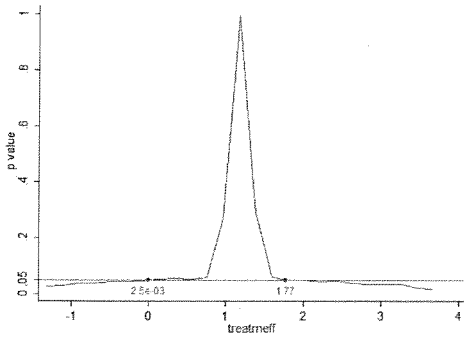

Ervaren autonomie door gedetineerden: voldoende bewegingsvrijheid (restricted)

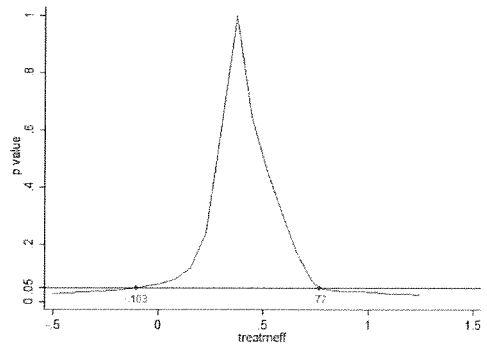

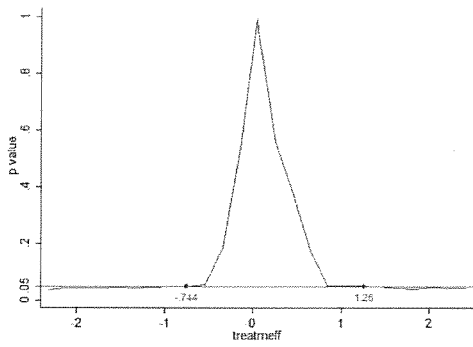
Bezoek totaal (restricted)

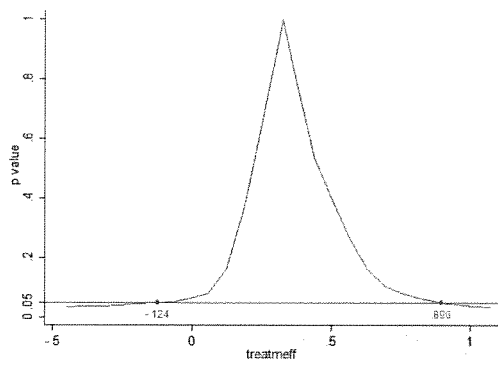
Medewerkers helpen mij (restricted)

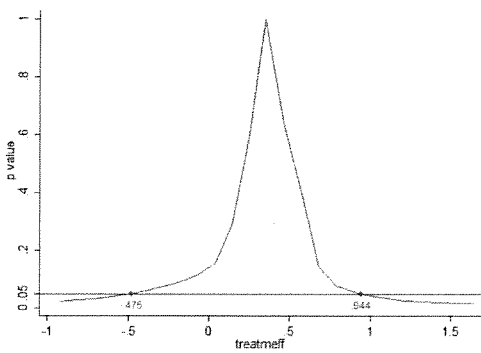
Medewerkers zijn vriendelijk (restricted)

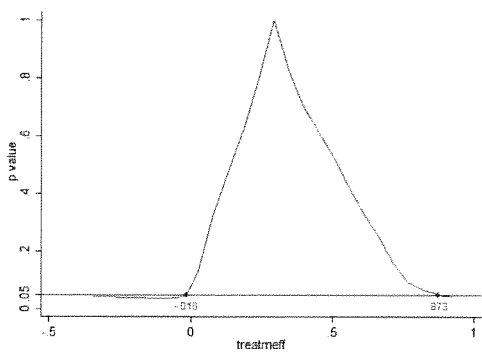
Kan met medewerkers praten (restricted)

Medewerkers motiveren mij (restricted)

Omgang met medewerkers totaal (restricted)

Bijlage 5. Betrouwbaarheidsintervallen hoofdstuk 7

